Pe marginea cărţilor.

Sântem încă în căutarea technicei celei mai potrivite pentru informaţia bibliografică a cetitorilor noştri. Avântul pe care l-au luat studiile relative la limba şi literatura noastră face din ce în ce mai indispensabilă bibliografia, care însă nu poate fi completă, din cauza scumpetei cărţii şi a tiparului. Mai avem de luptat cu delimitarea câmpului nostru de activitate, cu greutatea de a găsi recensent pentru toate scrierile apărute în cursul unui an, şi cu tradiţia, care lasă recenseniului libertatea de a releva din-t'ro carte numai partea care-l interesează sau asupra căreia poate spune lucruri nouă, pe când cetitorul vrea înainte de toate să fie informat pe scurt asupra cuprinsului întreg.

Neputând şi nevoind s'o rupem cu tradiţia, am continuat să dăm recensii şi dări-de-seamă scrise în felul obicinuit; bibliografie analitică facem, ca în volumele precedente, pentru publicaţiile periodice, crezând totuşi că nici în această „Revistă a periodicelor" nu poate lipsi cu totul aprecierea; numai astfel putem scuti pe cercetător de pierderea de vreme cu cetirea atâtor pagini care nu aduc nimic nou.

De data aceasta încercăm o inovaţie, care ne dă înainte de toate posibilitatea de a ieşi uneori din cadrele restrânse ale preocupărilor Muzeului Limbei Române, spre a discuta chestiuni generale şi de natură principiară, fără să ne oblige să îmbrăţişăm un teren prea vast. Strângând într'un mănunchiu notele făcute pe marginea cărţilor cetite, desluşim une-ori curentele ce se accentuiază într'un anumit timp şi punctele nouă de vedere din care sânt văzute problemele vechi. Indreptăţirea pe care o găsim pentru felul în care e lucrată această nouă rubrică a Dacoromaniei ne-o dă, credem, dreptul oricărui cercetător de a fi, de la o vârstă încolo, alegător în lectura cărţilor nouă, şi convingerea că o critică „impresionistă" poate fi de folos, când ea e întemeiată pe o experienţă îndelungată.

* * *

Niciodată creionul nu are să însemne mai des pe marginea cărţilor părţile impresionante decât cetind ultimele studii ale lui **H. Schuchardt.** La vârsta sa, timpul fiindu-i măsurat, vorba îi e

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

scurtă. Decanul filologiei romanice, pentru care erudiția n'a fost nici odată scopul, ci numai mijlocul de a vedea mai clar, căruia cunoștințele vaste i-au servit spre a putea pătrunde mai bine în adâncime, nu e numai un învățat, ci înainte de toate un înțelept. Din bogăția experienței sale linguistice, se cristalizează la el acele adevăruri exprimate lapidar, care pot fi privite ca niște aforisme. Vom reproduce câteva din lucrarea sa *Das Baskische und die Sprachwissenschaft* (Wiener Sitzungsberichte, phil.-hist. Klasse Bd. 202, Abt. 4, 1925), alegând mai ales pe acelea din care reiese ținuta luată de maestru față de problemele atât de actuale pentru noi, atât de vechi pentru el. Cu privire la legile fonologice cetim: „Importanța cea mare, de natură practică, a legilor fonologice e mai presus de orice îndoială; ele sânt în definitiv regulele de muncă a etimologului, dar ele nu duc la rezultate definitive, ci permit și pretind revizuirea rezultatelor obținute. In nici un caz ele nu ne dau putința să privim în miezul însuși al limbei, căci nu sânt legi intrinsece ale limbei" (p. 4). Dacă în atitudinea pe care o luăm astăzi față de legile fonologice, cei mai mulți ne apropiem de felul cum Schuchardt le privea încă cu o jumătate de veac în urmă, există totuși la unii din noi unele deosebiri, mai mult de amănunt, în felul de a privi chestiunea. In studiul publicat în Dacoromania II, am căutat să arăt că legile fonologice sânt mai mult decât o abstracțiune a filologului în tendința sa de a-și creea un instrument de muncă și de control; ele corespund unei realități linguistice; prin urmare constatarea lor ne dă prilej să pătrundem în tainele înseși ale limbei. Faptul că în loc de *bonu* s'a rostit undeva și cândva *bunu*, nu cuprinde nimic surprinzător și se explică din însași structura organului nostru auditiv și articulatoriu, este deci de natură mai mult sau mai puțin fiziologică. Că, în urma unor legi de natură socială, rostirea aceasta nouă s'a putut răspândi și, prin imitație, să devină din individuală, colectivă, e o chestiune de interes linguistic mai important. Când însă vedem că rostirea cu *un* nu se restrânge asupra cuvântului *bonu*, ci cuprinde și pe *pono* > *pun* și pe *sono* > *sun* etc., generalizarea unei rostiri noua este un fenomen care trebue să excite în cel mai înalt grad curiozitatea linguistului. Cauza acestei generalizări trebue să fie de natură psihologică. Mintea noastră, capabilă să se avânte până la abstracțiuni atât de compli-

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

cate precum sînt formulele matematice, să întrezărească raporturile constante ce există între anumite valori, de sigur că poate să conceapă şi raportul constant între anumite sunete, raport pe care noi îl precizăm cu ajutorul unei legi fonologice. Nu orice individ grăitor are în măsură egală această aptitudine de abstracţie; dar precum se găsesc, din naştere, talente matematice, astfel există şi oameni înnăscuţi cu talent pentru limbă. La aceştia, prin repetire necontenită, rostirea *bunu, punu, sunu* poate intra în conştiinţa linguistică. In mintea lor se poate lămuri raportul constant între valorile sonice *o* şi *n*, încât rostirea nouă să fie extinsă asupra celorlalte cazuri analogice: *corona* > *cunună*, *carbonem* > *cărbune* etc.

Dacă admitem acest procedeu pentru explicarea realităţii care stă la temelia unei legi fonologice, nu facem decât să exprimăm lucruri asemănătoare ca cele pe care Schuchardt le scrie cu privire la problemele biologice ale limbei: „E important a stabili că limba nu este un lucru sau o fiinţă, ci o prefacere (Vorgang) până în cele mai mici elemente. Un cuvânt spus nu e altceva decât o mişcare a aierului, care se pierde imediat; abia prin repetire de nenumărate ori se închiagă cuvântul“ (p. 3). „Omul primitiv auzea zilnic o mulţime de sunete repetîndu-se mai des sau mai puţin des în natura vieţuitoare sau moartă din jurul său, şi imita multe din ele, mai ales pe cele prod se de el însuşi; cu alte cuvinte, el repeta conştient sunetele articulate de el în mod reflex. Şi aceasta, pentru ca să facă oamenilor săi comunicări relative la stări sufleteşti sau la întâmplări externe. Aceste complexe de sunete deveneau temelia limbei“ (p. 8). „Dacă se poate vorbi, în linguistică, de legi, acestea nu pot fi decât de natură sociologică . . . Dintru început a existat un stil individual, din care s'a desvoltat moda colectivă“. „In sfârşit mai amintesc, fără să intru în amănunte, ca cea mai importantă trăsătură caracteristică a limbei, simbolismul, legătura între sens şi însemnare, între forma internă şi externă a limbei“ (p. 5). Pentru metoda cercetării el crede că: „Temelia cea mai adâncă trebue aşezată, în timpul de faţă, pe care-l putem observa şi judeca imediat. Fără de a avea convingerea că factorii ce determină viaţa limbei au fost totdeauna aceiaşi ca astăzi, nu putem face nici un pas în trecut . . . Limbile vii sînt, din punct de vedere metodic, mai instructive pen-

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

tru studiul limbilor moarte decât invers“ (p. 6). „Instinctul nostru pedagogic ne face prea adesea să pierdem din vedere că materialul limbei e delicat şi vecinic schimbător şi cere deci un tratament mlădios“ (p. 3). Cu privire la stabilirea înrudirii limbilor: „Adunarea concordanţelor (şi socotirea procentelor acestor asemănări) între două limbi devine anevoioasă prin faptul că nu avem numai să numărăm şi să şi cumpănim. Dar cu ce fel de măsuri? Se zice că semnele caracteristice ale unei limbi se cuprind în gramatica, nu în lexiconul ei; formele gramaticale ar fi osatura, cuvintele carnea. Dar unde rămân nervii? Aceştia corespund formei interne a unei limbi“ (p. 28). Cuvintele cu care termină sânt remarcabile: „Cât despre mine, eu am impresia că e mai importantă munca depusă decât rezultatele la care ajungi cu ea, mai de valoare puterea de a cunoaşte decât lărgirea cunoştinţelor. Mai mult decât atâta. Venindu-mi în minte o etimologie romanică la care ţineam odinioară mult, aş zice chiar, oricât de mistic ar suna vorbele mele, că aflarea adevărată stă în căutarea adevărată“ (p. 33). Nota aceasta mistică, care îi stă atât de bine patriarhului de la Graz, o găsim adesea în scrierile sale din urmă. Caracteristic în privinţa aceasta e următorul pasagiu: „Cuvinte împrumutate vom găsi totdeauna, oricât de mult ne-am apropia de începuturile limbei; fiecare cuvânt chiar a fost odată un împrumut. Dar mă opresc, căci am ajuns pe un drum singuratec; deşi nu mi-e teamă că aş putea să mă rătăcesc pe el, simt că aş putea pierde legătura cu tovarăşii miei“ (p. 28).

In *Individualismus in der Sprachforschung* (Wiener Sitzungsberichte, phil.-hist. Klasse. Bd. 204, 2. Abhandl., 1925) Schuchardt cere cercetătorului o individualitate. Neînţelegerile între muncitorii pe acelaşi ogor le consideră firești, căci ele izvorăsc din felul deosebit al concepţiei: „unul vede mai întâiu râul despărţitor, altul podul care uneşte malurile“ (p. 3). Numiri ca neogramatici, neologişti, pozitivişti şi idealişti etc., prin care se caracterizează unele credinţe şi şcoli, el le crede nepotrivite şi zăpăcitoare. Mulţi cercetători nici nu doresc a fi înregimentaţi în ele. „Dacă ne întrebăm care e terenul comun pe care trebue să clădim răspundem: un astfel de teren nu există; dacă înaintăm pe unul adâncindu-l, dăm de dogme“ (p. 5). Impotriva dogmelor Schuchardt a luptat totdeauna şi totdeauna a protestat când lumea voia să-l claseze într'o anumită şcoală: „Eu stau la răspântia cea mai

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

frecventată, dar nu-mi trece prin gând să mă declar pentru direcţia idealistă sau pozitivistă. Nu zic *sau una sau alta*, ci *şi una şi alta*; în scrisul nostru mi se pare că prea des întrebuinţăm cuvântul „numai" şi prea puţin pe „şi" (p. 6). Din deosebirea ce există între felul cercetătorilor de a concepe obiectul cercetărilor s'ar putea naşte o disciplină nouă şi auxiliară, de natură psihologică, c e r c e t a r e a c e r c e t ă t o r u l u i: „Pentru mine e o binefacere decâteori simt că de după recea platoşă a obiectivităţii străbate un suflu cald de subiectivit te" (p. 7). In această ordine de idei, Schuchardt încearcă, cu mult talent literar, să schiţeze o autobiografie a sa, deosebit de instructivă pentru „devenirea" acestui protagonist, care a ştiut să-şi păstreze totdeauna individualitatea. Il urmărim, începând cu anii lui de şovăire — când o întâmplare neînsemnată poate fi hotărîtoare pentru toată viaţă — pe drumul care l-a dus la studiul „latinei vulgare" şi al limbilor romanice, dintre care cele dintâiu pe care le-a învăţat acest spirit în căutarea altor căi decât cele obicinuite au fost ladina şi *româna*. Exemplul lui Schuchardt de a arăta drumul pe care a umblat, va fi imitat, poate, de alţi învăţaţi. Ori cât ar fi acest lucru de dorit, mă îndoiesc însă că asemenea priviri retrospective vor putea fi atât de instructive ca aceasta, căci pentru ca „devenirea" cuiva să intereseze, se cere ca acel cineva să fi trecut prin toate frământările adânci ale unui spirit în vecinica căutare a drumului ce duce la însaşi esenţa lucrului.

Pomenim la acest loc şi alte două lucrări recente ale lui Schuchardt: *Hugo Schuchardt an A. Griera*, scris cu ocazia apariţiei Atlasului linguistic catalan şi publicat în „Butlleti de Dialectologia Catalana" t. XI (1923) şi cele câteva consideraţii în legatură cu cartea nouă a lui Trombetti, *Le Origini della lingua basca*, publicate în „Anzeiger der Wiener Akademie", 1925, No. XIII.

* * *

Celalalt maestru al filologiei romanice, **W. Meyer-Lübke**, ne-a dat în timpul din urmă câteva studii din care se evidenţiază cu deosebire neîntrecuta sa calitate de a strânge în câteva pagini sinteze clare şi bogate în idei nouă. Studiul său *Das Baskische*, publicat în „Germanisch-Romanische Monatsschrift" XII, 171-189, dă o imagine succintă, dar plină de perspective nouă, despre această limbă ce pune linguistului atâtea probleme interesante.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

El cuprinde cu deosebire pentru romanist multe indicii prețioase prin felul cum sînt tratate în limba bască cuvintele de origine latină sau romană. Dintre cele ce interesează și limba română citez aici păstrarea că la noi oroinioară și în toate regiunile mărginașe ale romaniei, a velarelor reaiciate înainte de *e* și *i*; dar și păstrarea (spre deosebire de noi) a lui *ĕ* diferențiat de *ē*; proteza unei vocale înaintea lui *r* inițial rostit ca *r̄* (*arraspa* ca bearn. *arraspe* „râpe", dar *erreka* față de bearn *arreque* „brazdă"); trat rea deosebită a lui *n* intervocalic — ca la noi — în *kathea* (bearn. *kadeu*) < *catena* și în *garau* (< *grãu* față de bearn. *gra* < *gran* < *granu*). Tot ca la populațiile romanice mărginașe și în special ca la Români, se păstrează în limba bască cuvinte latine pierdute în alte părți precum *acheter* < *archiater*, *keratu* < *celerare* și acel *goru* < *cotus*, care trăește, după etimologia lui G. Giuglea, și în al nostru *încurca* (**incolicare*). Bascii au pentru „strungă" un cuvânt de origine germanică (got. *sparra*). Meyer-Lübke atrage atenția asupra aceluiași fenomen în românește, dacă etimologia lui *strungă*, dată de G. Guglea în DR, II, 327 ș. u. e adevărată. De cuvântul nostru aminteșe tot și bascul *estrango* „estaca larga" și *estrongo* „estaca del vallado".

In studiul *Zentripetale Kräfte im Sprachleben*, publicat în volumul omagial dedicat lui Ph. A. Becker „Hauptfragen der Romanistik" (1922, p. 126—154), Meyer-Lübke arată cum pătrund în dialect cuvinte și rostiri literare: „Sântem obicinuiți să admitem, la răspândirea schimbărilor de limbă, un lanț neîntrerupt geografic, ceea ce de fapt corespunde de obiceiu realității. Când însă punctul de plecare e un centru cultural, drumul este al culturii, al învățătorului are pleacă departe la elev și al elevului care vine de departe la centrul cultural" (p. 143). Prin asemenea puteri centripetale se explică în mare parte soarta lui *ĕ* accentuat latin. Din cauza marei răspândirii pe teritoriul romanic a diftongului *ie*, el a fost considerat de unii ca străvechiu; totuși el nu apare repartizat astfel încât să putem admite că a fost „latin vulgar". Studiind din nou ref'exele lui *ĕ* în limbile romanice, autorul constată în unele regiuni romanice că „monoftongul se datorește influenței școalei, cu punctul de plecare în orașe" (p. 135). In franțuzește bunăoară, un cuvânt ca *tiède* ne silește să admitem că diftongarea lui *ĕ* trebue datată în sec. IV: aceeași tendință, în Franța de sud, nu s'a putut generaliza, căci limba claselor

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

suprapuse a împiedecat răspândirea ei (p. 140). In unele părți din Sicilia, poporul diftongează, pe când clasele culte preferă monoftongul (p. 132). Foarte interesante sînt observațiile privitoare la limba română (p. 137—138), în care soarta lui *ie* < *ĕ* e adusă în legătură cu palatalizarea consonantelor precedente, cu deosebire a labialelor. De sigur că Meyer-Lübke are dreptate când explică forme ca *fer*, în unele regiuni, ca o reacțiune a limbei claselor culte (*fier*) asupra limbei claselor de jos (*h'er*). Urmând drumul indicat de maestru, întrevedem soluția unor probleme obscure în legătură cu acest fenomen. Apariția târzie în limba literară a labialelor palatalizate — deși fenomenul e străvechiu — extensiunea lui geografică și repartiția lui asupra materialului linguistic, se explică de sigur în parte — deși nu complet — prin această influență a limbei claselor suprapuse asupra celor de jos și a orașelor asupra satelor. Faptul că labialele palatalizate sînt mai des întrebuințate de femei decât de bărbați — lucru relevat încă de Cantemir și asupra căruia a insistat Hasdeu — se explică și el, dacă ținem seama că țăranca română aproape nu părăsește niciodată satul și că bărbatul e cel ce vine mai des în contact cu orașul; în vremile vechi, dominate de viața pastorală, bărbații formau aproape singuri legătura cu alte regiuni. Rămâne totuși deschisă chestiunea: care e cauza că păturile culte și orășenești au avut și au încă un fel de repulsiune tocmai față de palatalizarea labialelor, că *țin* și *zeu* din *teneo*, *deus* au fost primite de toți, dar *k'ept* și *h'er* (în loc de *piept* și *fier*) au fost respinse ca urîte și rustice? Tot astfel e sigur că în clasele noaste culte și la orășeni există și azi în anumite cazuri preferința pentru monoftongi, față de diftongii țăranilor [1]. Aceasta se observă mai cu seamă la *o* inițial. Rostirea *ţok'* — veche fără îndoială, căci o găsim și la Meglenoromâni și Istroromâni — nu este la noi propriu zis o rostire regională, cât una țărănească, pe care orășanul și omul cult o respinge instinctiv.

Ca atâți alți termini împrumutați din filosofie, și termenul „pasiv", în opoziție cu „activ", este nepotrivit în filologie. De oarece el s'a încetățenit însă în gramatică, e nevoie ca să fie precizat, spre a evita multele interpretări greșite care rezultă, în cercetările sintactice, din această numire improprie. Cele câteva pagini

[1] In Bran, unde de ani îndelungați observ graiul local, țăranii care numită limba literară rostesc chiar *burțete* în loc de *burete*, deci *ie* < *e*.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

pe care Meyer-Lübke le publică subt titlul *Vom Passivum* în „Festgabe Karl Luick“ („Die Neueren Sprachen“ 6. Beiheft, Marburg, 1925) şi, revenind asupra chestiunei, într'un al doilea articol, *Vom Wesen des Passivum* (ibid., vol. XXXIV [1926], pp. 161—184), sânt în privinţa aceasta cât se poate de lămuritoare, cu deosebire pentru noi, Românii, care nu avem o formă gramaticală propriu zisă pentru „pasiv“, ci îl redăm mai ales prin „reflexiv“ (despre care găsim în al doilea articol al lui Meyer-Lübke observaţii instructive). In polemica cu Vossler asupra acestei chestiuni, deosebirea între cei doi învăţaţi e, că pe acesta din urmă „conţinutul îl interesează atât de mult, încât consideră ca esenţa unei forme ceea ce este numai conţinutul ei incidental“, pe când Meyer-Lübke crede că „în limbă avem, ca fenomen iniţial observaţia şi, bine înţeles, reproducerea formelor învăţate de la alţii (căci limba este, în rândul întâiu, tradiţie). Cu aceste formule, pe care le-am putea numi absolute sau indiferente, se poate împreuna nota sentimentală, de interpretare individuală, a suferinţei sau a bucuriei, după înţelesul pe care îl au vorbele“. Cu alte cuvinte: din nenumărate expresii — fiecare cu sensul ei particular — limba extrage, prin categorizare, formule gramaticale. Aceste formule sânt însă atât de vagi, încât cuprind, fără să le forţeze, ci doar supunându-le unor influenţe analogice reciproce, toate expresiile care, pe lângă nenumăratele note deosebitoare, au o notă gramaticală comună. Filologul face acelaşi lucru când, descriind limba, stabileşte tipul gramatical. Atât doar că el nu se mulţumeşte cu o formulă elastică şi vagă, ci vrea s'o precizeze, căutându-i din capul locului un nume — „pasivul“ în cazul de faţă. Oricât ar fi de fericit ales, acest nume nu se potriveşte decât pentru un număr anumit de cazuri: exemplul adus de Meyer-Lübke „der Hund bekommt Schläge“ arată cât de puţin e legată ideea de „suferinţă“ de ceea ce numim în gramatică „pasiv“. Rostul linguistului nu poate fi să forţeze, de dragul unui termin gramatical, explicarea acelor cazuri care nu se potrivesc cu acest termin, ci, menţinând terminul odată încetăţenit ca un rău necesar — oricare alt termin ar fi tot atât de neadecvat — el va trebui să caute să lămurească cât mai bine felul — adesea diferit în fiecare limbă — în care subiectele vorbitoare subsumă cazurile particulare în aceeaşi categorie gramaticală. Spre acest scop e necesar să se studieze cât mai multe cazuri particulare. Acest

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

lucru e nevoit să-l facă adesea lexicograful, căci şi pe el îl interesează în mare măsură raportul ce există între verb şi între subiectul lui sau obiectul lui pasiv. Astfel observaţia atât de judicioasă a lui Meyer-Lübke (*Vom Wesen des Pass.*, p. 168) despre „das Wasser kocht“ şi „das Wasser wird eine Stunde lang gekocht“ o găsim, în altă formă, şi în Dicţionarul Academiei la cuvântul „fierbe“.

De sigur că punctul de vedere al celui ce studiază chestiunea cu preocupări lexicografice diferă de cel ce o priveşte din punct de vedere sintactic; totuşi analizele lexicografice pot fi uneori folositoare la sintezele sintactice. Pentru lexicograf, deosebirea între *movere* şi *se movere* (pe care Meyer-Lübke o desvoltă cu atâta claritate, reluând o expunere a d-nei E. Richter) nu prezintă o deosebire de sens, încât *mişcă!* = *mişcă-te!* intră în aceeaşi categorie lexicală. Tot astfel cele trei construcţii: *omul încheie bârnele casei cu capetele una de alta* şi *bârnele casei se încheie* sau *bârnele casei vin încheiate cu capetele una de alta* intră în aceeaşi categorie de sens a verbului *încheia;* dimpotrivă, verbul „a da“ în *Ion i-a dat o carte lui Petru* şi *Ion i-a dat o palmă lui Petru* — în acest caz din urmă „pasiv“, în înţeles etimologic, se potriveşte pentru *Petru,* iar nu pentru *palmă!* — prezintă, deşi construcţia a aceeaşi, două sensuri cu totul deosebite („a dărui“ şi „a lovi“). Tot astfel variază înţelesul verbului *bate,* dacă complementul lui e o fiinţă sau un obiect (cf. Dicţ. Acad. s. v.), însă nu variază la verbul *a trece* dacă e construit în mod intransitiv: *trec de pe un mal pe altul* sau transitiv: *trec Dunărea.* Important este, pentru lexicograf, a distinge dacă complementul la acuzativ face parte în mod integrant şi firesc din ideea exprimată de verb sau este o întregire ulterioară. Dacă examinăm bunăoară verbele care exprimă acţiuni săvârşite de om cu organele sale, vedem că unele din ele cuprind o idee integrală când sânt întrebuinţate în mod absolut: Omul acesta toată ziua *mănâncă* şi *bea;* copilul mieu se scoală *cântând* şi se culcă *plângând.* Fiecare din aceste verbe pot fi precizate mai de aproape printr'o complinire. Dar pe când la cele două dintâiu complinirea firească se face printr'un acuzativ, la cel din urmă ea e un adverb: *Bea vin; plânge tare.* Dacă complinirea e *mult* (sau *puţin*), pentru simţul mieu *mult* răspunde la întrebarea *ce?* şi este un acuzativ în legătură cu

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

mănâncă și *bea*, și este un adverb, răspunzând la întrebarea *cum?* în legătură cu *plânge*, ceea ce e un semn că pentru simțul limbei mele *mănânc* și *beau* sânt verbe transitive, iar *plâng* e verb intransitiv. Între ele stă *cânt*, pe care îl pot complini cu un adverb: *cântă frumos*, ca pe cele intransitive, sau cu un acuzativ: *cântă o doină* ca pe cele transitive, sau printr'un prepozițional: *cântă din gură*, în care caz nu am siguranța dacă trebue să-l clasez între transitive sau intransitive. In toate aceste cazuri ideea pe care o ceșteaptă aceste verbe rămâne aceeași, dacă le întrebuințez în mod absolut sau cu o complinire. Altfel se prezintă însă verbe ca *miros*, *uit* pe de o parte și *fug*, *umblu* pe de altă parte. Cele două dintâiu nu sânt întrebuințate (decât în mod cu totul excepțional) în mod absolut; complinirea este necesară spre a avea ideea integrală: *am uitat să viu* s. *am uitat cheia de la poartă* (simțit ca verb transitiv), *floarea miroase plăcut; miroase a fum* (intransitiv), *eu miros o floare* (transitiv). Cele două din urmă sânt simțite ca intransitive, indiferent dacă se întrebuințează în mod absolut sau cu o complinire: *fugi! fugi iute!* Numai prin analogie cu verbe înrudite ca sens se pot construi cu acuzativul, dar atunci și sensul li se modifică: *a umblat toate drumurile* = a cutreierat, a bătut drumurile.

Trecând la alte categorii de verbe, avem bună oară pe *a înceta*, pe care îl simțim uneori și astăzi ca verb intransitiv, care exprimă ideea întreagă în combinație cu subiectul său: *vântul încetează* = „contenește, se liniștește". Complinirea *de a sufla* este binevenită, pentru precizarea ideii, dar nu e necesară. In loc de a complini printr'un infinitiv, pot însă să fac această complinire și printr'un abstract verbal la acuzativ sau la prepozițional: *copilul încetează cu plânsul* (s. *din plâns*) sau: *copilul încetează mâncarea*. In ultimul caz, între verb și substantivul la acuzativ se naște imediat un raport intim, încât *înceta* devine verb transitiv cu sensul „a sfârși". Adesea această funcțiune nouă e legată în același timp de o modificare a sensului. *A certa* însemna la origine, ca și *a lupta*, „a căuta să fii mai tare decât cineva". Raportul cu un substantiv în afară de subiect era în mod firesc cel exprimat prin construcția reflexiva, care arăta reciprocitatea: *Ion se ceartă cu Petru* „Ion se ia la harță cu Petru, căutând să-l dovedească prin vociferare". De aici s'a desprins funcțiunea transitivă: *Ion ceartă pe Petru* „vociferează către el, îl improașcă

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

cu învinuiri". In *Din perspectiva Dicţionarului* II (Cluj, 1922), § 16, am arătat cu câteva exemple cum desvoltarea semantică a verbelor poate fi înţeleasă adesea numai urmărind acest joc neîntrerupt al raportului schimbător între verb şi subiectul sau complementul său.

In *Die romanische Sprachwissenschaft der letzten zwölf Jahre* („Revue de linguistique romane" I) Meyer-Lübke trece în revistă lucrările mai de seamă din domeniul filologiei romanice. E o punere la punct binevenită, făcută cu toată înţelegerea pentru ideile fecunde puse în circulaţie în deceniile din urmă, dar în acelaşi timp cu o energică respingere a exagerărilor ivite pe urma lor. Cu privirea sa largă, care totdeauna a îmbrăţişat întregul domeniul al limbilor romanice, el descopere uşor greşelile celor ce se închid în cuşca unei singure limbi şi protestează cu drept cuvânt contra celor ce etichetează de „învechite" şi „ruginite" metodele unei şcoale care a adus atâtea roade frumoase, numai fiindcă moda ridică la suprafaţă curente nouă, care n'au avut încă vreme să se afirme.

***

O privire generală asupra stadiului actual al filologiei romanice dă şi **I. Iordan**, *Der heutige Stand der romanischen Sprachwissenschaft* (extras din „Festschrift für Wilhelm Streitberg", Heidelberg, 1924), în care se analizează pe larg scrierile lui K. Vossler — despre acesta a publicat Iordan un articol şi în românește (*Teoriile lingvistice ale lui Karl Vossler*, „Arhiva" din Iaşi, XXXI) — ale lui Gilliéron şi ale lui F. de Saussure. Preferinţa aceasta pentru anumiţi învăţaţi e explicabilă din cauza discuţiilor pe care operele lor le-au produs şi care era firesc să impresioneze pe un cercetător tânăr, fără rădăcini mai adânci în epoca precedentă. Dar cărţile care produc mai multă vâlva nu sânt totdeauna cele mai bogate în idei; în ştiinţă, ca şi în literatură, scriitorii la modă nu sânt în mod necesar cei mai reprezentativi. Mi se pare, într'adevăr, că „Schuchardt—Brevier"-ul editat de Spitzer sau scrierile unui A. Meillet meritau o analiză cel puţin tot atât de minuţioasă ca şi cărţile lui Vossler, al căror răsunet s'a mărginit aproape numai asupra Germaniei. Celor ce aparţin generaţiei din care face parte cel ce iscăleşte aceste rânduri ni se pare straniu să vedem cum un Meyer-Lübke e

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

considerat ca un „pozitivist", care aproape nu mai contribue la îmbogățirea stării actuale a filologiei romanice. „Pozitivist" și „idealist" sânt niște etichetări ademenitoare, fiindcă au fost lansate de un scriitor de talent, dar ele rămân simple etichetări, care se potrivesc numai pentru cei ce în lucrările lor științifice au urmat o direcție unilaterală. Mi se pare într'adevăr că stadiul actual al filologiei romanice, ca și al linguisticei generale, nu se caracterizează atât de mult printr'o trecere de la „pozitivism" la „idealism", ci printr'o îmbogățire a perspectivelor din care ne obicinuiserăm în anii din urmă să privim limba, punând metoda prea dogmatică a înaintașilor noștri la unison cu convingerea din ce în ce mai puternică că cercetătorul limbei trebue să fie și un scrutător al sufletului omenesc. „Intuiția" nu e nici ea un prerogativ al „idealiștilor", căci acest dar e în știință ceea ce e talentul în artă; fără el n'a existat nici în epoca „pozitivismului" nici în a „idealismului" o operă fecundă în idei. Atâta doară că cei ce am crescut în vremea riguroasei metode a legilor fonologice, ne-am obicinuit să ne înfrânăm zborul fantaziei printr'un necontenit control, știind că adevărata intuiție izvorăște de obiceiu dintr'o exactă cunoaștere a faptelor. Când în numele școalei „idealiste" nu vorbește Vossler, cu darul său de a reliefă, ci elevii săi, studiile acestora sânt unilaterale și adesea fundamental greșite. Acest lucru l-a arătat de curând într'o critică plină de temperament, **G. Rohlfs** (*Idealistische Neuphilologie* [1]), și cu deo-

[1] „Zeitschrift f. franz. Sprache u. Litt." XLVIII ½, p. 121—136. Un amănunt: Rohlfs crede că pierderea lui *basium* în Sicilia, unde ar fi devenit **vasu*, se datorește omonimiei cu *vasu* „vaso di notte". Impotriva acestei păreri se îndreaptă L. Spitzer (*ibid.*, 378), care crede că graiul nu se împiedecă de asemenaa omonimii neconvenabile și nu crede că pierderea lui *basiare* „a sărută" la Români ar fi fost pricinuită de asemănarea cu *băși* < *vissire*. Mă îndoiesc că Spitzer are dreptate când generalizează o observație justă numai în anumite împrejurări. De sigur că omonimia sau asemănarea cu cuvinte obscene nu trebue să producă totdeauna și pretutindeni „îmbolnăvirea" și moartea verbelor. Astfel Aromânii nu găsesc câtuși de puțin necuviincios să întrebuințeze pe *fută* ca participiu de la o *fi*. Dacă însă la Dacoromâni și Istroromâni forma aceasta s'a pierdut și a fost înlocuită prin *fost* cred că pierderea ei se datorește, la aceștia, omonimiei supărătoare. Ceea ce într'o regiune e supărător și jenant, nu trebue să fie și în alte părți. Sânt convins că și *cur* < *curro* — păstrat în unele regiuni dacoromâne — a pierit din limbă sau a fost înlocuit prin *curg* tot din această cauză și, cel puțin în graiul meu, evitarea cuvântului *puț* e cauzată fără îndoială de su-

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

sebire **K. Jaberg** (în conferinţa sa cu acelaşi nume publicată în „Germanisch-romanische Monatsschrift“ XVI [1926], 1—25), unul din acele delicioase studii condensate, pe care învăţatul romanist din Berna le publică din timp în timp, bogat în juste aprecieri ce izvoresc dintr'o senină şi înţeleaptă cumpănire a valorilor.

Cât de necesar este, pentru a putea aprecia o epocă întreagă de activitate ştiinţifică, ca să fi crescut însuşi cu ea, ne arată succinta dare de seamă, ascunsă modest în „Calendarul Universităţii din Frankfurt“ pe 1924/25, pe care o dă **M. Friedwagner** supt titlul *Romanische Philologie. Wege und Ziele.* In câteva pagini clare, din care nu lipsesc imaginile frumoase, se arată cum, cu îmbogăţirea cunoştinţelor, preocupările romaniştilor au devenit tot mai ample şi mai multilaterale. Ca într'un muzeu, în care inventariul s'a mărit, nevoia unei regrupări a devenit necesară. Dar orice achiziţie nouă se datoreşte muncii înaintaşilor şi este condiţionată de ea.

Insuşi autor al unui meritos studiu de Toponomastică (asupra căruia vom reveni în Dacoromania când va fi apărut şi vol. II), **Iordan** publică, cu toată competenţa, o privire generală asupra studiilor de Toponimie românească în noua revistă „Zeitschrift für Ortsnamenforschung“ I (1925—26): *Die rumänische Ortsnamenforschung.* Intre autorii care ne-au dat explicarea numelor de localităţi româneşti era bine să fi fost pomenit regretatul I. Borcia, cu ale sale *Deutsche Sprachelemente im Rumänischen*, publicate în al X-lea Anuar ale lui Weigand, precum şi numeroasele şi importantele studii ale lui G. Kisch, apărute cu deosebire în „Korrespondenzblatt“ din Sibiiu.

Este bine că tinerii noştri învăţaţi îşi iau asupra lor sarcina de a informa streinătatea despre mişcarea ştiinţifică de la noi şi este îmbucurător faptul că o fac cu obiectivitatea care e cea dintâiu condiţie a unei informaţiuni bune. In privinţa aceasta merită toată lauda cronica pe anii 1914—1923 (*Chronique roumaine*) publicată de **A. Rosetti** în *Revue de Linguistique romane* I (1925), 146—161. Vina

---

părătoarea evocare a cuvântului obscen *puţă*. Ca mine vor fi simţit şi alţi Români, fără să fie conduşi de o pudicitate deplasată, căci în multe regiuni cuvântul *puţ* a dispărut din graiu. In sfârşit faptul că tocmai la Dacoromăni s'a pierdut *băşà* „sărutà“, pe care Aromânii îl conservă până azi, nu poate fi întâmplător: în *vissire* Aromânii păstrează pe *e* după labială (*beşire*), încât cuvântul nu putea fi confundat cu *băşare*, ca la noi (**băşà* — *băşì*).

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

ce autorul o găseşte ediţiei pe care am dat-o cu A. Procopovici „Cărţi cu învăţătură“ de Coresi, de a fi făcut-o adecă neutilizabilă pentru studiul grafiei noastre vechi, printr'o transcriere ce nu ţine seama de variaţiunile ortografice ale originalului, mi se pare că nu este tocmai compromiţătoare: cel ce vrea să studieze grafia noastră veche va trebui în mod inevitabil să cerceteze originalele sau reproducerile în fototipie. Rămân ceilalţi cercetători, mult mai numeroşi, care vor consulta ediţia Comisiei istorice cu alte preocupări decât cele ortografice şi aceştia vor fi mulţumit ri editorilor că nu le-au îngreunat lectura printr'o transliteraţie, a cărei cetire e mult mai grea decât a textului chirilic. Chestiunea transcrierii textelor vechi a fost pusă în discuţie la al doilea Congres al filologilor români, ţinut în 1926 la Cluj: aproape toţi participanţii s'au declarat în mod hotărît adversari ai transliteraţiei. In volumul ce urmează a fi publicat, cetitorii vor găsi de altfel un studiu destul de complet asupra grafiei întrebuinţată de Coresi.

***

Din multele studii, fecunde totdeauna în idei, ale lui **Leo Spitzer**, două mai cu seamă dau prilej la note marginale. Cel dintâiu poartă titlul sugestiv *Aus der Werkstatt des Etymologen* („Jahrbuch für Philologie“ I, 129—159) şi se întregeşte în parte prin „Etimologiile“ publicate de Spitzer în acest volum al Dacoromaniei. Autorul deschide uşile atelierului său de etimolog, încercând să ne dea câteva îndrumări practice şi mai ales să scutească pe tinerii cercetători de rătăciri când caută originea cuvintelor. In acelaşi timp ne invită să-i urmăm exemplul, pentruca din experienţa câştigată de fiecare etimolog în parte să rezulte un fel de metodă a cercetărilor etimologice. Un recensent entuziast, într'o foarte bună recensie [1], a numit acest studiu „Un catéchisme étimologique“: catechismul e plin de învăţături pentru cel ce are în suflet credinţa; cel lipsit de ea cu greu o va agonisi din întrebările ce i se pun şi din răspunsurile ce i se dau. De aceea lucrarea lui Spitzer e plină de învăţături pentru cei ce au talentul de etimologist, dar nu va folosi celor lipsiţi de el mai mult decât o „ars poetica“ celor ce ar căuta, fără să aibă vocaţia, să scrie poezii după reguli de versificaţie.

[1] **Iorgu Iordan**, în *Revue de linguistique romane* I (1922), 162—170.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

Intâia „poruncă“: „Găseşte etimologiile, nu le căutà“ (p. 130). Un principiu vechiu şi foarte sănătos, pe care ar trebui să-l urmeze toţi aceia care cred că rutina poate înlocui intuiţia şi care construesc acèle construcţii complicate, acèle clădiri savante, cărora nu le lipseşte decât puterea de a convinge. Dar precum înţelepciunea cristalizată într'un proverb, de cele mai multe ori poate fi combătută prin alt proverb, care ne învaţă tocmai contrariul, tot altfel, în faţa dezideratului lui Spitzer se pot pune cuvintele lui Schuchardt, citate cu câteva pagini mai sus: spre a afla cu adevărat, trebue să ştii să cauţi bine. Ceea ce ni se pare de multe ori o descoperire momentană, nu e adesea decât rezultatul unei lungi căutări, mai mult sau mai puţin conştiente. Un cuvânt neclar etimologiceşte te preocupă ani de zile; îl porţi cu tine pe toate cărările pe care le baţi, fără să ai conştiinţa că el se găseşte în valiza ta; şi, de-odată, când poate nici nu te aştepţi, în urma acelor tainice legături de asociaţie ce ţi se produc în minte, enigma se clarifică, precum versul se închiagă în mintea unui poet. Despre unii scriitori, ca Ibsen şi Zola, se spune că îşi aveau orele lor fixe de lucru. Cum muncitorul se duce la fabrică şi cum funcţionarul intră în birou, astfel se aşeza Ibsen şi Zola, la o oră anumită, la masa lor, şi gândurile pe care le frământaseră în minte luni şi ani de-arândul, se aşterneau zilnic pe hârtie, fără altă inspiraţie decât aspectul coalei albe ce-i chema ademenitoare la muncă. Dacă ar fi fost filolog, îmi închipuiu că Zola ar fi putut scrie un dicţionar etimologic, operă pe care n'o poţi face niciodată dacă aştepţi ca etimologia să-ţi „vină“ de sine.

„Nu da etimologia unui cuvânt până ce nu-i cunoşti conţinutul stilistic“. Spre a-l cunoaşte însă nu ajung dicţionarele, care foarte rar ne informează despre frecvenţa unei cuvânt, ci trebue însuţi să posezi simţul limbei (p. 132—133). Principiu foarte sănătos, dar el exclude aproape cu totul posibilitatea de a face cercetări etimologice într'o limbă streină, căci adevăratul simţ al limbei rar îl poţi avea în afară de limba ta maternă. Mi se pare chiar că unele din etimologiile propuse de Spitzer pentru cuvinte româneşti nu sânt convingătoare tocmai din cauză că autorul lor n'a izbutit încă să aibă acest simţ sigur al limbei noastre. Astfel, pentru orice Român, *înhaţ* cuprinde o nuanţă onomatopeică, care

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

lipseşte însă cu totul la verbul *apuc*. Din această cauză stăruesc a crede în etimologia din *aucupo(r)*[1].

De multe ori cercetarea în alte limbi a felului de a exprima aceeaşi noţiune sau idei asemănătoare, deci ceea ce Giuglea numeşte „atmosfera semantică“, serveşte spre a-ţi da preţioase indicaţii; mai adesea însă pe drumurile cu făgaşuri imprimate de roţile carului cu boi de la noi nu poţi pătrunde cu automobilul făcut pentru şosele asfaltate ale ţărilor cu o veche civilizaţie. De sigur că felul de a-şi îmbogăţi limba prin expresii metaforice se aseamănă foarte mult la popoarele cele mai depărtate şi o metaforă evidentă etimologiceşte într'o limbă ne poate da explicarea unui cuvânt obscur din alta. Dar ceea ce se întâmplă într'un loc nu trebue să se repete în altul şi mi se pare că span. *rositas* nu ne împiedecă, cum crede Spitzer (p. 131), ca să derivăm pe *flori*, franc. *fleurs*, în înţelesul de „leucoree“, din *fluores*. Apropierea de *flores* poate fi secundară şi să fi dat naştere span. *rositas*. Uşurinţa prea mare de a descoperi analogii în alte limbi, precum şi „inspiraţia“ ce ţi-o dă lectura unor cărţi din alte ramuri ale ştiinţei decât linguistica, pot duce la acele etimologii „ingenioase“ care te seduc în primul moment, pentruca a doua zi să le părăseşti. Şi astfel ceea ce cere Spitzer ca a treia condiţie esenţială unui etimolog „o cultură generală cât mai extinsă“, mi se pare că poate deveni o primejdie, precum de altfel însuşi ne-o spune (p. 156), mai ales pentru spiritele cu prea pronunţate aptitudini de asociaţie de idei.

Foarte justă e observaţia că originea cuvintelor trebue explicată cu materialul limbei însăşi şi că înainte de a proiecta cuvintele romanice în timpurile latinei vulgare, e nevoie să le analizăm cu mijloacele fiecărei limbi în parte. Totuşi nu pot da dreptate lui Spitzer când susţine că cu greu vom mai găsi, în tezaurul lexical romanic, cuvinte latine sau derivate latine vulgare nouă, că am fi ajuns, cu alte cuvinte, la cunoaşterea aproape completă a tezaurului lexical latin păstrat în limbile romanice. „Experienţa ultimului timp ne învaţă să fim bănuitori faţă de un etymon latin păstrat numai în vreun dialect romanic, mai ales când acesta

[1] In: „apă limpede până nu vei vedea, cea turbure n'o lepăda“ verbul *lepăda* are înţelesul de „ausgiessen“ şi nu pe cel de „zurückweisen, verschmähen“, cum crede Spitzer (*DR.* IV, 646); proverbul românesc e foarte departe de „wer den Heller nicht ehrt, ist den Taler nicht wert“.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

e reconstruit" (p. 147). De aceea bunăoară el nu crede că *aruncà* ar veni din terminul religios latin *averruncare*, necunoscut în Romania apuseană. Pe mine experienţa m'a învăţat tocmai contrariul, cel puţin în ceea ce priveşte limba română: pe zi ce merge descoperim, uneori în câte o regiune izolată, tot mai multe cuvinte latine. Ca şi limba sardă, care singură mai păstrează cuvinte ca *audacia*, *discere*, *imber*, *observare*, *onus*, *sequestrare*, *sus* ş. a., şi ca alte regiuni periferice ale Imperiului Roman (cf. şi cele spuse mai sus despre limba bască), precum în Italia de sud, unde Rohlfs (în lucrarea despre care va fi vorba mai târziu) dovedeşte pe *manuculus* (nesincopat), pe **fulvinus* (după *galbinus*), pe (*camisia*) *stricta* şi pe *magnus*, limba română conservă un număr însemnat de vorbe latine necunoscute limbilor surori. După socoteala făcută în *Locul limbei române între limbile romanice*, p. 31, numărul lor face 5—6% din toate elementele latine conservate în româneşte, şi dacă câteva din cuvintele citate acolo trebue explicate altfel, azi le pot înlocui cu alte exemple, aflate de la 1920 încoace. Mai mult decât atâta. In româneşte s'au păstrat cu siguranţă forme arhaice şi dialectale latine. In acest volum din Dacoromania am încercat să arăt că o astfel de formă dialectală e *galfăd*; într'un articol publicat în volumul omagial pentru A. Thomas, am căutat să dovedesc că pluralele în *-i* la declinarea a treia, în italieneşte şi româneşte, continuă terminaţiunea arhaică latină *-īs*; în Dicţionarul Academiei am explicat pe *ţeri*, care în vechime avea înţelesul de „a ţine o sărbătoare", din **ferire*, pretins de part. *festus*, care trebue să fi existat înaintea lui *feriare* (derivat din *feriae*). Tot acolo am arătat că în românescul *băia* (de unde derivatul *băiat*) se păstrează **bajare*, primitivul lui *bajulare*. De asemenea cred că primitivul lui *patulus* „offen, offenstehend, geöffnet, ausgebreitet" (cf. *pateo*, *patens*) s'a conservat în românescul *pat*, cu originea căruia s'au ocupat atâţia, fără să fi izbutit să dea o explicare plauzibilă. Se va fi zis la început *lectus* **patus* şi apoi, prin substantivare, **patus*, ceea ce ar explica şi dispariţia din limba noastră, în opoziţie cu toate celelalte limbi romanice, a lui *lectus*[1]. E probabil chiar că românescul *îmbia*, cu un înţeles atât

[1] Că ideea de „întins" sau „aşternut" a putut fi cea precumpănitoare pentru numirea paturilor primitive ale strămoşilor noştri rezultă şi din ceea ce spune Th. Capidan despre patul Aromânilor păstori, în acest volum, p. 942. Şi ungurescul *ágy* stă în legătură etimologică cu cuvinte care înseamnă „Ausgebreitetes", „ausbreiten", „Pelzdecke", „Streu", cf. Melich, *Magyar etymologiai Szótár* s. v.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

de apropiat de lat. *invitare*, nu e altceva decât un **in-vītare*, din acelaşi radical pe care-l întâlnim în lat. *vīs* „putere“ şi *vīs* „vrei“ şi care e şi la baza derivatului *invītare*; sensul primitiv va fi fost cel de „a sili“ (cf. germ. „nötigen“ „drängen“). Cf. şi forma **fraxus* în loc de *fraxinus*, păstrată la Sarzi, Neogreci şi în Italia de sud, precum arată acum Rohlfs în *Griechen u. Rom.* 138. Toate aceste presupuneri se întemeiază pe convingerea că limbile romanice, mai ales în ţinuturile periferice, unde şcoala n'a influenţat atât de mult şi unde clasele suprapuse, care aveau latina clasică ca limbă de conversaţie, erau mai puţin numeroase, se păstrează încă multe nume din graiul claselor sociale de jos. In aceste straturi sociale, aşa zise arhaisme s'au păstrat până în epocă romanică, iar tendinţele de desvoltare firească ale limbei n'au fost înnăbuşite de tot de limba literară latină fixată foarte de timpuriu[1]. In fonologie, în morfologie şi mai ales în lexic şi în derivaţiune, vom descoperi încă multe forme nouă. Când privesc bogăţia de derivate cu sufixe întrebuinţate de ţăranul român şi o compar cu sărăcia relativă a derivatelor în graiul clasei culte, în care o manifestă tendinţa de a generaliza anumite sufixe pentru anumite categorii de sensuri (cf. germ. sufixele diminutive *-chen* şi *-lein* din germana literară, faţă de *-i* şi altele în dialecte şi în graiul familiar), de a standardiza oarecum în loc de a nuanţa derivatele, trebue să bănuesc că în graiul poporului latin existau cu mult mai multe şi mai variate derivate decât ni le-a păstrat lexiconul limbei clasice. A nu admite o asemenea bogăţie de forme în latina vulgară, însemnează a nega, pentru limba vorbită în Imperiul roman, un principiu pe care-l pui la baza cercetărilor etimologice pentru urmaşele acestui graiu, limbile romanice. Şi atunci, de câteori un derivat român nu se poate explica cu mijloacele limbei române, nu mă dau în lături să reconstruesc tipuri latineşti, cu condiţia, fireşte, ca reconstrucţia

[1] Compară ce spune Jaberg (*Der Sprach- und Sachatlas Italiens* 121) despre *inceptare*: „Wir haben es hier mit einem typischen Beispiel zu der bekannten Erscheinung zu tun, dass altlateinische, offensichtlich als vulgär angesehene Wörter von den Schriftstellern der klassischen Blütezeit gemieden werden, um im Spätlateinischen und im Romanischen wieder aufzutauchen“. Deosebit de instructive sânt în privinţa aceasta studiile recente ale lui K. Meister, *Altes Vulgärlatein* (Indogerm. Forsch. XXVI, 69 ş. u.) şi I. Marouzeau, *Une antinomie „archaique et vulgaire“* (Mem. d. l. Soc. linguist. de Paris XXII, 263 ş. u) cf. şi Schuchardt, *Vokalismus*, I, 557.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

mea să fie făcută în spiritul limbii latine. De sigur că Spitzer are dreptate să fie sceptic faţă de reconstrucţiunile unora din filologii români şi să respingă pe un **abinte* reconstruit de Pascu sau prototipul reconstruit de Candrea pentru explicarea lui *sdruncina* (p. 147). Dar dacă am în româneşte forma *păducel* (numele unei boale de piele caracterizată prin „mâi cărime"), care din punct de vedere formal nu poate fi considerat ca un derivat din *păduche* — căci *k'* nu dă *č* când e urmat de *e* —, nu mă voiu sfii să reconstruesc un prototip latin vulgar **peducellus*, cu schimbul atât de frecvent al sufixului *-ulus* prin *-ellus*, deşi în celelalte limbi romanice acest derivat nu s'a păstrat. Pe punctul de vedere al lui Spitzer stă la noi Philippide, care ia în râs (*Originea Românilor* p 383) reconstrucţii ca **amaritiosus, *mustaciola, *ingrossiare* (deşi avem altiare, bassiare, directiare, minutiare), **remansicia* ş. a. A le respinge pentru că nu sânt atestate însemnează să iai filologului român posibilitatea de a explică o serie întreagă de derivate româneşti care nu s'ar fi putut naşte fără asemenea modèle. Int'adevăr, din exemple ca *amăräcios* s'a putut desface un sufix *-ăcios*; numai existând forme ca *mustăcioară* şi *îngroşa* se pot explica derivate ca *policioară* (din *poliţă*), *învârtoşa, împăroşa* (din *vârtos, păros*) etc. Cât despre **remansicia*, şi tot astfel **arsicia* (calor), aceste reconstruiri, pentru care avem atâtea alte modèle latine (adventicius, facticius etc.) şi române (Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* II § 415) sânt indispensabile pentru ca să înţelegem de ce, în aceste cuvinte, *-iţă* apare cu un înţeles şi cu o funcţiune cu totul deosebită decât în celelalte derivate în *-iţă* — unde sufixul e de origine slavă — şi de ce aficiază dentala precedentă[1].

[1] Cf. *Derivarea cu sufixe de la tulpina pluralică* în „Homenaje a Menéndez Pidal" tom. III, p. 267—268. — Schimbările formale ce se petrec la legarea unui element derivativ de tulpină sânt adesea cel mai binevenit mijloc pentru analiza justă a derivatelor, mai ales în limbi ca cea română, în care, peste sufixe de origine latină (precum *-ar, -eţ, -in, -iţ(ă), oiu* etc), s'au suprapus sufixe cu aceeaşi formă, de origine slavă. De aceea un studiu despre sufixele româneşti ar trebui să cuprindă un capitol dedicat acestei chestiuni, spre a se putea vedea întru cât legile fonologice au devenit normative în derivaţiune. De sigur că prefacerea lui *t* în *ţ* înainte de *ĕ* şi *ī* accentuaţi latini, era o lege fonologică valabilă numai pentru un anumit timp şi loc. Dar multele cazuri ca *bărbat* cu pluralul *bărbaţi* şi cu diminutivul *bărbăţel* au făcut ca, chiar după încheierea legii fonologice, să persiste legea morfologică şi derivativă, după care orice cuvânt

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

E incontestabil că orice reconstruire poartă pecetea artificialului și impresia de artificialitate crește cu cât se mărește numărul „accidentelor" presupuse (metaplasmă, metateză, disimilare, sensuri intermediare neatestate etc., cf. cele spuse de Sp tzer în acest volum p. 654 despre etimologia propusă de mine pentru *încătera*). Nu e mai puțin adevărat însă că cercetările etimologice din vremea din urmă se prezintă cu mult mai complicate decât cele de acum treizeci de ani. Explicarea acestui fenomen nu consistă numai în faptul că etimologiile „ușoare" au fost în cea mai mare parte descoperite de înaintașii noștri, care ne-au lăsat moștenire cuvintele cu o istorie complicată, ci mai ales în împrejurarea că felul nostru de a privi cuvintele e mai complicat. Înaintașii noștri se mulțumeau de obiceiu dacă apropierea etimo-

terminat în *t*, îl schimbă pe acesta în *ț* înaintea dezinenței *i* a plurarului sau înaintea sufixului diminutiv *-el*. De aceea mi se pare că nu se poate bine explică *cătinel* din *cattus* + *in* + *el*, cum propune Spitzer în acest volum p. 659, oricât de ademenitoare ar fi apropierea semantică ce o face, căci sufixul *-Ī́nus* (dacă plecăm de la *cătinel*) și *-ĕllus* (dacă plecăm de la *cătelin*) ar fi trebuit să schimbe pe *t* în *ț*. Trimiterea la *încetinel*, care însuși are nevoie de explicare (cf. *DR.*, III, 655 nota), nu înlătură această greutate. Tot derivatele, de felul lui *păsăreà*, *pescărel*, care și ele cuprind sufixul *-ĕllus*, *-ĕlla*, mi se pare că slăbesc teoria lui G. Giuglea (*DR.* IV, 373), care admite că *rĕ* accentuat a devenit *ră*, resp. *ra*, prin stadiul intermediar *re*; în regiunile unde se rostește *cirăș* < ceresius, am aștepta să se rostească și *păsără*, *pescărăl*, ceea ce nu este cazul. In general cunoașterea legilor derivative sânt de cea mai mare importanță pentru documentarea unei etimologii. Din această cauză mi se pare că argumentele aduse de Drăganu spre a-și motiva etimologia *cinioară* din *cenae hora* sânt mai puternice decât contraargumentele lui Spitzer din acest volum p. 661. Tot astfel sufixul din *mătreață* nu poate fi asemănat cu cel din abstractele adjectivale *albeață*, *negreață* sau chiar cu formațiuni plăsmuite cu vădită tendință de asonanță ca *ceață negureață* (ibid. 647) Pe de altă parte, faptul că în multe verbe prefixul *ob-* a fost înlocuit prin *ad-* (cf. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* II § 595) nu însemnează că el n'a existat ca prefix în latina vulgară și deci un **obterreo*, propus de Capidan pentru *oțărăsc* ar trebui respins (*DR.* IV, 646). Mi se pare, dimpotrivă, că al nostru *uscà* presupune un **obsucare* în loc de *exsucare*. In loc de a respinge pe **obterreo* > *oțărăsc* din cauza lui *ob-* (căci celalalt argument, lipsa lui *terreo* în limbile romanice nu este, precum văzurăm, deciziv), este, mi se pare, mai just să ne întrebăm dacă, în fața lui **obterreo* și **obsuco*, neatestate, dar probabile, nu trebue să revizuim părerea ce ne-o făcuserăm despre vitalitatea prefixului *ob-* în latina vulgară. Și derivarea lui *puțin* din *puță* (*DR.* IV, 658), oricât de ademenitoare, devine problematică din cauza sufixului: în regiunile rotacizante nu se cunoaște decât forma *puțin*, care indică în mod sigur asupra lui *Pitzinnina*.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

logică pe care o făceau se potrivea din punct de vedere formal şi semantic, asemănându-se cu acei simpatici doctori de odinioară, care vindecau pe bunicii noştri cu câte un laxativ ca medicament intern şi cu câte o cataplasmă ca medicament extern. Internistii de azi, înainte de a stabili diagnoza, te röntgenizează, îţi fac analiza şi îţi iau presiunea sângelui; tot astfel linguistul de azi face legătură între obiect şi lucru, examinează atmosfera semantică şi conţinutul stilistic, urmăreşte răspândirea geografică şi mediul social în care cuvântul se întrebuinţează, scrutează ambianţa care produce încrucişările şi etimologiile populare etc. Şi precum boalele apar azi medicului cu mult mai complexe decât înainte, tot astfel etimologiile se înfăţişează din ce în ce mai complicate. Impresia pe care cercetările etimologice de azi o dau celor deprinşi cu etimologiile simpliste de odinioară e adesea uluitoare şi se aseamănă cu impresia pe care o făceau acum câteva decenii pânzele expuse de pictorii ce au ieşit din atelier în plin aer, lăsând soarele printre frunzele copacilor să învârsteze cu pete aurii peisagiul. De când concepţia noastra despre legile fonologice s'a modificat, nepotrivirea în desvoltarea formală a unui cuvânt cu norma urmata de altele, nu ne mai face să părăsim din capul locului o etimologie.

Urmarea directă a acestui fapt e că posibilităţile de explicare sânt mai variate, că în caz de controverse, vorba lui Spitzer, partidele ce se joacă între maeştri se termină mai adesea cu „remis", şi că în dicţionarele etimologice etimologiile „sigure" sânt mai puţin numeroase decât cele cu semnul întrebării. Dar ştiinţa nu progresează numai prin mărirea numărului faptelor sigure, ci mai ales prin îmbogăţirea mijloacelor de investigaţie. Iar în privinţa aceasta cercetările etimologice de azi întrebuinţează un aparat de documentare ce adânceşte o mulţime de probleme gramaticale şi deschide perspective nouă linguistice. De aceea nici un alt sfat nu poate fi mai bun decât cel pe care Spitzer îl dă la sfârşitul studiului său: dacă vrei să-ţi câştigi discernământul etimologic, citeşte cât mai multe etimologii bune. De ai aplecarea pentru cercetări etimologice şi dacă originea cuvintelor obscure formează preocuparea ta constantă, atunci lectura unei documentări etimologice serioase te ajută foarte adesea să găseşti veriga ce-ţi lipsea în lanţul ce duce la elucidarea etimologiilor ce le urmăreşti. Intorcându-mă la comparaţia de

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

mai sus, mi se pare că cercetătorul de etimologii se aseamănă cu acei medici de boale interne, care în afară de aparatele întrebuinţate pentru o diagnoză sigură au şi acel fin simţ tactil, care îi ajută de a determina boala trecând deget le pe corpul bolnav. Acest simţ e înnăscut; el se poate însă desvolta printr'o practică îndelungată şi poate fi înnobilitat printr'o iubire constantă pentru obiectul cercetării. Insăşi vizita pe care Spitzer ne invită s'o facem în atelierul său se aseamănă cu vizitarea clinicei unui internist cu reputaţie, care a ales „cazurile“ interesante pentru ca să ne facă o instructivă conferenţă metodologică. Exemplul său merită să fie urmat. —

Spitzer este cel ce atrage tot mai stăruitor atenţia noastră asupra rolului covârşitor pe care îl are, în desvoltarea limbei, contribuţia individuală adusă de fiecare vorbitor, şi cu deosebire de scriitorii mari, în tendinţa lor de a fi expresivi. Aceste contribuţii individuale în cadrul limbei convenţionale alcătuesc stilul; fără stilistică desvoltarea limbei nu poate fi înţeleasă: „o rândunică nu însemnează vara, dar când vine rândunica ştii că vine vara“. In *Wortkunst und Sprachwissenschaft*, interesantul studiu dedicat Elisei Richter la împlinirea vârstei de 60 de ani („Germ.-rom. Monatsschrift“ XIII, 169—186), el citează cuvintele lui Victor Hugo, care îşi dădea seama că limba este „ébranlée quelque fois... par le passage royale des grands écrivains“. In *Zur Bewertung des Schöpferischen in der Sprache* (extras din „Archivum Romanicum“ VIII, 4, p. 349—385) dă două mostre tipice despre necesitatea de a privi istoria cuvintelor din punct de vedere stilistic. Una din ele priveşte verbul *face*, în înţeles de „a zice“; în nici un dicţionar al vreunei limbi romanice n'a găsit explicarea justă a acestei treceri de sens decât în Dicţionarul Academiei Române (p. 366). El cere cu drept cuvânt „desgramaticalizarea“ linguisticei, privirea limbei nu numai din punct de vedere al sistemului, ci al individului creator (p. 370), o idee asupra-căreia revine în studiul său *Sprachwissenschaft und Wortkunst* (în revista „Faust“ 1925, no. 6). Chestiunea pusă de Spitzer atinge o problemă de importanţă capitală şi pentru noi: învăţământul limbei în şcoli. Studenţii noştri învaţă la universitate istoria limbei, adesea până în cele mai mici amănunte, câştigând astfel baza pentru studii filologice independente şi o înţelegere lingvistică care le poate da temelia solidă spre a deveni buni

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

dascăli. In cursurile de literatură învaţă de asemenea să utilizeze toate izvoarele din care se poate agonisi priceperea justă a scriitorului şi operei sale. Lipseşte însă legătura între filologie şi istorie literară, pe care nu o poate da decât stilistica. „Dacă limba e o «energie», trebue arătaţi plăzmuitorii ei cum lucrează". Intr'adevăr, la universităţile noastre ar trebui făcută legătura între limbă şi literatură — căci licenţiaţilor noştri le dăm diploma pentru amândouă — printr'o insistenţă mai mare asupra stilisticei, care explică atâtea fenomene linguistice şi ne face să înţelegem pe scriitorii în intenţiile lor artistice cele mai subtile. Atunci profesorii noştri secundari ar deştepta mai mult interesul elevilor lor, căci în loc de a face cu ei gramatică şi a le arăta deci formele rigide pe care colectivitatea le-a primit ca mijloace comode dar foarte sărace de a se înţelege, le va prezenta limba vie, în căutarea mijloacelor de necontenită îmbogăţire şi perfecţionare.

***

Necesitatea unui Atlas linguistic al limbei române, care să întregească pe al lui Weigand, şi să formeze oarecum continuarea Atlaselor publicate sau în pregătire în Romania apuseană, a fost recunoscută de filologii români, care, în cele două congrese ale lor, s'au ocupat cu această chestiune. Cei ce-şi vor lua asupraşi greaua sarcină de a face marea lucrare vor profita mult din discuţiile pe care le-a provocat *Atlasul linguistic catalan* al lui A. Griera. In deosebi plină de observaţii instructive e recensia lui K. Jaberg („Romania" L). Anchetele lui Scheuermeier şi în cea mai mare parte şi ale lui Rohlfs pentru Atlasul sviţero-italian sânt terminate. Cei doi romanişti elveţieni, care ne-au dat şi până acuma atâtea studii fundamentale de geografie linguistică, **K. Jaberg** şi **I. Jud**, au început prelucrarea materialului şi au publicat câteva lucrări preliminare, precum *Un Atlante linguistico-etnografico svizzero-italiano*, „*Vie d'Italia*" (Revista del Touring Club Italiano, 1923, cf. şi Indogerm. Jahrbuch, vol. IX, 1—10), sau spicuiri ce ne indică recolta bogată care va răsări din această operă, precum *Der Sprach- und Sachatlas Italiens und die Bezeichnungsgeschichte des Begriffes „Anfangen"* de K. Jaberg sau *Zum schriftitalienischen Wortschatz in seinem Verhältnis zum Toscanischen und zur Wortgeographie der Toscana* (în „Omagiul" Gauchat, pp. 298—316) de I. Jud. Jaberg urmăreşte, sub titlul *Una perra mezza* (în „Omagiul L. Gauchat", pp, 52—67) expresiile italieneşti pentru „pară cu

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

icre“ și ne dă în *Zur Sach- und Bezeichnungsgeschichte der Beinbekleidung in der Zentralromania* (în „Wörter und Sachen“, IX [1926] pp. 37— 72) un studiu temeinic, în care datele geografiei linguistice sînt întemeiate pe cunoștințe istorice, dar în același timp sînt menite să le completeze. Ca ocazia aceasta se atinge și familiile de cuvinte românești reprezentate prin *îmbrăca* (p. 150) și *că țun* (p. 152).

Deosebit de instructiv este studiul lui J. Jud publicat în „Revue de linguistique romane“ I (pp. 181—236) subt titlul *Problèmes de géographie linguistique romane*. Autorul constată adecă deosebirea mare ce există între divergențele lexicale ce există între limbile italiană-franceză pe de o parte și spaniolă-portugheză pe de altă parte (de ex. it. *prendere*, franc. *prendre* — span. *tomar*; it. *sera*, franc. *soir* — span. *tarde* etc.) și caută să le explice cu mijloacele nouă pe care le dă geografica linguistică. Studiind terminii romanici care corespund ideii exprimate prin franc. „s'éveiller“ și mai ales prin „éteindre“, Jud izbutește să proiecteze cu multe măiestrie două momente instructive din zbuciumul care însoțea împrospătarea tezaurului lexical al poporului roman. În urma uniformizării accentului în exemple de tipul lui *pórrigo, porréxi, porréctu, porrígere*, devenite *pórgo, pórxi, pórctum, pórgere*, cuvântul latin exprimând ideea de „s'éveiller“, *expergiscor*, primi formele *expérxi, expérctu;* acesta trebui să devină (ca forctis > fortis, torctu > tortu) *expertu*. In etapa aceasta (în loc de *experrectu*) s'a produs „accidentul“ fatal în viața acestui cuvânt, care a ajuns în coliziune cu participiul lui *experiri* „essayer“. Bolnavului atins de „*omonimie*“ i s'a aplicat mai întâiu un „remedium italicum“: Roma lărgi întrebuințarea lui *excitare* (la origine numai verb transitiv) și exemplul ei fu primit de toată Italia (*destare*), de Rhætia, Sardinia, Dalmația și Moesia—Dacia (*deștepta*). Peninsula Iberică făcu o tentativă originală și cutezătoare ca se rezolve conflictul lexical și, după modèle cunoscute (canere—cantere etc.) plăsmui din *expertus* un cat. span. portg. *despertar*. Gallia — statul tampon între Italia și Spania — oscilează: alături de v.-franc. *s'esperir* avem în Franța *éveiller*, care reprezintă un *ex-vigilare* popular, pe când Provența veche cunoaște toate trei soluțiile: cea romană (*dessidar*), cea iberică (*despertar*) și cea gallo-latină (*esperir*). Al doilea exemplu: *extinguere*, devenit *extingere*, s'a conservat în România (*stinge*), unde

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

nu avem urme de *extingere* (*destingere*) „déteindre“ şi într'un teritoriu restrâns din Italia; el a fost înlocuit prin inovaţiile *tutare* în Italia, Rhætia şi Sardinia, prin *pacare* în Catalonia, Spania şi Portugalia şi prin *exmortiare* în Italia şi sudul Franţei. Gallia iarăşi formează legătura cu Roma (*éteindre, estenher*), cu Italia şi Rhætia (*tuer, estudar*) şi cu gallo-latina (Roussilon: *apagar*). De astădată vedem deci mai întâiu cum cercurile conservative, nobilimea tradiţionalistă a Romei, păgână încă până la sfârşitul secolului al IV-lea, conservă pe *extinguere*, pe când în Roma creştină, cu tot mai multă influenţă, se introduce inovaţia *ex-tutare*, care nu mai atinge Dacia îndepărtată, dar se instalează în Sardinia, în Barium, Tarentum, Neapolis, Syracusæ, Mediolanum, Aquileja, Lugudunum şi Narbo. „Nova provincialis superbia“, pe care o deplânge Roma, se manifestă şi în limbă. „Cât timp burghezimea romană şi italică, care deţine puterea centrală a Republicei şi Imperiului, exercită o autoritate necontestată în provincie, limba latină a provinciei se supune disciplinei lui „sermo urbanus“ al capitalei; dar din momentul când legiunile recrutate din Hispania, Rhætia şi Germania sânt chemate, fără distincţie, să apere graniţele Italiei, din clipa când Columella, Martialis, Lucanus, Quintilianus, Orosius, ieşiţi din Spania, sânt consideraţi ca poeţi şi istorici mari, limba latină a provinciei nu mai recunoaşte fără rezervă supramaţia Italiei (p. 189) ... linguistica de mâne va îndătura ipoteza unităţii lexicale a latinei vulgare, care nu se acordă nici cu istoria, nici cu ceea ce observăm astăzi în statele mai moderne (p. 192)“ [1]. —

Interesant şi bine documentat e şi studiul de „lexicografie istorică al lui **Nunzio Maccarrone**: *Le denominazioni del «tacchino» e della «tacchina» nelle lingue romanze* (extras din „Archivio glottologico italiano“). Având a face cu numele unei pasări de origine exotică, limba română ocupă un loc cu totul deosebit de limbile surori, ca în toate cazurile când îmbogăţirea ei s'a făcut după separarea de vestul romanic. Alături de literarul *curcan* şi

[1] Câteva amănunte şi completări: şi în româneşte se zice că „focul moare“ (p. 197), „se stinge varul“ şi „stingem setea“ (p. 198); inovaţia secundară sau chiar terţiară (p. 235) *ammortire* se regăseşte şi în rom. „amorţi setea, foamea“. Pentru explicarea ce am dat-o odinioară lui *scânteie* < *scintilia* + *excandere*, aduce acum Jud un argument nou, arătând că şi în verbul *escantir* din sud-vestul Franţei s'a produs de asemenea o încrucişare a celor două cuvinte.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

curcă, împrumutaţi de la Slavi, şi de variantele-i (influenţate de verbele onomatopeice *corăi, croncăni* şi *corcodăi* [1]) *corcan, crocan, croncan, coroncan, corcodan, corcodină, curcudină*, avem în Banat *tutcan* şi *tutcă* şi *ciurcan, ciurcă* (*şurcan, şurcă*). Cel dintâiu e împrumutat din sârb. *tuka*, contaminat, după Maccarone, cu verbul *cutcui* sau *cutcudăci* (**tuca cutcueşte* > *tutca cutcueşte*, p. 93). S'ar putea însă ca verbul cu care s'a contaminat să fie sârb. *tutkati* „a instigà", dată fiind firea iritabilă a curcanului, pe care copiii se complac să-l aţâţe. Involuntar ne gândim la asemănarea formală a ital. *tacchino* cu franc. *taquiner* şi ne întrebăm dacă la originea numirei italiene — atestată numai în a doua jumătate a sec. XVIII (p. 50) şi rămasă neclară etimologiceşte şi după încercările lui Maccarrone de a-i explica originea (p. 57 ş. u.) — nu stă tot ideea aceasta de „a cicăli, a tachinà". Pentru forma a doua, în care nu e greu să recunoaştem o contaminare între **ciucă* din ung. *tyuk* „găină" + *curcă*, autorul nu dă explicare. După ung. *pulyka* — care, ca şi serbo-cr. *pujka*, bulg. *pujka* şi, poate şi alb. *pul'kɛ*, derivă din româneşte — avem în Sălagiu *puică* „curcă" şi *puicoiu* „curcan". Puiul de curcă se numeşte în Oltenia *pichiciu*, înrudit cu *pichire* „bibilică". Din sârb. *pura, purman* derivă istrorom. p u r ę şi p u r m å n, iar din bulg. *miska*)*misirka*) arom. *misco*. —

Pe de altă parte ştim că un Atlas linguistic al Italiei se pregăteşte şi de Societatea filologică G. I. Ascoli. **Matteo Bartoli** expune în câteva pagini întitulate *Piano generale dell'Atlante linguistico italiano* (extras din „Revista della Società Filologica Friulana", 1924, pp. 205 ş. u.) principiile călăuzitoare. Se va da o atenţie deosebită insulelor de limbă streină, deci şi Istroromânilor. Deosebit de importantă mi se pare inovaţia de a întrebuinţa la anchete desemne colorate, fotografii şi erbarii. Mai ales pentru viitorul Atlas al limbei române acestea sânt inevitabile, căci dialectele noastre nefiind tare deosebite de limba literară, chestiunile trebue să evite cuvântul de întrebat. Dacă ilustraţiile sânt bine făcute, ele pot provoca răspunsuri care să cuprindă şi cuvinte abstracte, forme gramaticale şi construcţii sintactice de ex. *doi cai albi aleargă*. Din punct de vedere linguistic e interesant a şti care din cele două sinonime „fugi" şi „alerga" (la care în unele regiuni se adaugă al treilea, „cură") vine cel din—

[1] Tipărit greşit *corcodae*, p. 92.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

întâiu în mintea subiectului căruia i se pune ilustrația supt ochi. Rămâne de văzut întru cât experiența pe care **U. Pellis** o face în Italia va justifica, în practică, recolta pe care, în teorie, o putem aștepta de la întrebuințarea ilustrațiilor la chestionat. In legătură cu Atlasul societății G. I. Ascoli, a scris un judicios articol **Vittorio Bertoldi**, care însuși prepară un Atlas dialectal al florei tridentine, în „Revista della Società Filologica Friulana", fasc. II, anul V (1924) supt titlul *Vocabolari e Atlanti dialettali.*

Un studiu plin de erudiție în legătură cu geografia lingvistică, dă **K. Ettmayer** în *Über das Wesen der Dialektbildung erläutert an den Dialekten Frankreichs* (Wien, 1924, „Denkschriften der Akad. d. Wiss.", 66. Bd. 3 Abhdl.), introducând un sistem original de urmărire a „liniilor geografice". Multe observări și precizări utile găsim în partea introductivă, în care, între altele, se face distincție între „înțelesul" (Sinn) și „însemnarea" (Bedeutung) unui cuvânt („înțelesul unui cuvânt apare în mintea noastră de câteori urechea îl aude; însemnarea lui se naște numai prin întrebuințarea cuvântului în frază sau în legătură cu alte cuvinte și e valabilă numai pentru această frază", p. 7), se vorbește despre unitatea limbei și deosebirile în uzul vorbirii, despre adaptările la graiul comun ale omului în copilărie și mai târziu, despre „patois" (produs de adaptarea locală la graiul comun), „jargon" (produs de adaptarea prin contact intelectual) și „idiomatism" (termin nou pentru partea negativă a adaptării lingvistice) și, în sfârșit, despre metoda cercetărilor dialectale.

Dacă studiile dialectale au primit, prin atlase, o nouă directivă, nu e mai puțin adevărat că hărțile linguistice, fotografii instantanee, se completează în mod util cu monografiile dialectale. In privința aceasta avem de înregistrat la noi câteva lucrări remarcabile. Afară de studiile lui Tache Papahagi, despre graiul Moților și al Maramurășenilor, despre care se vorbește pe larg în alte locuri ale acestui volum, avem, înainte de toate, valoroasa lucrare a lui **Th. Capidan**, *Meglenoromânii I. (Istoria și graiul lor,* (București, 1925. Vol. VIII din „Studii și Cercetări" publicate de Academia Română). Intr'o introducere extinsă (pp. 68) se vorbește despre Românii din Meglenia și ținuturile locuite de ei, se descrie locuința, viața în familie, obiceiurile, ocupațiunea și originea lor. Chestiunea acestei origini se reia în al doilea capitol mare, care cuprinde o caracterizare a dialectului (pp.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

69—206), stabilindu-se locul ce-l ocupă dialectul meglenoromân între celelalte dialecte românești. Autorul arată în mod definitiv că Meglenoromânii formau odinioară, în vremuri străromâne, un singur grup cu Românii și că asemănările cu graiul Dacoromânilor și Istroromânilor se explică printr'o mai îndelungată conviețuire cu aceste ramuri românești, după coborîrea Românilor spre sud. Abia mai târziu au pornit strămoșii Megleniților actuali din nordul Peninsulei Balcanice spre regiunile locuite astăzi de ei, poposind, precum dovedește limba, un timp oarecare, în munții Rodope. O contribuție de cea mai mare importanță e stabilirea că Gopeșenii și Moloviștenii sânt primele colonii aparținătoare grupului de azi al Megleniților, aromânizate după așezarea lor între Români. In examinarea graiului meglenit Capidan arată, cu toată competința pe care i-o dau cunoștințele sale de limbi balcanice, care este, alături de elementul latin, partea de împrumut din limbile albaneză, bizantină și neogreacă, slavă, turcească și „frâncească". Urmează în sfârșit gramatica istorică a dialectului, cuprinzând fonologia (pp. 96—139), morfologia (pp. 140—185), formarea cuvintelor (pp. 186—202) și sintaxa (pp. 203—206). Un indice de cuvinte, sufixe și prefixe încheie volumul. Al doilea și un al treilea volum, gata de mult, cuprinzând texte și un glosar, urmează să se tipărească. Serviciul pe care-l aduce Capidan științei e îndoit: ne-a dat o descriere clasică a dialectului, făcută cu toată priceperea și grija care caracterizează lucrările acestui învățat, și ne-a dat-o la timp. Intr'adevăr, urmările războiului au fost deosebit de grave tocmai pentru această ramură a neamului nostru, nu atâta din cauza frontului macedonean care trecea prin Meglenia, ci mai ales în urma așezării forțate a emigranților greci din Asia-mică în regiunile locuite de Meglenoromâni. Guvernul grecesc, după dezastrul suferit în războiul cu Turcii, a procedat neomenește cu acești Români, pe care i-a expropriat și i-a deportat în parte pe insulele lor, pentru ca să facă loc refugiaților greci. Astfel, în curând dialectul interesant al Megleniților va dispărea și tot ce vom mai ști despre graiul lor e ceea ce ne-au salvat Weigand, P. Papahagi, I. A. Candrea și mai ales Th. Capidan. —

Studiile de geografie linguistică, care cer cercetătorului ieșirea pe teren și observația directă a cuvântului trăitor au compromis filologia „in abstracto" și studiile făcute în camera col-

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

buită de bibliotecă. Gilliéron avea ironii crude la adresa dicționarelor etimologice, care reconstruesc viața cuvintelor din câteva date biografice accesorii și păstrate întâmplător, pe care etimologul mai adesea și le „potrivește" printr'o interpretare care îi convine. Totuși toți cei ce în viață am izbutit să clarificăm etimologiile câtorva cuvinte știm cât de utile, cât de indispensabile ni sânt dicționarele etimologice, dacă nu cerem de la ele ceea ce nu ne pot da, ci le considerăm ca instrumente de orientare repede asupra materialului linguistic și asupra stadiului la care a ajuns cercetarea etimologică, dacă nu căutăm în ele rezolvirea problemelor biologice, ci informație și o indicare a drumurilor pe care cercetarea noastră poate fi condusă. Când și autorii unor asemenea opere își dau seama de limitele pe care le pot atinge și înțeleg să împace economia de spațiu, totdeauna redus, cu năzuința de a da o informație cât mai bogată într'o formă clară și inteligentă, atunci ei devin cei mai buni colaboratori și cei mai fecunzi îndrumători ai celor ce urmăresc originea cuvintelor.

In colecția lui Winter din Heidelberg, în care au apărut dicționarele etimologice ale lui Meyer-Lübke, Walde, Berneker ș. a., a început să se tipărească o operă foarte bună, *Französisch etymologisches Wörterbuch* de **Ernst Gamillscheg** (fasc. 1—3, cuprinzând cuvintele A - CASSOLETTE). Intr'o formă concisă, care nu degenerează însă niciodată în greoaie formule matematice și în prescurtări neînțelese, ni se dau în titlu, în ordine strict alfabetică, cuvintele franceze, arătându-se înțelesul lor, vremea când apar mai întâiu atestate, răspândirea lor geografică, indicarea căilor de pătrundere în limbă, originea și bibliografia, respingându-se, cu scurte motivări, etimologiile pe care autorul nu le admite. Când etimologia nu este evidentă, se explică greutățile formale, se arată, cu lămuriri istorice, etnografice etc., desvoltarea semantică și se precizează în deosebi formațiunea cuvintelor derivate. Astfel autorul izbutește, grație stăruinței cu care și-a adunat din nenumărate cărți și reviste materialul bogat, grație spiritului său cumpătat și a unui talent înnăscut pentru analize etimologice, să ne dea, într'o formă care se citește ușor și cu plăcere, o informație aproape completă, sigură și critică asupra stadiului actual al cercetărilor etimologice pe terenul limbei franceze și o seamă de explicări nouă și originale. Cartea lui, alcătuită în propoziții cu mult mai reduse, nu este o operă de con-

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

curență pentru eminentul dicționar etimologic al lui W. Wartburg, ci se întregește cu acesta, având înaintea lui marele avantaj că va apărea cu mult mai repede.

* * *

Anul acesta ne-a adus trei opere de mare importanță datorite celor trei decani ai filologiei române.

H. Tiktin a avut parte să-și vadă terminată opera vieții sale, marele *Dicționar român-german*. Numai cel ce a lucrat la o operă lexicografică e în măsură să prețuiască munca uriașă ce el a depus-o, fără colaboratori, spre a ne da acest dicționar care întrece în dimensiuni, în bogăția materialului și în discernământ critic, toate lucrările similare ale înaintașilor săi. Cel ce examinează lista abreviațiunilor dată la sfârșitul cărții, se convinge înainte de toate de spiritul înțelegător pe care Tiktin l-a avut chiar la extragerea materialului său lexical. Începând cu adunarea acestuia chiar din primii ani ai carierei sale științifice — și e aproape o jumătate de veac de atuncea — atențiunea sa a fost îndreptată, în epoca când istoria limbei forma obiectul principal al filologiei, asupra scriitorilor noștri vechi, atât de puțin explorați de lexicografii anteriori, care erau conduși mai mult de considerațiuni practice. Codicele Voronețean, Psaltirile husite, Coresi, Noul Testament de Bălgrad, Pravilele, Dosofteiu, Varlaam, Biblia și Apostolul din București, Mărgăritarele, Floarea Darurilor, Antim Ivireanul, Cronicarii și Cantemir, precum și alte scrieri mai mărunte din sec. XVII și XVIII, apoi ardelenii P. Maior, Șincai, Pralea, Barac, Diaconovici-Loga, Vasici și scriitori de la începutul sec. XIX ca Stolnicul Dumitrache, Zilot Românul, Pitarul Hristache, Beldiman, Conachi, Iord. Golescu, Legiuirile, apoi Donici, C. Negruzzi, Bolintineanu, Bălcescu, Alecsandri, Ollănescu, Odobescu, A. Naum, Slavici, Eminescu, Caragiale, Delavrancea, Vlahuță, până la cei mai noi: Iorga, Sadoveanu, Brătescu-Voinești, Bassarabescu. Alături de acești scriitori recunoscuți ca buni stiliști, întâlnim nume mai puțin celebre, dar a căror scrieri au uneori un interes lexicografic mare, precum V. Pogor, Orășanu, Marion, V. Crăsescu, H. Lecca, Rădulescu-Niger, T. Sperantia ș. a. Lectura revistelor, în fruntea lor cu Convorbirile literare, dar și Transilvania sau Kikirezu, i-au îmbogățit colecțiile de fișe, care s'au augmentat mai ales prin literatura populară, începând cu

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

Pann și continuând cu Alecsandri, Teodorescu, Bibicescu, Jarkin-Bârseanu, Creangă, Ispirescu, Pop-Retăganu, Sbiera, Stăncescu, Zanne, Materialurile folcloristice tipărite de Tocilescu, Cătană, monografiile lui Liuba-Iana și Frâncu-Candrea, Jipescu și culegerile de folclor publicate de Academia Română, în frunte cu scrierile lui Marian și T. Pamfile. De sigur că materialul extras ni-l putem imagina cu mult mai bogat, dar înșirarea de cărți și auiori dată mai sus arată cu câtă pricepere a știut Tiktin să-și restrângă terenul de activitate. Acest ochiu critic și bun simț care sânt calitățile de frunte ale unui lexicograf, caracterizează toată opera științifică a venerabilului filolog. Ele fac ca în cărțile sale să găsim observații agere și un material documentar sigur, aranjat cu multă dibăcie. In partea etimologică dicționarul lui Tiktin e mai puțin bogat în contribuții personale decât în stabilirea sensurilor și în căutarea echivalentului german cel mai potrivit. Spiritul său cumpănit îl face ca să nu se aventureze în explicații etimologice nesigure, ci mai de grabă să respingă etimologiile problematice. Din această cauză dicționarul său va folosi, ca dicționar etimologic, celui ce vrea să cunoască stadiul actual al cercetărilor de acest fel în domeniul filologiei române, dar nu dă decât foarte rare ori idei și impulsiuni nouă. După ce, de la litera D înainte, autorul și-a impus o reducere în redacție, spre a putea înainta mai repede, în partea finală reducerea aceasta s'a făcut în și mai mare măsură, ceea ce produce o oarecare disproporție între articolele de la începutul, mijlocul și sfârșitul cărții.

***

Despre voluminoasa lucrare a lui **Al. Philippide**, *Originea Românilor*, (Iași 1925, pp. 889+XL), se va putea vorbi în Dacoromania numai după apariția volumului II. E o lucrare fundamentală, care denotă o putere de muncă ce trebue să inspire oricui cel mai profund respect.

***

G. Weigand, ne-a dat două publicații importante, pentrucă în ele își expune părerile sale asupra originii poporului român, așa cum s'a cristalizat în convingerea sa după o îndelungată îndeletnicire cu limba, etnografia și folclorul nostru și ale popoarelor învecinate. In *Ethnographie von Makedonien (Geschichtlich-nationaler, sprachlich-statistischer Teil.* Leipzig, Brandstetter, 1924,

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

pp. 104+VIII) se dă mai întâiu o foarte utilă „privire istorico-etnografică“ a Macedoniei, din cele mai vechi timpuri până astăzi[1]. Urmează apoi date despre „compoziția, caracterul și felul de traiu al populației“ acestei provincii pe care autorul a cutreierat-o pe vremuri în lung și în lat. Capitolul acesta cuprinde multe observații valoroase, deși ea nu e propriu zis o scriere etnografică strict științifică în sensul modern al cuvântului, ci mai mult o descriere „impresionistă“. In partea finală se vorbește despre „limbile balcanice“, dându-se și probe caracteristice, care permit comparația între ele și au să servească drept dovadă pentru deducțiile autorului[2]. Cu totul ne la locul ei într'o carte științifică e propaganda ce o face Weigand împotriva tratatului de la Neuilly (p. 67), ca și când punctul hotărîtor pentru un act politic atât de important ca pacificarea Europei după războiul mondial ar fi rostirea ca *â* sau *a* a paleoslavului *ĭ* și alte asemenea fenomene linguistice.

Prin *Balkan-Archiv* (vol. I, Leipzig, Barth, 1925) continuă Weigand utilele sale „Jahresberichte des Instituts für rumänische Sprache“. Nu putem decât să-i urăm să continue cât mai mult timp publicația aceasta și să-l felicităm că la vârsta sa găsește vigoarea de a conduce o publicație periodică de felul acesta. In volumul de față avem înainte de toate introducerea importantă a directorului și un studiu despre *Numirile topice în ținutul Ompoiului și al Arieșului*, care ne interesează mai de aproape[3], pre-

[1] Pentru etnografia Macedoniei cf. și micul studiul al lui A. Byhan, *Die Bevölkerung Mazedoniens*, Berlin, Reimer, pp. 30 (extras din scrierea „Mazedonien. Ein Erinnerungswerk für die Mitkämpfer auf dem mazedonischen Kriegsschauplatz“), în care despre Români abia se vorbește. Pentru înțelegerea numirei *furcă* de tors citez: [Macedonencele] „spinnen von kunstvoll geschnitzten oder einfach aus einem gegabelten Zweig geschnittenen Rocken“ (p 28).

[2] Pentru traducerea daco-românească a cântecului aromânesc de la pag. 64–65 era bine dacă Weigand consulta un Român, care să îndrepte câteva neexactități și greșeli ca ar. *gușă* = dararom. *gușă* (în loc de „gât“, „grumaz“), *ș-eu* în loc de *și eu*, *măi mama mea*, *amândoii* în loc de *amândoi* (cf. și explicarea de la pag. 66).

[3] Weigand mai scrie despre „Admirativul bulgar“ și publică, cu traducere, note și glosar un text albanez. In studiul lui St. Mladenoff, *Observațiuni asupra Albanezilor și limba albaneză din Macedonia de nord și Serbia veche* (p. 43) găsim câteva amănunte, care ne privesc de aproape și pe noi, astfel labializarea lui *a* (rostit ca *o* (sau *d*), pe care o găsim și la

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

cum și studiile a doi elevi ai săi, despre care vorbim în alt loc.

Titlul de *Balkanarchiv* este motivat prin convingerea lui Weigand că între limbile română, albaneză și bulgară există atâtea puncte comune, mai ales în ceea ce privește „forma lor internă", încât ele nu pot fi înțelese decât printr'un studiu comparativ. Eliminând cu totul limba turcească și punând — pe cât mi se pare pe nedrept — pe planul al doilea pe cea neogreacă și sârbească, el consideră de limbi „balcanice" propriu zise numai pe cele trei menționate mai sus. Cele mai caracteristice fenomene linguistice comune acestor limbi sânt: Articolul enclitic, contopirea într'o singură formă a genitivului și dativului, formarea viitorului cu verbul ajutător „a vrea" (care se găsește și la Neogreci și Sârbi) și cu „a avea", și redarea conjuncției germ. „dass" când prin „că" (alb. *se*, bulg. *če*) când prin „să" (alb. *te*, bulg. *da*), după natura propoziției secundare (cazuri analoge se găsesc și la Neogreci). Originea acestora nu poate fi, după Weigand, decât tracă. La Albanezi fenomenele acestea se explică prin faptul că acest popor este continuatorul Tracilor și în special al Bessilor, care în sec. VI d. Hr. vorbeau încă graiul lor național și care apar ca Albanezi în sec. XI. Ei locuiau în regiunile în care trebue localizat și leagănul Românilor (v. m. jos), deci în contact intim cu strămoșii noștri, de care s'au îndepărtat printr'o migrațiune mai târzie spre sud-vest. Românii sânt „urmașii Tracilor romanizați și ai coloniștilor și soldaților romani". In epoca de conviețuire cu Albanezii ei au primit multe elemente albaneze în graiul lor și chiar cuvinte de origine latină, dar cu formă albaneză. „Prin pătrunderea Slavilor a sunat ceasul celor două popoare nouă [Albanezii și Românii] — la început neobservate și neatestate de istorici — care s'au desvoltat adăpostite și ascunse în munți". „Leagănul" Românilor trebue căutat „în împrejurimea orașelor Sofia, Niș și Skopje,

Istroromâni și a cărei răspândire geografică, și pe teritoriu slav, e destul de mare (cf. în urmă ale mele *Studii istroromâne* II, p. 65), apoi palatalizarea labialelor (*pl'ak* > *k'ak*, *bl'et* > *bget*) remarcabilă mai ales prin faptul că ea se găsește la Gheghi și e, la noi, precum știm, caracteristică pentru dialectul aromân (cf. *Studii istroromâne* II, p. 364). Asupra acestei palatalizări în dialectul gheghic (de ex. *t'ep* < *pl'ep* „plop", *pt'et* < *piel* „născut") atrăsese mai de mult atenția N. Jokl în „Anz. Wiener Ak." Ph.-h. Kl. 1915, No. XIII = JJ. 4, 110, No. 42.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

numită de cei vechi Dacia mediterrania (această numire nouă e însaşi un indiciu că acolo s'au aşezat mulţi emigranţi din Dacia) şi Dardania, ţinutul în care izvorăsc Morava, Ischerul, Strymonul şi Vardarul. Timpul era epoca între 600 şi 900, căci mai pe urmă sânt pomenite cete războinice cu graiu latin la anul 579 (Theophanes, ed. Bonn, I, 394), iar mai întâiu sânt pomeniţi Valahii, urmaşii lor, în anul 976 (Kedrenos, ed. Bonn, II, 435). Istoria lor este deci acoperită de întunerec 300 de ani; în timpul acesta s'a petrecut atingerea întinsă cu Traco-Albanezii şi, ceva mai târziu, cu Slavii, care le-au dat cele dintâiu elemente de limbă, cu o formă veche-bulgară şi chiar anterioară vechii limbi bulgare. La nordul Dunării avem un hiatus istoric de peste 900 de ani, adecă de la 270 până la 1200; de un contact cu Traco-Albanezii în aceste regiuni nu poate fi vorba. Faptul acesta singur — alături de alte motive lingvistice — ne sileşte să căutăm originea Românilor în sudul Dunării".

Din patria primitivă a Românilor, unii, Aromânii de mai târziu, au emigrat spre sud, de-odată cu Albanezii, întemeind, în sec. XII, în apropierea lacului Castoria, în Thesalia, Vlahia mare. Partea principală a «Vlahilor» rămase însă în locurile de baştină, de unde se deslipiră încetul cu încetul părţi, care în sec. XII — grupe izolate, poate însă în sec. XI — emigrară spre nord, prin valea Moravei, în Banat, în Transilvania de vest, apoi în Maramureş; şi mai târziu pătrunseră în Moldova şi în Muntenia. Cei rămaşi în munţii Balcani au jucat, la sfârşitul sec. XII, un rol în istoria Bulgarilor, la întemeierea celui de al doilea ţarat. Tocmai această ramură, cea principală, a fost cea care s'a pierdut prin slavizare cea dintâiu, lăsând numai câteva urme în toponimie în împrejurimile Sofiei şi în regiunile mărginaşe din Serbia, din care o parte poartă până azi numele caracteristic de „munţii valahi". Din ea n'a mai rămas nici o urmă. Numai o frântură, emigrată spre sud, se stabili în munţii Caragiova din Macedonia. Aceştia sânt Meglenoromânii. Inainte de a se pierde însă în regiunile de baştină, Românii mai putură să influenţeze, în vremea ţaratului al doilea, limba medio-bulgară. „Tot ce dă limbei bulgare actuale o poziţie particulară între limbile slave, precum articolul enclitic, restrângerea în întrebuinţarea infinitivului, pierderea declinenţelor în declinaţiune ş. a., nu poate fi explicat decât prin influenţă românească, căci limba veche-bulgară nu le cunoştea

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

încă", iar o influență albaneză, în epoca aceasta nu mai e admisibilă, din cauza migrațiunii Albanezilor spre sud-vest.

Despre așezarea Românilor în nordul Dunării ne dă Weigand următoarea descriere, drept concluzie la studiul său toponimic din „Balkanarchiv": Cei mai vechi locuitori au fost Bulgarii, care ne-au transmis și numele antice topice, precum *Alutum* > *Olt*, *Marisia* > **Mariš* > slav. *Moriš* (de unde germ. *Möresch*, ung. *Maros* și rom. *Mureș*). Slavii întemeiară sate prin văile râurilor, la șes, dar și cetați (*Belgrad*, *Brașov* ș. a.), ajunseră în regiunea auriferă, unde dădură numele *Zlatnei*, și pătrunseră ca păstori și în munți. După Slavi urmară Maghiarii, care primiră de la Slavi unele nume de localități, precum *Toroczkó*, *Zalatna* etc. Ei își asimilaseră în parte pe Slavi în vremea când veni stratul cel mai nou, al Românilor. Aceștia îi opriră să pătrundă pe râuri în sus și își începură în curând cursul victorios în spre șesuri. Românii veniră la început ca păstori, împreună cu Albanezi din Moesia și Dardania, asimilară pe Albanezi, pe Bulgari și în parte pe Maghiari, c re înșiși asimilaseră pe Bulgari și Nemți. Încet, dar iresistibil, a fost progresul Românilor, care încă în sec. XVII, precum dovedesc documentele, formau o neînsemnată minoritate a populației. Fără agresiuni și inconștient ei au înghițit Bulgari, Maghiari și Germani, până ajunseră, la sfârșitul sec. XIX, să formeze majoritatea covârșitoare a populației. „Acesta e un marș triumfal de care Românii pot fi mai mândri decât de pretinsa lor romanitate, care apare într'o lumină foarte dubioasă, când cunoști trecutul lor în Peninsula Balcanică și istoria colonizării lor în Transilvania. Limbă și fire etnică sânt două lucruri care nu trebue confundate; dar și caracterul limbei române e în multe privințe foarte deosebit de al celorlalte limbi romanice" (p. 37).

Am căutat să dau în rezumat cât mai fidel imaginea pe care ne-o prezintă Weigand în diferite părți ale celor două cărți pomenite despre originea și răspândirea poporului român. Fără să intru în discuția amănunțită a acestei probleme atât de seducătoare și lăsând la o parte laturea istorică a chestiunei, profit de acest prilej ca să arăt că faptele lingvistice pe care se întemeiază autorul sânt susceptibile și de altă interpretare.

Mai întâiu numele de „Balkansprachen" mi se pare nepotrivit, dacă el vrea să fie mai mult decât un termin scurt pentru

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

a deseména un grup de limbi ce s'au desvoltat supt aceleaşi condiţii geografice — şi Weigand dovedeşte că nu îl înţelege în acest chip prin faptul că elimineză pe Neogreci şi pe Sârbi şi înglobează pe Români în Balcani, deşi ei, în marea lor majoritate, trăesc în Carpaţi — ci denumirea unei familii de limbi care, spre deosebire de alte limbi, aŭ o sumă de trăsături comune, datorite unei înrudiri etnice[1]. Că limbile celor trei popoare, Albanezii, Românii şi Bulgarii, se aseamănă într'adevăr, n'o contestă nimeni. Dar mi se pare că în felul de a înţelege, în mod linguistic, aceste asemănări, autorul comite aceeaşi eroare ca atunci când stabileşte, în mod etnografic, pentru locuitorii Macedoniei (*Ethnographie*, p. 39—40) următoarele „trăsuri caracteristice": tendinţă de a exagerà, de a nu-şi ţinea cuvântul, de a nu preţui vremea, de a minţi, şi de a fura. Sânt într'adevăr acestea notele care caracterizează firea popoarelor balcanice? Alţi cunoscători ai lor vorbesc cu admiraţie de sfinţenia cuvântului dat, care multă vreme — pe când nu se întrebuinţau chitanţe timbrate — stătea la temelia tuturor transacţiilor comerciale în Peninsula Balcanică. Dar admiţând că observaţiile lui Weigand sânt juste, nu sânt ele unilaterale? N'a relevat oare călătorul strein numai fenomenele ce i-au bătut la ochi fiindcă se deosebeau de obiceiurile din patria lui, fără să observe câteva trăsături, tot atât de caracteristice, pe care însă întâmplător nu le înţelegea sau nu le preţuia după merit, precum: ospitalitatea, sobrietatea în mâncare şi băutură, simţul desvoltat pentru ornamentică şi colori, etc.? Şi, în definitiv, dacă trecem de la constatare la explicaţie, aceste trăsături caracteristice pe care etnograful le constată, sânt ele indicii pentru o legătură de rasă între poparele balcanice ce vorbesc astăzi limbi diferite? Exagerarea în povestire ar pu'ea fi până la un oarecare grad, rezultatul unei anumite structuri fiziologice, a unei fantazii neînfrânate. Dar neţinerea cuvântului dat, lenea, minciuna şi furtul sânt fenomene pe care le întâlnim şi aiurea şi care, în Peninsula Balcanică, sânt rezultate din aceleaşi cauze externe, sânt feno-

[1] Cf. acum şi expunerile lui Kr. Sandfeld în rezumatul lui Bezdechi, în acest volum. Învăţatul Danez arată că limitarea limbilor „balcanice" la albaneză, română şi bulgară e arbitrară, dat fiind că cele mai multe „balcanisme" se găsesc şi la Sârbi şi mai ales la Greci, de la care, ca de la poporul cel ce în vechime era mai cult, a plecat o parte mare din inovaţiunile de graiu.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

mene oarecum „endemice“ la popoarele ce au avut să sufere jugul turcesc. Când stăpânitorul nemilos îți lua tot agonisitul, era firesc să nu munceşti cu tragere de inimă — somnul, zice un proverb neogrec, e cel mai mare duşman al omului bogăt şi cel mai bun mângâitor al celui flămând, — să cauți să învingi pe asupritor prin şiretenie, minţindu-l şi luându-i pe ascuns ceea ce nu-ți dă de bună voie. Precum scarlatina produce pete roşii pe pielea indivizilor de cel mai diferit neam, şi frigul îi învaţă să se îmbrace în blăni, tot astfel lenea, minciuna şi hoţia sânt efectele firești ale asupririi, când gradul de civilizaţie înapoiată în care se găsesc exploataţii — efect al aceleaşi cauze — nu le dă alte arme de împotrivire.

Cam aşa mi se pare că e şi cu asemănările de limbă. Asemănările cele mari între limba română şi albaneză — asemănări pe care, de altminteri, Weigand le exagerează[1] — le-am explicat aiurea[2] prin aceleaşi condiţii sociale în care cele două popoare au convieţuit în împrejurări istorice analoge şi stând supt aceleaşi influenţe culturale. Calea pe care fenomenele de limbă se răspândesc de la un popor la altul este cea obicinuită, a împrumutului. Când o parte din membrii a două grupuri etnice este mai mult sau mai puţin bilingvă — când deci obiceiul de a se exprima în limba învăţată răsună uşor în limba maternă — asemenea împrumuturi sânt inevitabile. Le observăm mai ales în lexic, în decalcuri de tot soiul şi în frazeologie, deci în acea parte a limbei care se îmbogăţeşte mereu prin căutarea expresiei celei mai impresionante. Lucrul acesta se poate observà foarte bine la Istroromânii actuali[3]. Fenomenul apare şi în limba maghiară, în care se aud, îmbrăcate cu vorbe sau elemente derivative ungureşti, cele mai patente expresii idiomatice germane: a fost de ajuns ca un număr nu prea mare de indivizi, stând supt înrâurirea directă a culturei şi a limbei germane, să trans-

[1] „Man kann Wort für Wort aus einer Sprache in die andere übersetzen, ohne das Geringste in Wortstellung, Syntax, innerer Sprachform, sogar vielfach in der Umschreibung etwas ändern zu müssen“ (*Ethnographie* p. 62). In orice caz ar trebui să se ţină seamă şi de deosebirile — cel puţin tot atât de fundamentale — între cele două limbi, relevate de Meyer-Lübke în importantul său studiu *Rumänisch, Romanisch, Albanesisch*, în „Mitteilungen des rum Instit. a. d. Univ. Wien“, p. 1 ş u.

[2] Cf. *Studiile* mele *istroromâne* II, p. 356.

[3] *Ibid.*, § 201.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

pună în limba maternă felul de gândire german, pentruca aceste inovații să se răspândească și să se generalizeze repede în toate păturile sociale. Dar în definitiv Weigand însuși admite — că Bulgarii au primit de la Români, prin împrumut, „balcanismele" limbei lor. De ce n'am admite același lucru pentru limba albaneză și română și am recurge la influența substratului etnic, o concepție care mi se pare cam mistică?

De sigur că răsunetul substratului etnic în limba nouă pe care o primește un popor desnaționalizat nu poate fi negat. Dacă limbile și dialectele romanice de azi se deosebesc între sine, e incontestabil că o parte din aceste deosebiri datează din epoca romană. Într'o foarte instructivă conferință ținută la Cluj, cu ocazia Congresului filologilor români, A. Meillet a arătat cum graiul parizian, răspândindu-se în toată Franța, e vorbit cu accentul particular al fiecărui oraș de provincie: altul e acest graiu la Lyon decât la Calais sau la Bordeaux. Același lucru îl observăm în Germania, unde limba literară se vorbește cu totul altfel la Berlin decât la München sau la Hamburg. Tot așa va fi fost și pe vremea Imperiului roman: graiul Romei nu mai era cel din capitală când era vorbit în orașele din Galia, din Hispania sau din Dacia. Cauza pentru care se păstrează aceste nuanțe locale este, pe de o parte, greutatea cu care îți dai seama de deosebirea ce există, în cadrele aceleași limbi, între modelul pe care îl imiți și gradul în care izbutești să îl copiezi, și este, mai ales, împrejurarea că îți lipsește controlul necontenit, sancțiunea ridicolului: Francezul din Lyon trăind multă vreme la Paris e în stare să-și însușească cu totul limbajul mediului în care a ajuns, dar rămânând în Lyon nu o poate face, căci în jurul său aude vorbind numai Lyonezi, care, toți, ca și el, imită numai în mod mai mult sau mai puțin exact graiul capitalei.

Cu totul altfel se prezintă lucrurile când un grup etnic se desnaționalizează complet și primește limba noului mediu, în care are ocazia să-și corecteze necontenit greșelile de rostire, într'un mediu care își bate joc de aceste greșeli ce-l stigmatizează ca străin. Și nu fac teorie, căci am avut ocazie să surprind realitatea unei astfel de desnaționalizări. Acum vreo douăzeci de ani am ajuns, într'o seară de vară, la manevre, într'un sat din Ardeal cu numele Păuca, unde trupele fură cartiruite în case țărănești. A doua zi ploua atât de tare, încât am rămas țintuiți

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

pe loc. Profitând de șederea noastră silită, m'am dus în șură, unde vedeam pe țăran și pe fiul său îmblătind bucatele, ca să le studiez dialectul. Mi-am făcut note vreo două ore, când, într'un târziu, auzii din casă glasul țărancei, care-i chemă la mâncare... săseşte. „Cum, știți și săseşte?“ — „Păi, noi Saşi sântem!“ — „Dar atunci de ce vorbeați românește când am venit eu?“ — „Noi între noi grăim totdeauna românește, că ne vine mai ușor, numai cu muierile grăim săseşte“. Eu, filologul, îi ascultasem două ceasuri, fără să bănuesc că nu am a face cu Români neaoși, fără ca ei să-mi fi trădat originea lor streină printr'o rostire neobicinuită — Saşii, chiar când și u vorbi românește, de obiceiu nu pot pronunța pe *ă* și pe *â* — prin vreo construcție gramaticală sau prin vreun cuvânt neromânesc. Cu ocazia aceea m'am convins că în momentul când un grup etnic e pe cale de a se desnaționaliza complet, limba cea nouă pe care o vorbește este fără „accent“ și că „răsunetul“ limbei sale materne încetează.

Preotul luteran din Păuca — un om învățat, doctor în teologie din Lipsca — mi-a mai spus cu amărăciune, că cu toate predicele și stăruințele sale, procesul de desnaționalizare firească face și în obiceiuri aceleași progrese ca în limbă: biserica lui rămâne goală, iar cea românească e plină de credincioși Saşi.

Deci părerii — plauzibilă a priori — că substratul etnic diferit e cauza primară a deosebirilor între idiomele ce alcătuesc familia limbilor romanice, i se poate opune părerea — bazată pe observația unui proces analog din zilele noastre — că din punct de vedere linguistic e firesc ca cel desnaționalizat să se desbere de toate particularitățile graiului său părintesc, pentruca, prin imitarea exactă a limbei nouă să nu-și trădeze originea. Rămășițele — puține — din limba strămoșilor sânt deci un fel de inadvertențe menite peirii.

Revenind la „limbile balcanice“ și întrebuințând o comparație luată de la naturaliști, mi se pare că asemănările între ele sânt fenomene de „convergență“, nu de „filiațiune“. Precum delfinul și tonul au o formă cât se poate de asemănătoare și arată aceleași manifestări de traiu, deși primul e mamifer și al doilea pește, tot astfel limbile „balcanice“, dacă apar atât de asemănătoare (mai ales celui ce nu consideră și deosebirile între ele), cauza poate fi un proces de „adaptare la mediu“.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

Pentruca, după experienţa câştigată din observaţia directă a procesului de desnaţionalizare, să dau totuşi crezământ lui Weigand, ar fi necesar ca el să-mi probeze măcar un lucru, şi anume că fenomenele de limbă comune Albanezilor şi Românilor, pe care le citează, şi care formează un n o v u m faţă de limba latină, se găseau într'adevăr în limba-substrat a celor două grupuri etnice. Dar despre limba Tracilor nu ştim aproape nimic, nu ştim nici măcar dacă avea articol, cu atât mai puţin dacă el se întrebuinţa în mod enclitic[1] sau proclitic, nu ştim cum se formă la ei viitorul, etc. Pe de altă parte ştim însă că articolul s'a desvoltat în toate limbile romanice din pronumele demonstrativ *ille*, că topica *homo ille* e tot atât de latinească că *ille homo* — care de altfel a lăsat şi ea urme în româneşte; — că genitivul fusese înlocuit prin dativ, deci contopirea genitivului şi a dativului supt aceaşi formă e tot atât de explicabilă în româneşte ca a nominativului cu acuzativul; că unele din construcţiile sintactice cu *că* şi *să* urmează uzul latin de a întrebuinţa pe *quod* (în opoziţie cu celelalte limbi romanice, care îl înlocuesc prin inovaţiunea it. *che*, franc. *que* etc.) şi *si*; că o formă a viitorului caracterizată prin dezinenţe flexionare a dispărut în toate limbile romanice, rămânând câmpul deschis inovaţiunilor perifrastice. Mi se pare deci că cel puţin articolul enclitic şi simplificarea cazurilor declinaţiunii în româneşte sânt rezultatul unei evoluţiuni firesti şi ar fi posibil ca, aşa cum ele au trecut de la Români la Bulgari, să fi fost împrumutate din aceeaşi sursă de Albanezi. Când voim să stabilim, bazaţi pe asemănări de limbă, grupuri de limbi înrudite, nu e voie să enumărăm numai asemănările, oricât de mari ar fi ele, ci trebue să căutăm a elucida şi geneza fiecăreia, căci altfel, impresionaţi de numărul şi de importanţa lor, putem ajunge la concluzii greşite. Din faptul că faţă de *feci* latin avem romanicul *habeo factum*, ca germ. *ich habe gemacht*, faţă de *homo* latin avem romanicul *ille homo* ca germ. *der Mensch* ş. a., nimurui nu-i trece prin gând să deducă asupra unui grup linguistic de „limbi alpine", analog lui „Balkansprachen"[2].

Raporturile între Albanezi şi Români au fost odinioară atât de strânse încât cele două limbi s'au influenţat una pe alta. Dacă deocamdată s'au putut constata mai multe influenţe albaneze

[1] Cf. în urmă C. Tagliavini, în *Dacoromania* III, 515 ş. u.

[2] Cf. şi cele spuse în *Dacoromania* I, 407—408.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

asupra celei române decât invers, cauza e de sigur a se căuta și în faptul că limba română e mai bine cunoscută și mai bine studiată. Ceea ce nu înțeleg, este însă întrucât s'ar putea găsi un argument nou, pentru aceste raporturi strânse între strămoșii Românilor pe când vorbeau încă latinește și străbunii Albanezilor pe când limba lor era încă tracă (adecă în sec. III—VII) în faptul că „limba română conține și elemente latine împrumutate de la Albanezi“ (*Balkanarchiv* p. VI). Asemenea împrumuturi dintr'o limbă într'alta, pentruca mai târziu să fie reprimite în limba care le-a dat, sânt doar un fenomen din cele mai cunoscute și nu este nimic neobicinuit sau caracteristic în faptul că un împrumut din limba albaneză la noi e însuși de origine latină sau că un element latin în limba noastră s'a modificat supt influența rostirei albaneze[1]. Dar între exemplele citate de Weigand nici unul singur nu e sigur. *Zgaibă* ar putea fi la noi foarte bine continuarea directă a lat. *scabies*, cu redarea lui *c* prin *g* ca și în alte elemente latine (cf. *gratie, găoace, gaură, găun, îngâmfă*, ar. *găstâńe, ghioagă, gutuiu, zgrăbunță, zgâriu*); apoi alb. *zgúrε* nu poate fi derivat din lat. *scoria* (care a dat la noi *scoare*), ci e împrumutat, precum a arătat N. Jokl (*Indogerm. Forsch.* 37, 112 ș. u.) din m.-grec. σκουρία; *ura* e la noi urmașul latinescului *orare* nu al alb. *uroń* (< augurare), cf. O. Densusianu, *Romania* XXVIII, 61; *cârti* e slavul *kъrtą* (cf. idem, *Grai și suflet* II, 411), iar nu alb. *k'ɛrtoń* (< certare); cât despre *sat* < alb. *fšat* < *massatum*, cred că etimologia aceasta trebue părăsită definitiv, căci latinescul târziu *massa* și *massatum* în sensul cerut de cuvântul albanez și român pare a fi fost un termin strâns legat numai de viața mănăstirească apuseană. Dimpotrivă, din *fossatum* se explică foarte bine și cuvântul albanez și vechiul nostru *fsat*, devenit *sat*. In *Studii istroromâne* II, am dat, după o stampă veche, desemnul unui „morlakisches Dorf“, în care se vede bine șanțul cu apă în jurul satului. Cât despre forma albaneză, nu cred că „die ljaberische Form *psat* verbietet *fshat* von fossatum abzuleiten, da der Übergang von *ms*>*ps* regelmässig, *fs*>*ps* dagegen unmöglich ist“ (*Balkanarchiv*, p. VI). Am arătat cu altă ocazie (*Zeitschrift f. rom. Phil.* XXIX [1905], 632) că dispariția lui *p* în *frasin*

[1] Astfel d. ex. sârb. *parlog* e, precum a arătat Skok, împrumutat din rom. *pârlog*, el însuși de origine slavă, iar bulgărescul (și rutenescul) *pomana*, precum se știe, „reîmprumutat“ din românescul *pomană*.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

< frapsin < fraxinus și în megl. *fat < fapt < factum* — și numai în aceste două cuvinte! — se explică, probabil, printr'o disimilare totala față de *f* precedent în formele **frafsin, *fuft*, care reprezintă faza întermediară între *cs, ct* și *ps, pt*. Am avea deci o dovadă că trecerea *fs* în *ps* e cel puțin posibilă. Același stadiu intermediar îl găsim în v.-rom. *coafsă*[1]; trecerea lui *ct > ft* (ca în *doctor > doftor*) o găsim în Italia de sud, unde grec. *νυκτερίδυλα a devenit *defterikula* (Rohlfs, *Griechen u. Romanen in Unteritalien*, p. 53. alte exemple la pag. 76), iar desvoltarea mai departe *ft > pt* o admite, pentru regiunile serbo-croate învecinate cu Albanezii P. Skok pentru *Captat < civitate* (cf. *DR.* I, 423), precum de altfel o presupune însuși Weigand pentru băn. (și, adăugăm, istror.) *capt < caft < cawt < caut* (*Jahresbericht* III, 222—223). De ce atunci acel categoric „unmöglich", care sună aspru și neplăcut, fără a putea convinge?

Dar spre a-și susținea teza sa de „limbi balcanice", Weigand pleacă de la o premisă, care e cel puțin discutabilă. El nu crede că Albanezii ar fi de origină ilirică și admite că ei ar fi Traci. Teoria aceasta nu e nouă. A susținut-o la noi Hasdeu și în Germania, Hirt. Dar ea are foarte puțini aderenți (cf. mai departe

[1] *Psalt. Sch.* XLIV, nu *coafșă*, cum scrie Weigand (*Balkanarchiv*, p. VI) spre a-l deriva din alb. *kofše* (cu trecerea mai nouă a lui *s > š*). Tot astfel textele noastre vechi au *gintu* (cf. Dicț. Acad.) — care derivă sau din lat. *gentem*, cu o metaplasmă destul de obicinuită, sau, precum crede G. Giuglea, *DR.* III. 621, din *genītus* (din *gigno*) „enfantement, production" — iar nu *ghintu*, cum scrie W. (*ibid.*) spre a-l putea socoti ca un împrumut mai nou din limba albaneză (*gint*). Astfel se clatină toată teoria lui, enunțată în repețite rânduri în lucrări anterioare și reînnoită acum (cf. cu deosebire pp. 33 și 37), după care în graiul Moților s'ar păstra urme albaneze, care ar dovedi că, deodată cu Românii emigrați din sudul Dunării, se porniseră și Albanezi, asimilați mai târziu de Românii. Intr'adevăr, rotacismul Moților cu greu poate fi explicat ca o rostire deprinsă de la Albanezii pe care i-au înghițit, când știm că fenomenul acesta era odinioară întins în toată partea de nord a teritoriului dacoromân, cu Maramureșul și Moldova nordică; iar din cele opt nume proprii care la Moți ar fi „de sigur" de origine albaneză, *Balș, Duca* și *Ghibu* sânt răspândite și în alte regiuni dacoromâne și cele două dintâiu se găsesc și la Slavii de sud, iar *Goia* e de asemenea un nume răspândit la Sârbi și ar putea fi, în Munții Apuseni, de origine ungurească (*gólya* „cocostârc"). Dar, în definitiv, admițând că aceste numiri sânt de origine albaneză, putem oare trage concluzia pe care o scoate W.? Dar nume albaneze se găsesc și în alte părți locuite de Români (bunăoară familia *Bunghez* și *Bunghet* la Brașov), fără ca în limba acelor regiuni să se observe elemente albaneze necunoscute aiurea.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

cele spuse despre lucrărire lui Jokl) și a fost combătută cu deosebire de Dr. M. v. Sufflay, *Biologie des albanesischen Volksstammes* („Ungarische Rundschau", V [1916] 1 ș. u., mai ales p. 22 ș u.), care arată că desvoltările paralele linguistice între limbile albaneză, română și bulgară, relevate de Hirt, se pot explica și altfel decât prin substratul comun tracic. De la Thunmann (1774) încoace. cei mai mulți filologi indoeuropeni (G. Meyer, Kretschmer) și istorici (Hahn, Truhelka, Makušev, Jireček, Ippen) cred în originea lor ilirică: Ἀλβανοί, Ἀλβανόπολις la Ptolomæus, (III, 13, 23) cu greu poate fi despărțit de semînția *Arbsn*, atestată de timpuriu la nordest de Durazzo. In orice caz mi se pare că ne învârtim într'un cerc vițios dacă susținem că articolul enclitic etc. trebue să fie de origine tracă, fiindcă se găsește la Români și Albanezi, iar originea tracă a Albanezilor o sprijinim pe articolul enclitic etc.

Dar Weigand merge cu precizările sale mai departe, susținând că strămunii Albanezilor sânt seminția tracică a Bessilor, iar locul de origine a lor aceeași regiune ca și „leagănul" Românilor. E mai mult decât probabil că Albanezii au locuit odinioară și în regiuni situate mai la est decât astăzi (cf. *Studii istroromâne* II, p. 364 și noile argumente aduse de Jokl și relevate mai departe), dar aceasta nu însemnează că toți Albanezii s'au coborît de aici în regiunile în care ne apar întâia oară în istorie. Din parte-mi, eu nu prea cred în teoria „leagănului" restrâns, nici a Albanezilor și mai ales nu-l admit pentru geneza poporului român, precum nu cred nici că la „nașterea" limbei noastre contactul cu Slavii ar fi avut un rol covârșitor. In *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen* și acum de curând în capitolul final al *Studiilor istroromâne* II am căutat să combat această teorie cu argumente scoase din însaș limba noastră, arătând că anumite fapte linguistice, precum persistența și înțelesul unor cuvinte și expresii românești, apoi împrumuturile din limbile popoarelor vecine și cele făcute de vecini din românește, ne silesc să admitem că strămunii noștri locuiau, împreună cu alte popoare, un teritoriu cu mult mai întins, la sudul și la nordul Dunării. Mi se pare că numai această teorie se poate împăca și cu argumentele istorice.

Dar, ca orice teorie, și părerea aceasta a mea poate fi greșită. Spre a o părăsi, ar trebui însă să mi se aducă argumente

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

convingătoare. Care sânt aceste argumente ale lui Weigand, în afară de asemănările albano-române, discutate mai sus (și care se pot explica perfect de bine și dacă admitem teoria mea)? Nu văd alt argument decât numirile topice de origine românească care se găsesc în regiunea „leagănului", locuită azi de Slavi. Dar asemenea numiri topice există, precum însuși admite, și în Iugoslavia de azi, și în număr cu mult mai mare în nordul Dunării. Ele nu documentează alta decât că acolo au fost odinioară Români, precum numirile topice din Galiția dovedesc că în Carpații de nord, locuiți azi numai de Slavi, au fost așezări românești. Nici una din numirile românești studiate de Weigand în *Rumänen und Aromunen in Bulgarien* — la care se referă — nu continuă în formă românească numiri atestate din epoca romană, precum ne-am aștepta dacă tocmai în acele regiuni, și numai acolo, ar fi existat o continuitate neîntreruptă datând din epoca romană. Mai mult decât atât: vechimea acestor numiri nu poate fi atestată nici măcar în măsura în care ne e cunoscută pentru numirile de localități românești din Ardeal.

Dar, fiindcă tot din toponomastică își scoate Weigand argumentele pentru a dovedi migrațiunea târzie a Românilor în regiunile din nordul Dunării, e nevoie să ne oprim puțin la acest punct.

Pentru elucidarea trecutului îndepărtat al neamului nostru, lipsit aproape de tot de documente istorice, toponomastica și onomastica sânt menite să aducă lumini nouă. Cât de utile pot fi lucrările care studiază toponimia unei regiuni românești dovedește frumosul studiu al lui **N. Drăganu**, *Toponimie și istorie* (în al II-lea „Anuar al Institutului de ist. naț." din Cluj, cu deosebire pp. 246—259), care poate servi de model în această privință. Binevenite sânt și studiile de felul celor publicate de Weigand în ultimele volume din „Jahresbericht" și din „Balkanarchiv". Cele câteva explicări evident greșite[1] vor fi îndepărtate de critică, pe cele problematice nu se va pune prea mult preț, dar va rămânea o sumă considerabilă de explicări sigure sau, cel puțin, foarte plauzibile. Acestea vor alcătui materialul din care putem trage concluzii importante, dacă ne dăm seama de toate problemele delicate pe care le cuprinde toponomastica și onomastica și nu ne grăbim prea tare în deducțiile noastre. Dotat

[1] Cf. recensia lui N. Drăganu, în acest volum pp. 1129 ș. u.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

cu un remarcabil simț critic, Weigand are o încredere mare în metodele cercetărilor sale și de aceea îi place să reducă problemele cele mai gingașe la proporțiile cele mai simple posibile. Mărturisim că, deși îl invidiem pentru această siguranță, nu-l putem urmă totdeauna: ochelarii prin care privim problemele toponomastice nu au transparența constantă a celor întrebuințați de Weigand și de multe ori sântem nevoiți să-i luăm jos și să-i ștergem de aburii ce se așează pe ei.

Iată de pildă un fapt izbitor: Nicăiri, pe tot teritoriul ocupat, în sudestul european, odinioară, de o populație romanică, nici în Nordul Dunării, dar nici în Peninsula Balcanică[1], nu avem nici un singur nume topic cunoscut din epoca latină — și nu înțeleg numai numirile de așezări omenești, ci și numirile de ape — care să apară azi în românește în forma corespunzătoare cu legile fonologice române. Dacă am urma felul de a deduce fapte istorice din toponimie după normele simpliste pe care mulți filologi îl practică, ar trebui să spunem pur și simplu: Românii de azi n'au nimic a face cu Romanii de odinioară, pe ale căror locuri trăesc și a căror limbă o continuă, ci sânt veniți de aiurea. De oarece nu e de admis că într'o bună zi a început să plouă Români prin regiunile aceste — gluma e a geografului De Martonne — observația aceasta stranie trebue să ne facă cel puțin să ne punem întrebarea, dacă lipsa de continuitate în nomenclatura topică trebue să fie neapărat o dovadă pentru lipsa de continuitate în persistența unei populații în regiunile în care o găsim. Cu alte cuvinte: Râul atestat de cei vechi supt forma *Alutus* și numit de Români astăzi *Olt* nu arată o desvoltare conformă cu legile fonologice ale limbei române (căci am avea **Arutu* sau **Altu*), ci are o formă conformă cu fonologia slavă. „Dieser wichtige Punkt harrt noch einer genauen Untersuchung", zice Sandfeld-Jensen (Gröbers *Grundriss* I², 531), având neliniștea învățatului care simte o nepotrivire între stadiul la care au ajuns cunoștințele noastre și între problemele ce-i stau în față. „Die ältesten Siedelungen waren die der Bulgaren, die auch die wenigen antiken Namen überliefert haben, wie *Ompoly* [< Ompuly < Ampulum < Apulum, pag. 3],

[1] Afară de îndepărtatul *[Thes]salonike* > (arom.) *Sărun*, a cărui faimă de centru comercial străbătuse în nord până la Români. In Nordul Dunării, *Crișul* ar putea fi urmașul direct al numelui de râu scris și *Crisius*.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

Marisiu > slav. *Moriš*..., cf. *Alutus* > *Olt*", scrie cu convingere acelaşi Weigand, care în alt loc (*Ethnographie*, p. 8), vorbind despre localităţi trace, păstrate în limba Bulgarilor de azi susţine totuşi: „Bei der Übernahme solcher Wörter von einem Volke zum anderen darf man sich nicht wundern, dass starke Veränderungen (Verstümmelungen und Angleichungen) vorkommen, die völlig klar zu legen nicht immer gelingt, vgl. z. B. *Durostorum* = *Silistra*, *Bononia* = *Widin*, für welche aber die Zwischenstufen aus dem Bulgarischen beweiskräftig sind". Un slavist de seamă, I. Melich, ocupându-se în timpul din urmă pe larg de numirile râurilor ardelene[1], constată că numirile râurilor principale din regiunile ardelene şi bănăţene, ca *Timişul*, *Crişul*, *Mureşul* şi *Someşul*, comparate cu numirile antice, nu pot fi explicate prin mijlocirea limbei slave, ci admite că ele au trecut de la autohtoni — probabil Dacii — în graiul Hunilor, Avarilor şi Bulgarilor (neslavizaţi), iar de la aceştia la Unguri, care le-au transmis Românilor, veniţi — aşa crede şi Melich — cei din urmă în aceste regiuni.

Oricare ar fi transmiţătorii numirilor actuale româneşti ale râurilor ardelene, Huni, Avari, Bulgari neslavizaţi, Bulgari slavizaţi sau Unguri — şi cred că va mai curge multă apă pe ele până ce filologii să ajungă la rezultate sigure în privinţa aceasta — ceea ce ne interesează e chestiunea, dacă însuşi faptul că — în stadiul cunoştinţelor noastre actuale — ele ni se prezintă în româneşte într'o formă ce nu corespunde evoluţiei limbei noastre, ci într'una transmisă de alţii, este sau nu o dovadă hotărîtoare că strămoşii noştri s'au reîntors în Ardeal după ce părăsiseră Dacia cu veacuri înainte?

Cred că nu. Şi iată de ce.

Numirile vechi topice sânt înlocuite adesea de numirile date de clasa stăpânitoare. Astfel, în Bucovina, stăpânirea de o sută şi ceva de ani a Austriei a făcut ca vechiul *Vatra Dornei*, prefăcut în oficialul *Dorna Watra* să devină, chiar în gura multor Români, *Dornavatra*. Vechiul *Ilva mică* devenise, cum îmi comunică N. Drăganu, în timpul din urmă a stăpânirii maghiare, *Chişilva* (ung. Kis Ilva). Lângă Braşov este un sat numit *Nou* (= Satul nou). Devenind loc de vilegiatură, Saşii braşovenii l-au

[1] *A honfoglaláskori Magyarország* (vol. II din „A magyar nyelvtudomány kézikönyve"), cf. în special cele spuse la p. 22—25 şi 51 ş. u.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

zis *Noa* şi această numire începuse, în copilăria mea, să devină curentă şi la Românii din Braşov. Intr'o comunicare făcută la Muzeul Limbei Române, C. Lacea a demonstrat că *Ţibinul*, părâul ce curge prin Sibiiu, e reflexul săsesc al numelui românesc (de origine slavă) *Sibiñul*; în momentul când apa, izvorând din regiuni româ eşti a trecut hotarul oraşului săsesc, is'a dat această numire, care a fost adoptată şi de locuitorii români ai oraşuuli. V. Bogrea a arătat (DR I, 219) că *Gîlăul* vine din ungurescul *Gyalu*, dar că acesta reproduce rostirea din partea locului a românescului *Dealu*, precum ung. *Gelmar* derivă din ung. *Gyalmár*, înlocuind pe vechiul *Dealumare* (N. Drăganu, în DR. IV, 131) şi precum abia prin întregirea ţării s'a reintrodus vechea numire *Satu-mare*, care e la baza ungurescului *Szatmár*, devenit *Sătmarul* românesc [1]. Asemenea cazuri sânt cunoscute şi de aiurea, bunăoară din Spania, unde numiri latine de localităţi apar azi supt forma pe care le-au dat-o cuceritorii arabi, după ce aceştia le luaseră de la stramoşii Spaniolilor actuali. Dacă deci *Oltul* are în limba noastră un aspect slav, aceasta nu însemnează numai decât că Românii au locuit într'o vreme departe de cursul acestui râu. Se poate foarte bine ca strămoşii noştri, care au transmis Slavilor pe *Alutus*, să fi zis **Arutu*, sau **Altu* (o formă, care prin omonimia cu *altu*, era condamnată) pe care l-au înlocuit însă mai târziu prin numirea *Olt*, dată de stăpânitorii Slavi ai acestei regiuni, precum strămoşii noştri de lângă râurile *Tibisus*, *Samus* şi *Marisus* au înlocuit numirile corespunzătoare cu legile fonologice ale limbei române prin cele ale stăpânitorului strein, fie el Gepid, Hun, Avar, Bulgar sau de alt neam [2].

[1] Nici una din celelalte etimologii date numelui *Szatmár* (cf. *Szatmárnémeti szabad kir. város* în „Magyarország vármegyei és városai", Budapest s, a. p. 161—162), nici cea mai recentă a lui Melich (*A honfonglaláskori Magyarország*. p. 70, < bulg.-turc, **Satmar*, cf. cuman. *Satmaz*) nu sânt convingătoare.

[2] Nu numai în toponimie, ci şi în graiul de toate zilele se poate constata une-ori cum cuvântul vechiu, de origine latină, a fost schimbat supt influenţa unui cuvânt nou, de obârşie streină, cu sens apropiat. Astfel am arătat într'o comunicare făcută la Muzeul Limbei Române că din aceeaşi tulpină *catt-* (lat. *cattus*), din care avem femininul *cătuşă*, am avut odinioară masculinul **cătoiu*, peste care s'a suprapus slavul *kotŭ*, modificând pe **cătoiu* în *cotoiu* (DR. III, 1091) — Probabil că şi cuvântul *rudă*, în înţelesul de „neam", „seminţie" „generaţie" e un asemenea caz. La Slavi nu există decât verbul *roditi*, cu un sens apropiat. Ar trebui să admitem că, afară de

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

Dacă cunoștințele noastre asupra limbilor vorbite de aceste popoare ar fi mai ample, toponimia noastră ne-ar ajuta chiar să determinăm regiunile în care se întindea dominațiunea popoarelor streine asupra Românilor autohtoni. Căci, după decăderea vieții romane în sudestul european, strămoșii noștri au trăit în curs de veacuri supt stăpâniri streine și acest fapt explică, înainte de toate, modificarea radicală în onomastica și în toponimia lor. In Nordul Dunării, ca și în Peninsula Balcanică, Românii au adoptat de la stăpânitori numirile topice cu aspectul determinat de graiul acestora, uitându-le pe cele moștenite. Cazul râului *Bistrița*, care în cursul lui superior se numește și azi de localnici *Repedea*, ne dă un exemplu tipic de felul cum numirea nouă — de astădată traducerea celei autohtone — se substitue celei vechi, începând de la șes (unde cei noi veniți s'au așezat mai întâiu) și continuând spre munte (unde populația veche a fost mai puțin amestecată). Cel ce a avut supt ochi hărți vechi ale Ardealului s'a putut convinge cum multe numiri topice curat

---

rodi „a produce rod", am avut, de la acesta, o formă **rudi* (cf. *înrudi*) în sensul de „a fi rudă", de la care s'a derivat postverbalul *rudă*. Mult mai probabil e însă că verbul *înrudi* e derivat din *rudă*, iar acesta reprezintă, cu obicinuita metaplasmă, pe lat. *rudis*, care însemnă „nuia" (de la care voia să derive E. Herzog pe *rudă* „prăjină", întrebuințat în Ardeal, care însă e, probabil, ung. *rúd*). Trecerea semantică de la „mladă" s. „ramură" la „neam" o avem și în „viță" și ambele sensuri le are și ung. *csemete* și corespondentul lui rom. *cimotie*. Cuvântul slav *roditi* „generare", *rodbna* (cf. *rubedenie*) „parenté", *rodina* „consanguineus" (cf. *rudenie*) s'au suprapus asupra celui latin, determinându-i desvoltarea semantică. — Un caz concludent în privința aceasta mi se pare verbul *comânji* (*comângi*), des întrebuințat prin Transilvania centrală cu înțelesul de „a murdări". Neexistența unui prefix viu *co-* în românește, ne împiedecă de a-l considerà ca un derivat românesc din *mânji*, dar se poate ca acest cuvânt de origine streină — deși nelămurită încă pe deplin — să se fi suprapus peste **comâng* — **cominge*, urmașul lat. *commingo* (Al. Philippide, *Zeitschr. f. rom. Phil.* XXXI, 304) schimbându-l în *comângesc* — *comângi*. Tot astfel poate că *ceată* < paleosl. *četa* să fi înlocuit pe un mai vechiu *cet* < *coetus* sau *ceată* < plur. colectiv **coeta*. — De sigur că sensurile variate ale lui *cep* nu se pot explica la noi decât dacă admitem că peste *cippus* latin s'a suprapus *čep* bulgăresc. — E probabil că dacă *pater* și *mater* a dispărut la noi, este pentrucă *tata* și *mama* latin a primit o nouă vitalitate prin *tata* și *mama* slav. — Invers, dacă în rutenește avem *kyrd'* și *kerd* în loc de *kord*, cum am aștepta, și *kermač* alături de *kormač*, cauza e suprapunerea românescului *cârd*, *cârmaciu* peste formele vechi rutene (cf. Berneker, SEW.. 666 și 668).

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

românești azi nu mai sânt întrebuințate și apar înlocuite cu altele, de origine streină.

Faptul că în Grecia de astăzi, până adânc în Peloponez, întâlnim un număr mare de numiri topice slave, sau în Bulgaria de azi o mulțime de numiri turcești, nu constitue o dovadă că Grecii și Bulgarii n'au locuit într'o continuitate neîntreruptă acèle regiuni, ci numai că stăpânitorii vremelnici ai lor au imprimat în toponimie timbrul cuceririi lor, făcând populația autohtonă să-și părăsească nu locurile înseși ci numai vechile numiri locale. Mai ales Slavii, pe unde au trecut — chiar și în părțile în care apare Balkanarchiv — au lăsat urme adânci în toponimie. Nu cunoaștem bine cauzele acestui fenomen, care e poate de natură etnică, dar de faptul acesta ușor de observat trebue să ținem seama și în toponomastica română. Se pare, într'adevăr, că multe din numele locale de origine slavă la noi nu sânt decât traducerea în slavonește a numelor române, pe care Slavii le-au găsit la venirea lor. Dacă dintre cele două nume — cel românesc, cunoscut din vechime, și cel slav, care-l traducea — s'a păstrat acesta din urmă și după dispariția Slavilor, explicarea poate fi dublă. Ea poate fi urmarea unei trăsături etnice a poporului nostru, cu o deosebită aptitudine de a se adapta mediului ambiant și de a primi și a asimila forme streine. Această însușire se poate urmări în aproape toate manifestările noastre colective și individuale: în instituțiile politice și sociale, în curentele artistice și în limbă, care a dat în toate timpurile neologismului aceeași ospitalitate pe care Românul, fermecat de noutate și orbit de prestigiul streinului, a acordat-o totdeauna celor ce veneau la el. Dar — ca să părăsim acest teren nesigur și să rămânem în cadrul preocupărilor noastre — explicația se poate pune în perfectă concordanță și cu experiența ce ne-o dă linguistica. Într'adevăr, după ce numiri străvechi ca *Piatra*, *Vadul*, *Pinul* etc., au primit forma slavă *Camena*, *Brod*, *Bor* etc.[1], acestea din urmă, ca mai nouă, dar mai ales ca neechivoce, aveau toate șansele pe partea lor de a rămânea în limbă: *Mă duc la Brod, mă cobor din Bor*, etc., nu poate da nici odată naștere la o răstălmăcire greșită,

[1] O culegere bogată de asemenea numiri paralele române și slave dă acum I. Iordan, în a sa *Rumänische Toponomastik* I, Bonn u. Leipzig, 1924.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

precum poate de: *Mă duc la Vad, mă cobor din Pin*[1]. Acelaşi principiu linguistic stă de sigur la baza fenomenului remarcabil că în onomastica română s'a păstrat un număr cu mult mai mare de nume de origine slavă, decât putea fi proporţia numerică de Slavi înghiţiţi de Români: *Covaci* era mai potrivit spre a desemna în mod neechivoc pe o persoană decât *Faur*, care în româneşte era şi apelativ. Dar, cu privire la onomastică unde numirile de origine bisericească şi imitaţia numelor claselor suprapuse (cf. moda actuală de a se numi *Raoul, Oskar Richard* etc şi extensiunea ce au luat-o în satele din Ardeal numele introduse de şcoala latinistă, ca *Traian, Valer, Claudia, Virginia* etc., unde au creat chiar o vegetaţie nouă ca *Aurică* < *Aurel*, după *Ionică* < *Ionel* etc.) joacă un rol atât de covârşit r, se mai adaugă şi alte consideraţiuni, asupra cărora nu este locul să insistam aici.

Dar şi în toponimie o parte mare din numiri reprezintă la origine nume de persoană. Aceasta, când sânt întemeietorii acelor localităţii, nu trebue să fie streine, ci pot să fi fost Români cu nume streine. Mai ales între Român i în situaţia de a întemeia o aşezare, deci de condiţii sociale mai însemnate, moda de a se numi ca stăpânitorii a dăinuit din cele mai vechi timpuri. Dar de multe ori cel ce dă numele topic, nici nu trebue să fie întemeietorul, ci numai proprietarul locului. Şi nici atât măcar. El poate fi un simplu pripăşit prin acele regiuni. Astfel în Eran, care, de când se poate urmări istoria acestui complex de sate din apropierea Braşovului, apare locuit de Români, un sat, poartă numele unguresc *Şimon* (=Simeon), iar o familie răspândită (în satul „Poarta") se numeşte *Noaghea* (după care se numeşte astfel şi o parte a muntelui Buceciu), care nu este, probabil, decât ungurescul *Nagy* („mare").

In sfârşit aş vrea să mai relevez un lucru. E probabil ca între numirile de localităţi de la noi, neexplicate încă, să se ascundă urme mai vechi decât cele romane. Terenul acesta e foarte nesigur, dar de aceea nu trebue despreţuit. Ceea ce s'a scris despre originea cuvântului *Abrud* (cf. *DR.* I, 129 ş. u.) sânt lucruri vrednice de reţinut şi nici decum „fantazii" cum le numeşte Weigand („Balkanarchiv" I 17), care cu greu ne va face

[1] Tot astfel *cobila plugului* sau *uha cârligului de prins peşte* e mai puţin echivoc şi deci mai binevenit în limbă decât „iapa" plugului sau „urechea" cârligului, cum se mai zice în unele părţi.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

să credem în explicarea sa (din slavul *Obrad*, din care *Abrud* s'ar explica „ganz zwanglos“ !). Trebue să fim, bine înţeles, pregătiţi că multe din explicările date în baza unui material nesigur vor fi respinse de critica atentă; dar dacă vor rămânea două dintr'o sută avem un mare câştig: în minereul scos cu greutate din pământ, ceea ce sclipeşte e mai adesea pirită, dar câteodată se găseşte şi câte un grăunte de aur curat. S'au dat multe explicări numelui *Turda* (cf. § 17 la Weigand şi cele spuse de Drăganu în acest volum la pag. 1133) dintre care nici una sigură. Faptul că un sat din apropiere nemijlocită şi mai ales că pârâul care curge prin acest loc se numeşte *Tur*, ne sileşte să despărţim cuvântul într'un element *Tur-* şi într'un element *-da*. In *-da*, care nu poate fi confundat cu sufixul toponimic maghiar *-d* (cf. Drăganu *l. c.*), am putea avea numele unui *-dava* dacic. Dacă admitem acest lucru, atunci transmiţătorii numelui acestuia atestat la a. 1075, nu pot fi decât Românii căci numai în graiul lor *v* intervocalic a dispărut, încât *-dava* a putut da *-da*, ca în străvechiul **gatava* > *gata* (vezi mai jos). Cât despre elementul prim el ar putea fi corespondentul dacic al slavului *turŭ* „zimbru“ — deci pârâul *Tur* ar fi pârâul „Zimbru“ — sau al latinismului *turris*, sau, mai probabil, un cuvânt pe care Romanii, adoptând numirea dacică **Tur(r)idava*, l-au interpretat, prin etimologie populară, ca *turris* sau Sl vii ca *turŭ*[1].

Aceste câteva consideraţiuni ne arată cât de delicate pot fi problemele ce ni le pune toponomastica. Spre a le soluţiona, avem nevoie înainte de toate de monografii făcute cu toată meticulozitatea filologică. Acestea vor permite controlul ziarului celui ce are discernământul linguistic necesar spre a nu se lăsă impresionat de cifrele înşelătoare ale unei statistici grăbite şi de nişte deducţii ridicate la rangul de dogme, fiindcă ele s'au adeverit juste în câteva cazuri speciale. Progresul obţinut de linguistica modernă se datoreşte în mare parte faptului că tendinţa de generalizări şi schematizări din trecutul apropiat a fost înlocuită de cercetarea individualizantă a materialului, de observarea cu interes din ce în ce crescând a cazului particular. In loc de a neglija

[1] Pentru diferitele feluri cum un nume de origine veche, neînţeles, poate fi „tălmăcit“ în limba care-l primeşte, cf. succinta şi instructiva *Note de toponymie française* de Max Niedermann, în „Mélanges Vendryes“ 301–307.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

sau chiar de a nega evidența atunci când ea nu se potrivește cu ceea ce trece de adevăr recunoscut, va trebui să sfărmăm dogma însaşi şi să păşim neîncătuşaţi pe calea cercetărilor nouă.

De aceea ni se pare straniu ca tocmai în stadiul actual al ştiinţei să întâlnim la Weigand îndoieli asupra romanităţii limbei române sau o drămăluire a acestei romanităţi, ca şi când însaşi noţiunea de „romanic“ ar suferi o gradaţiune. După caracteristica pe care am căutat s'o dau în „Locul limbei române între limbile romanice“ nu cred că e nevoie să revin asupra acestei chestiuni. Aş vrea să relevez un singur caz. Weigand consideră de „balcanic“ viitorul format la noi cu *velle*, pe când în restul Romaniei el e format cu *habere*. Să admitem, pentru simplificarea chestiunei, că deosebirea acesta există de fapt. Ce urmează de aici? Că limba română e mai puţin romanică decât celelalte? De sigur că nu. Cel mult putem spune că e în alt fel romanică, precum în alt fel romanic este viitorul actual francez *je vais chanter*, plăzmuit întocmai ca istroromânescul *megu vinde* „voiu vinde“. Căci dacă terminul „romanic“ îl punem în opoziţie cu „latin“, spre a determina un stadiu ulterior al aceleiaşi limbi, atunci vedem că faţă de latinescul *cantabo* stă romanicul „verb ajutător + *cantare*“. Cu alte cuvinte: într'un stadiu mai progresat al limbei latine vorbite, viitorul sintetic (format printr'o dezinenţă verbală) a ieşit din uz. Probabil că în locul lui se întrebuinţa prezintele, precum se întrebuinţează şi azi în atâtea limbi (*viu mâne la tine*, germ. *er singt morgen in der Oper*), fără ca să avem măcar intenţia stilistică de a înviora vorbirea prin transpunerea acţiunei viitoare direct înaintea noastră. In stadiul acesta s'a rupt contactul între Romania răsăriteană şi cea apuseană. Mai târziu, când în fiecare din cele două regiuni, fără continuitate geografică, s'a ivit necesitatea de a avea pentru viitor o formă mai expresivă decât prezintele, s'a generalizat, în vest, circumscrierea *cantare habeo*, iar în est *cantare voleo*. Ce s'a întâmplat adecă? Precum conjunctivul ajunge adesea să înlocuiască imperativul, tot astfel „intenţionalul“ — fie-mi permis a introduce acest termin de circumstanţă, spre a evidenţia mai bine fenomenul petrecut — ajunge să se întrebuinţeze, mai întâiu ca inovaţie stilistică, apoi ca formă gramaticală, în locul viitorului: *voiu scrie* = „voiesc, am intenţia să scriu“, devine formula curentă pentru viitor, precum franc. *je veux lui écrire demain* sau germ.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

ich will ikm morgen schreiben au ajuns, prin gramaticalizare, să împlinească astăzi, la Francezi și Germani, funcțiunea de viitor. Că această generalizare s'a întâmplat la noi supt înrâuriera unui model strein, e posibil, dar nu schimbă întru nimic romanitatea limbei noastre, căci în însaşi noțiune de „romanic" intră ideea unui stadiu mai desvoltat al limbei față de stadiul latin, iar evoluțiunea limbei se face prin inovațiuni care totdeauna se răspândesc prin imitație și foarte adesea au la bază un împrumut. Insuși fenomenul împrumutului devine mai ușor de înțeles dacă găsim terenul pregătit pentru o inovație în evoluția firească a limbei din materialul ei moștenit. De aceea cred că nu poate fi repetat destul de des postulatul — și mă bucur că în privința aceasta mă găsesc de acord cu învățați atât de eminenți ca N. Jokl și L. Spitzer — ca, înainte de a căuta explicarea unui fenomen linguistic în limbile vecine, să o căutăm în patrimoniul limbei însaşi [1].

[1] Astfel, dacă la Români a dispărut cu totul simțul de a distinge în mod formal (prin diferite cazuri de declinare) raportul de „mișcare" și de „stare" — și această nevoie de distincție ne lipsește atât de mult, încât, învățând bunăoară limba germană, facem nenumărate greșeli mai ales în întrebuințarea dativului și a acuzativului după prepoziții și în alegerea adverbelor ca „wo" și „wohin", „da" și „dahin" etc. — originea fenomenului acesta nu trebue căutată în limba grecească (cf. p. 1300 a acestui volum), ci în însăși limba latină. Intr'adevăr, după amuțirea lui *m* final și confundarea lui *-o* și *-u* final în graiul strămoșilor noștri, *eo in casam, in rivum, in montem* și *sto in casa, in rivo, in monte* au devenit *mă duc* sau *stau în casă, în râu, în munte*, încât, deodată cu dispariția deosebirei formale, a încetat și simțul pentru distincția în exprimarea unei mișcări sau stări. Că acelaşi fel, de a nu distinge „mișcarea" de „stare", la Greci și la popoarele învecinate a putut contribui la fixarea acestui simț de limbă românesc, e posibil. Abia în timpurile mai nouă această necesitate de distincție începe să se iveaască, dar numai în întrebuințarea adverbelor, stabilindu-se pentru cele compuse cu prepoziția *în* (*întru*), ca *încotro, într'acolo*, sensul de „wohin", „dahin", pe când cele simple, ca *unde, acolo* au încă amândouă înțelesurile („wo" și „wohin", „da" și „dahin"), — Tot astfel, dacă în românește formăm, întocmai ca în latinește, vocativul masculinelor de decl. II cu dezinența *-e*, nu încape nici o îndoială că avem a face cu conservarea unui stadiu străvechiu, pierdut în alte limbi romanice, mai putin conservative, în multe privinte, decât a noastră. In loc dar să văd, ca Sandfeld (cf. acest volum p. 1297), o influență slavă în aceste vocative, pentrucă vocativul în *-o*, la feminine, e format după model slav, sânt mai degrabă aplecat să cred că primirea acestor vocative în *-o* de la Slavi a fost înlesnită pentrucă la masculine formam vocativul în *-e*, ca ei.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

Numai astfel privită, chestiunea se înfăţişează într'o lumină justă. Inainte de a ne lăsa impresionaţi de mulţimea asemănărilor cu limbile învecinate, trebue să ne dăm seama de evoluţia fire scă a limbei, înainte de a face „filologie balcanică", trebue să ţinem seamă de achiziţiile romanisticei. Dacă, după o activitate de trei decenii şi jumăt te, Weigand ajunge să se îndo ască de romanitatea limbei n astre, e, credem, fiindcă e prea puţin romanist şi prea mult balcanist, deci a aprofundat în mod unilateral chestiunea.

Dar Weigand nu se mulţumeşte să-şi expună convingerile sale ştiinţifice, interesante chi r când nu putem să le aprobăm, ci crede potrivit să dea Românilor şi un sfat cu privire la sentimentul lor de mândrie naţională. Pe acesta îl respingem pur şi simplu ca nedezirabil. Romanitatea noastră a apărut atât de manifestă popoarelor cu care am venit în c n act, încât ele au evidenţiat-o prin numirea de „Vl l.", care în graiul lor însemna „roman"; au remarcat-o în toate timpurile până şi cei mai grăbiţi călători streini prin regiu ile noas re; au scris-o întâii noştri cronicari şi au acce tuat-o cu atâta putere comunicativă apostolii redeş e tarii no stre naţionale încât din însaşi recunoaşterea acestui adevăr a crescut renaşterea noastră cultur lă. A ignora acest lucru însemnează a nu cunoaşte istoria noastră. Dacă în marea de popoare aloglot e ce ne înc njurau am putut săvârşi minunea de a ne păstra lim a şi a ajunge unde sântem, o datorăm în bună parte credinţei în originea noastră, care pentru noi — şi cred că acest lucru nu ne impor ă decât pe noi — a fost un titlu de glorie. De aceea nu vom consimţi niciodată să părăsim o ideo ogie care s'a adeverit atât de fecundă, spre a o înlocui, precum n consiliază Weigand, cu alta, în care mândria naţională ar fi s'o înt emeiem pe faptul că ne-am sporit ca iepurii şi am asimilat în mod inconştient pe alţii[1].

[1] Dacă Weigand susţine că Românii transilvăneni „noch im 18. Jahrhundert bedeutend in der Minderheit waren", ar fi fost dator să ne indice „documentele" pe care îşi întemeiază această aserţiune. De fapt conscrierile demografice în Ardeal încep târziu (1698) şi sânt de cele mai multe ori defectuoase şi contrazicătoare, încât nu permit asemenea enunţări categorice. Astfel, după Geografia lui Marienburg (*Geographie des Grossfürstentums Siebenbürgen*, Hermannstadt, 1813, vol. I, p. 67), numărul locuitorilor din Transilvania la începutul secolului trecut, era de „cel puţin 1.500 000". Cu 50 de ani mai nainte ei trebue să fi fost mai puţini, şi cu toate acestea, în 1766,

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

Cu totul altă e părerea lui **Adolf Zauner** despre romanitatea limbei noastre. Acesta, în noua ediție — a patra — din excelenta sinteză *Romanische Sprachwissenschaft* (la Walter de Gruyter, 1926) îmbogățită și pusă la punct cu ultimele rezultate ale științei, dă limbei române locul ce i se cuvine între limbile romanice. Exemplificările din limba noastră cuprind adesea contribuții interesante. Vom releva câteva din capitolul atât de clar, cu toată concizia redactării, despre desvoltarea semantică: *orb* < *orbus oculis* e un exemplu pentru suprimarea unui cuvânt atunci când e subințeles (p. 9); *sărută* „küssen" < „begrüssen" arata cum ascultătorul poate interpreta altcum decât vorbitorul o anumită situație (p. 10)[1]; *tare* < talis e o pildă despre amestecul

Valahii erau 677.306, ceea ce face cam jumătate din toată populația, deci nici decum o „bedeutende Minderheit". Am citat pe Marienburg, fiindcă, ca Sas, nu poate fi bănuit că scoate mai mulți Români decât erau de fapt și, fiindcă datele lui concordă cu altele. Astfel P. Suciu în documentatul său studiu despre *Poporația Ardealului* („Societatea de mâine", II [1925] pp. 711—713 și 728—730) dă, după P. Gottschling (*Kurze Schilderung des Grossfürstenthums Siebenbürgen*, 1785, p. 31) pentru același an 1766, numărul de 597, 243 de Români. Cunoaștem acum și conștiincioasa Statistică oficială, făcută din însărcinarea administrației centrale austriace în anii 1760—1762 de baronii Bucow, Möringer și Dietrich, care dă pentru fiecare comună din Ardeal numărul tuturor preoților și a familiilor (neuniți și uniți), împreună cu numărul bisericilor și al moșiilor bisericești. Ea a fost publicată, după manuscrisul păstrat în archiva fostului minister de războiu din Viena, de Dr. V. Ciobanu (*Statistica Românilor din Ardeal*) în „Anuarul Inst. de Ist. nat. din Cluj" III (1926). Numărul familiilor românești este, după această statistică, de 155.434, ceee ce, dacă am considera familia constătătoare numai din cinci membri, ar da o cifră care întrece mult pe cea a lui Marienburg.

[1] Pentru obiceiul creștinesc al strămoșilor noștri de a se săruta la întâlniri (ca Slavii: *cělovati* „a saluta" și „a sărută" Berneker SEW. 123—124) cf. acuma cele spuse în *Studii Istroromâne* II, p. 15 n. — Am dat aiurea (*Din perspectiva Dicționarului* II, p. 28—29) exemple din românește pentru desvoltări semantice datorite acestei nepotriviri între ideea vorbitorului și interpretarea auzitorului. Ele pot fi înmulțite cu ușurință: Dacă *barbă* însemnează la noi — ca de altfel și în alte limbi romanice și chiar în latinește — și „bărbia", e pentrucă expresia *îmi rad barba* a putut fi înțeleasă ca „îmi curăț cu briciul bărbia de păr". Adjectivul nostru *pârdalnic* n'are la origine, desigur, nimic a face cu **prădalnic*, cum crede Tiktin *DRG* s. v., ci, precum s'a mai spus (Cihac, Skok, cf. *DR.* I, 522) vine din slav. (sârb. *prdalo* + *nik*) și însemnă „bășinos". S'a zis *pârdalnicele de bătrâneță* spre a caracteriza, în mod glumeț, lipsa de stăpânire fizică și de jenă a oamenilor bătrâni. Expresia a călătorit și în regiuni unde cuvântul ne mai fiind înțeles în sensul său etimologic a putut fi interpretat, după cum îl traduce și Tiktin, ca „ver-

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

notei sentimentale în vorbire: când *talis vir* se rostea cu un ton deosebit, prin care vorbitorul voia să-şi precizeze sentimentul său de admiraţie, sensul de „solcher“ a putut deveni „stark“ (p. 11); cuvinte ca *pom* „Baum“ (nu „Apfelbaum“), *mormânt* „Grab“ <monumentum, *vânăt* „blau“ (propriu zis „coloare venetiană“) sânt exemple pentru treceri semantice explicabile în urma împrejurărilor particulare, în care a trăit poporul nostru (p. 15).

In capitolul „lexicologie“ („Wortlehre“), pe care Zauner cu drept cuvânt îl concepe în cadre mai largi decât se întâmplă de obiceiu, dar mai ales în „sintaxă“, se vede cât de adesea limba română păstrează forme mai vechi decât limbile surori, sau apucă, în inovaţiile sale, alte căi decât acestea. Tocmai pentrucă contactul între romanitatea estică şi cea vestică s'a întrerupt de vreme, studiul limbei române este de cea mai mare importanţă pentru explicarea şi mai ales pentru stabilirea vechimei unor fenomene romanice. Astfel schimbarea de gen a franc. *mer* după *terre* poate fi străveche, căci şi noi avem *o mare* (*o ţară*), dar dacă *val* s'a orientat după *mont* (p. 21) în franţuzeşte, la noi avem *o vale* însă *un munte*. Vechiu ar putea fi şi schimbul de gen, în rom. şi în franţuzeşte, al sufixului *-or*, după celelalte abstracte de genul feminin (p. 21) şi înlocuirea suf. *-itor*(*ius*) prin *-ator*(*ius*), căci cu v.-franc. *vendeeur* (p. 53) se potriveşte al nostru *vânzător, zăcător* etc., cf. *battuator*, *bibator* în latina târzie. Deşi cele mai vechi exemple pentru compuse constătătoare dintr'un imperativ + substantiv apar în documente latine din sec. IX, vechimea lor trebue să fie cu mult mai mare, precum am arătat în *Locul limbei române între limbile romanice*, p. 43, căci avem asemenea compuse şi în româneşte: *papă-lapte, cască-gură* etc.

In limba noastră veche şi în dialecte se păstrează unele forme pierdute cu totul sau în parte în limba literară, precum:

dammt, verwünscht“ şi „s'a zis deci şi *pârdalnicul de năravu* „afurisitul de năravu“ etc. — Caracteristic e următorul exemplu: In limbajul glumeţ al băutorilor, cuvântul *chilogram* (de vin, de ţuică etc.) a devenit — fără să putem precizà cum — *chiloman*: „Intâiul chiloman trebuia să-l dea totdeauna grânarul ca să ude marfa“ (Chiriţescu, *Conv. lit.*, XLIV, II, 549). Intr'o fază ca „Sânt cu foţii la chiloman“ cel căruia expresia aceasta din jargonul beţivanilor nu îi era familiară, cuvântnl a putut fi interpretat ca „beţie la toartă“, precum îl glosează Pamfile (*Agric.* 242) sau manifestările zgomotoase care întovărăşesc o astfel de beţie: zgomot mare împreunat cu râsete şi chiote, zarvă, gâlceavă (Pamfile, *Cim.*), sens cu care cuvântul a intrat în limba literară şi în graiul comun.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

au < *aut* (p. 73 și 122), *e* < *et* (p. 73 și 121), *să* < *si* „dacă“ (p. 129), încât în privința aceasta nu se poate spune că limba română se deosebește de celelalte limbi romanice. Nici generalizarea sufixului *-imen* pe seama lui *-amen* — deși o găsim și la Albanezi — nu e completă la noi (p. 57), căci *-ame* (*-amă*) s'a conservat la Aromâni, în Banat și în textele noastre vechi.

Nu cred, cu Zauner (p. 63), că numai sufixele accentuate au fost productive în limbile romanice, căci unele din derivatele romanice cu *-ulus*, *-icare*, *-inare* etc. cu greu pot fi gândite în epocă latină vulgară și nu se pot explica decât ca inovațiuni în fiecare limbă romanică, după modèle existente. Pentru *pe* la acuzativ am dat în DR. II, 565 ș. u. altă explicare decât cea admisă de Zauner (p. 106), care pleacă de la sensul „für“ al lui *per* latinesc. Dimpotrivă, explicarea conjuncției *de* din prepoziția *de* însemnând depărtarea de la ceva (p. 128), concordă cu explicarea dată în DR. III, p. 251 ș. u. de N. Drăganu.

*
* *

Dacă trecem acuma la cele două lucrări ale elevilor lui Weigand, publicate în *Balkanarchiv*, vedem că unele din cele spuse despre maestru se potrivește și la discipoli. Astfel **D. Scheludko**, în studiul său *Nordslavische Elemente im Rumänischen* (p. 153—172) — în care aduce de altfel câteva întregiri și rectificări utile la un studiu anterior a lui H. Brüske în „Anuarul“ 26—29, arătând mai cu seamă cât de puțin întemeiate sânt încercările acestuia de a face deducții cronologice din unele reflexe fonetice — crede că se poate dispensă de a utiliza Dicționarul Academiei, unde totuși putea să găsească unele etimologii care i se pare că le-a descoperit întâia dată, multe cuvinte de origine ruteană care i-au rămas necunoscute, precum și unele precizări și explicații care l-ar fi scutit de erori. A deriva pe *baier* din ucrainul *bajur*, pe *căpșun* din ucr. *kapšuk*, pe *răcan* din ucr. *rakaňa* — și nu invers — însemnează a nu fi la curent cu cercetările etimologice din vremurile mai nouă; pentru *oajdă* v. acum *DR.* III, 833, pentru *samcă* ibid 822.

Cu mult superior în toate privințele este studiul *Das Partizipium Perfekti Passivi und seine Anwendung im Rumänischen* (pp. 71—149) de **Arnold Pancratz**, o lucrare întemeiată pe un material bogat, strâns cu multă sârguință. Participiul românesc

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

e privit din toate punctele de vedere: formal, morfologic, derivativ şi sintactic şi lămurit cu mult simţ critic. P. cunoaşte bine limba română, a pătruns în spiritul ei şi interpretările ce le dă exemplelor aduse sânt mai totdeauna exacte. Păcat că nu i s'a atras atenţia asupra studiului lui E. Herzog, *Das to- Partizip im Altromanischen*, în care ar fi găsit rezolvite, cu un aparat documentar mai amplu, o seamă de probleme. Lucrarea lui Herzog i-ar fi arătat de asemenea cât de „romanice" sânt unele din particularităţile participiului românesc, pe care el le caută în Balcani.

Pentru participiile în *-ă* Pancratz citează (p. 81) părerea lui Weigand, că acest *ă* ar proveni din limba albaneză (dialectul tosc), în care el se găseşte ca terminaţiune a fiecărui participiu: *bere* etc. Deoarece forme ca *dată*, *venită*, *pomenită* se găsesc în Banat şi mai ales în Bihor şi în vestul Transilvaniei, crede că avem a face cu una din particularităţile aduse de grupul de Albanezi veniţi din Peninsula Balcanică de-odată cu Românii în aceste regiuni, despre care am vorbit în nota de la pag. 1344. Pe cât ştiu, fenomenul acesta e mult mai răspândit decât admite P. Trebue însă făcută distincţia între formele verbale compuse cu verbul ajutător „a fi" şi între cele compuse cu „a avea", căci în regiuni unde se zice numai *am mâncat* se întrebuinţează curent: *am fost mâncată*, *voi fi mâncată*, *aş fi mâncată*, *să fi mâncată* etc. Iată câteva exemple de acest fel culese de la elevi de ai miei: Din Sânnicoară, lângă Cluj: nu cred apa *să fi fostă* aşa de mare. — Din Crişcior (Munţii Apuseni, comunicată de Şt. Paşca): Feciorii *or fost tocată* când ne-am sculat noi să plecăm la biserică. — Cosaşul *o fost mâncată* când erà pe la opt. — *O fost fluierată* borhoiul când trecu el pi dri noi. — *S'or fost bătută* când erau tânări şi şi acuma-s mânioşi. — Bărbatu mi-*o fost plecată* din postu Sfântă-Mării la bătaie. — *S'o fost învăţată* omu să rebde de mic. — *L'or fost alesă* birău la Vidra, da nu i-*o plăcut*. — *O fost trecută* motoru când *am ajuns* la staţie. — Din Curtici, (jud. Arad, com. I. Banu): Motoru *a fost trecută*, când *am ajuns* la drum. — Când *am ojuns* eu, ei (lucrătorii) *au fost mâncată*. — Forma literară: Treuul *a fost trecut*, când *am ajuns* la drum, mi-o atestă din Maramureş E. Berinde, din Caransebeş L. Anţilă, din Treiscaune I. Olteanu şi din Sibiiu L. Bologa. In fraza a doua, avem însă: Când am ajuns

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

eu, ei *au fost mâncaţi*, în Treiscaune şi în Sibiiu; în Maramureş se întrebuinţează *am fost mâncaţi* şi *am fost mâncat*, iar în Caransebeş se zice *au mâncat*, căci *au fost mâncaţi* „are două înţelesuri“ [1]. Din aceste câteva exemple se vede destul de limpede că, în legătură cu verbul auxiliar *a fi*, participiul se simţea la origine ca o determinare a subiectului, cu care se acorda în gen şi număr. Abia prin gramaticalizarea construcţiilor, acordul acesta a încetat şi s'a generalizat una din cele două forme ale singularului, cea masculină (ca în limba literară) sau cea feminină, indiferent de genul subiectului. Celui ce întreabă: cum s'a putut generaliza forma feminină? i-am putea răspunde tot cu o întrebare: de ce să se generalizeze tocmai forma masculină? Problema care se pune este deci, din punct de vedere linguistic, cu mult mai interesantă decât o priveşte autorul: în ce măsură graiul femeilor (căci toate femeile vor fi spus odinioară: *am fost mâncată*, *voi fi venită* etc.) poate contribui la cristalizarea graiului comun. Altfel se prezintă chestiunea la perfectul compus. La origine se va fi zis *habeo cantatum canticum* dar *habeo comparatos caballos*, ceea ce pe nemţeşte s'ar traduce prin: ich habe ein Lied als gesungenes, ich habe die Pferde als gekaufte. Participiul era deci o determinare a complementului, cu care se acorda în gen şi număr. Mai târziu, când simţul analitic al vorbitorilor s'a tulburat prin faptul că asemenea construcţii au primit funcţiunea gramaticală de „perfecte“ (= germ. ich habe ein Lied gesungen, ich habe die Pferde gekauft), s'a generalizat o singură formă, încât se putea zice şi *habeo comparatum caballos*. In vechea limbă franceză întâlnim încă forma acordată alături de cea neacordată şi acordarea e curentă, în anumite condiţii, şi azi în franţuzeşte: *la lettre qu'il a écrite*; faţă de spaniolescul actual *he abierto la puerta*, întâlnim în limba veche spaniolă şi *he abierta la puerta*. Posibilitatea de a avea forma feminină era dată deci la noi în însaşi construcţia moştenită de la Latini, şi nu e nevoie să ne gândim numaidecât la o influenţă externă. Spre a urmări drumul care a dus la generalizarea, în unele regiuni, a formei masculine (sau neutre), iar în alte regiuni a celei feminine (care ar putea avea şi ea caracter neutral) ar fi

[1] Alte exemple la T. Papahagi în „Grai şi suflet“ I (1924), 227—228 şi la I. A. Candrea, *Graiul din Ţara Oaşului*, p. 53—54. Şi T. Papahagi crede că acest *-ă* e de proveniență albaneză.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

nevoie de un studiu aprofundat care se va putea face numai când vom avea un atlas linguistic [1].

Pentru participiul „scurtat“ *văst*, Weigand — și după el Pancratz (79-80) — admite, pe teren românesc, desvoltarea următoare: *văzût — văzut* (lipsit de accent în construcții ca *à văzut bine, à venit acásă*) — *văzăt* (cu „ă murmurat“) — *văst*. Mi se pare că explicarea aceasta e atât de forțată, încât voiu continua să cred, cu Meyer-Lübke, că *văst* e urmașul lat. *vis(i)tus* (ital. span. *visto*) și că după *văst*, alături de *văzut*, s'a orientat *căst* alături de *căzut* și *șest* alături de *șezut*, care au atras după sine pe *vint* (venit), *k'ert* (pierdut), *găst* (găsit). Incidental am auzit și *slobost* (= slobozit) și *repés* < **repest* (= repezit), acesta din urmă în expresii glumețe („l-am repes, i-am repes o palmă“).

Pentru construcția participiilor substantivale cu regimul la acuzativ (*s'a apucat de spălat lâna = de spălatul lânei*) e adevărat că nu avem exemple în limbile romanice — căci ital. *vendita vino* etc. se explică ca scurtări din *vendita di vino* — dar să nu uităm că acest caracter verbal există la infinitivele substantivate, de ex. it. *il chiamarlo*, span. *al pasar los viajeros la frontera* „la trecut călătorii frontiera“.

In latinește avem un număr mare de abstracte verbale în *-sus* și *-tus* de felul lui *cursus*, *venatus*. Tot astfel avem în românește *curs*, *vânat*, care se acoper pe deplin, ca formă și înțeles, cu cuvintele latine. Afară de aceea însă mai avem în românește putința de a întrebuința cele mai multe participii trecute cu înțeles de abstracte verbale, asemănându-ne în privința aceasta cu Albanezii și, în parte, cu Bulgarii. Faptul acesta îl pune pe Pancratz în mare încurcătură, căci nu poate nici să nege posibilitate unei legături între rom. *curs* și lat. *cursus*, dar nu-i vine nici să renunțe la „balcanismul“ fenomenului studiat. Și raționamentul său e: dacă n'ar exista lat. *cursus*, probabil tot am avea pe rom. *curs* (=*cursum*) (p 134), deci: „die rum. Bildung ist nicht mit dem lat. Verbalabstractum auf *-tus*, *-sus* identisch“ (p. 147) [2]. In felul acesta romanitatea limbei noastre nu e greu să fie trasă la îndoială.

[1] In acesta ar trebui să figureze și o chestiune din care să reiasă unde se zice „o am văzut“ (paralel cu „l-am văzutu-l“ ?) și unde numai „am văzut-o“ (paralel cu „l-am văzut“).

[2] Câteva amănunte: (P. 72) de ce *bŭi*, *vŭdui* cu *i* lung, când românește avem *bauiu*, *văzuiu*? — (P. 75) *postum* s'a păstrat în rom. *adăpost*, în alb. *serpost* „apusul soarelui“, împrumutat din românește, și, probabil, a servit

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

Pentru elucidarea începuturilor limbei române și a raporturilor ei vechi cu limbile învecinate avem o seamă de lucrări mai nouă. Menționăm pentru bogatul material onomastic și toponomastic și pentru încercarea de a preciză mai exact extinderea poporului trac, studiile foarte sârguincioase, bogate în bibliografie și făcute cu multă critică istorică ale tânărului învățat român **G. G. Mateescu**: *I Traci nelle epigrafi di Roma* și *Nomi traci nel territorio scito-sarmatico* apărute în vol. I și II ale splendidei publicații a Școalei române din Roma „Ephemeris Dacoromana" (Roma I 1923, II 1924) și *Granița de apus a Tracilor*, contribuțiuni toponomastice și epigrafice, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională" din Cluj, 1924.

In marele „Reallexikon der Vorgeschichte" de supt conducerea lui Max Ebert, au apărut cele două articole de **N. Jokl** *Albaner* și *Illyrier*, importante pentru bogăția informației și spiritul critic cu care sînt redactate[1]. Analizând trăsăturile comune între limba tracă pe de o parte, și cea ilirică pe de altă parte, autorul ajunge la concluzia că limba albaneză era o limbă înrudită cu ambele aceste limbi și deci că poporul albanez nu e nici urmașul Ilirilor, nici al Traților, ci formează un grup deosebit, ale cărui locuințe trebue să se fi găsit în regiunea de atingere a acestor două popoare și în sfera de influență a limbei latine. Această regiune o crede și Jokl în apropierea „leagănului" poporului românesc și adecă prin vechea Dardanie. Numele *Niš* < *Naissus*,

---

ca model pentru *fost*. — (P. 76). Dacă de la *fierbe* avem *fiert*, deși participiile în *-ct* sînt relativ puține, cauza e că verbul acesta a fost influențat de *copt* și *fript* din pricina înțelesului său. Categoria semantică în care a intrat cuvântul, a atras după sine și analogia formală. — (P. 112). In Bucovina e curentă construcția *trebue de mers*, deci nu se poate spune că după *trebue* urmează numai construcția cu *să*. — (P. 140). Forme ca *dată*, *ursită*, *zisă* etc. sînt cu mult mai numeroase, mai ales în limba veche, decât le cunoaște autorul. Despre sufixele *-ată*, *-ită*, în exemple ca *bucată*, ar. *mânată*, cf. articolul mieu din *Conv. lit.* XXXV (1901), 834—835. — (P. 145). Exemplul din Gaster, *Chrest.* I 58: „făcu dumnezeu omul cu mâna lui de lut, *desăvârșitul* feace cu suflet viu" trebue analizat: *desăvârșitu-l* feace = îl făcu desăvârșit.

[1] In opoziție cu aceste articole, atât de temeinice, e articolul *Daker*, care cuprinde cu totul 13 rânduri: „până azi se găsesc urmașii lor în ținutul (!) muntos al României, așa numiții *Moți*, care în mare parte au păstrat tipul vechiu: statură înaltă și sveltă, față lungăreață, ochi albaștri, păr blond, peliță albă. Câțiva reprezentanți ai acestui neam se aflau în vremea războiului mondial în lagărele de prizonieri germane (!)".

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

având o formă albaneză, dovedește că Slavii au găsit Albanezi în apropierea acestui oraș. Dar faptul că numele *Skodr* nu e reflexul exact albanez al vechiului *Scodra* nu cred, după cele expuse mai sus, că se poate aduce ca dovadă împotriva continuității Albanezilor în regiunea scutarină, mai ales că existența lor în regiunile dalmate într'o epocă anterioară venirii Slavilor se dovedește, precum relevă autorul, din unii termini creștini. Imprumuturile din grecește dovedesc vechimea Albanezilor în Peninsula Balcanică, unde, în vremile vechi au întâlnit popoare de origine neindoeuropeană, care au exercitat, poate, și unele înrâuriri asupra limbei și credințelor lor. Asemănări linguistice remarcabile nu numai cu grupul slavo-balto-german, ci și cu limbile fino-ugrice permit oarecare deducții asupra regiunilor locuite înainte de coborîrea lor în Peninsula Balcanică.

Foarte utilă este bogata *revistă analitică* a scrierilor privitoare la Albanezi, publicate în anii 1922—23, pe care Jokl o dă în vol. X din „Indogerm. Jahrbuch". In ea se vorbește pe larg de operele învățaților români și se relevă unele lucruri interesante și pentru filologia română. Astfel aflăm (p. 154) dintr'o scriere de Vulić că, în sârbește, *Arnaut* devine un apelativ cu sensul de „crescător de vite" și când el e Sârb de origine, precum, la Albanezi, *τemer* însemnează "păstor". — Se citează (p. 163) părerea lui J. Brüch (*Indogerm. Forsch.* 40 (1922), 238), că *soc* nu s'a desvoltat normal din *sabucus*, ci reprezintă o contaminare a acestuia cu alb. *štok*, *štogu* sau cu prototipul iliric al acestuia (căci cuvântul albanez nu poate fi derivat din lat. nici din rom.). — Discutând (p. 170) etimologia lui Giuglea: *amărî*<*amarus* + germ. *marrjan*, arată că alb. *maṙoj*, care la origine are *mb-* inițial și e un cuvânt curat albanezesc, nu poate fi citat ca sprijin al etimologiei românești. Raportul semantic între *bucate* și alb. *buke* (<lat. *bucca*) se regăsește, după J. Jud (*Romania* 49 [1923] p. 408) în rom. *pâne* „bucate", franc. *blé* — bret. *bleûd*, cimr. *blawt* „făină", ags. *bere* „orz" — serbo-cr. *brašno* „făină" (p. 175). — Reproduc în extras analiza unui studiu important de St. Wędkiewicz, *Contribuțiuni la caracterizarea dialectelor suditaliene*, apărut în limba polonă — și deci inaccesibilă nouă — în „Prace Komisji językowej Polskiej Akademji Umiejętnosći" No. 8, Cracovia 1920: Limba albaneză apare adesea, în chestiuni sintactice, ca veriga intermediară între dialectele de miazăzi ale Italiei și limba

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

română: sicil. *sintennu akkussì* 'so hören'='das hören', alb. *gegî aštu*, rom. *auzì așa* (p. 13). Exemple pentru adaugerea unor dezinențe personale la particule nedeclinabile: ital. *lan vacca* = le vacche, alb. *hajde*, *hajdeni*, n.-grec. νά, νάτε (p. 30—31), cf. rom. *haideți*, *nați* (pe care-l analizăm *na-ți*). Tipul viitorului *habeo ad cantare*, cunoscut din texte vechi italiene, și la Albanezi *kamɛ tɛ* (*katɛ*)+conj. (p. 34—35). E tipul *volo cantare* secundar în limbile romanice sau se reduce la limba latină? Românescul *voiu cântà* și construcția albaneză cu *do* pot fi de origine grecească (p. 39). Rom. *a ținea minte* se compară cu alb. *mbań mɛnt*, *ndɛ mɛnt* și ital.-sud. *porre*, *tenere mente* (acuzat.); tot astfel alb. *vɛ rɛ* (p. 46—47). Generalizarea pers. 3 la viitorul arom. *va să cânt* (și dacorom. *o să cânt*) ca tarent. *sarà ca sò* = 'sarò', ngr. θά, alb. *u ka tɛ kemɛ*, „voiu aveà", *do tɛ kemɛ* (p. 49—50). Cuvântul *Diana*, păstrat în românește și alb. se regăsește în roman. *perdina*, venet. *de diana* 'bei Gott' (p. 66—67). Tipul *dice* = *si dice* (cf. românește [*zi*]*ce-că*), la Alb. *θomse* 'man sagt' (p. 91). Lat. *extra*, ca prænomen și præverbum, în it. *strafare*, alb. *štɛrgüš*, rom. *străbate* (p. 102—103).

Din articolul lui N. Jokl, *Erbwortschatz des Albanischen* („Indogerm. Forschungen", 43, 47—64) relevăm asemănările albano-lituane (p. 56—57), analogiile din alte limbi pentru numirea de *măcriș iepuresc* „Hasenampfer" (p. 59-60) și cu deosebire înțelesul cuvintelor albaneze *reš* „a ninge", *rešen* „ninge" și *dɛborɛ* „nea", în legătură cu cuvinte care însemnează „a cădeà". Acestea aruncă o lumină nouă asupra desvoltării semantice a cuvântului nostru *zăpadă*, în legătură cu slav. *padą-pasti* „a cădea".

Foarte important e studiul lui Jokl, *Altmakedonisch - Griechisch - Albanisches* („Indogerm. Forsch.", 44, 13—70). Thumb dovedise o serie de „cuvinte culturale", și anume numiri de plante cultivate, de origine veche grecească, în albanezește. Jokl întregește lista aceasta în baza unui material nou lexical, și cu o documentare amplă și atentă pentru toate chestiunile de amănunt. Rezultatele sânt de mare însemnătate și pentru filologia românească. Inainte de toate dovedește că vechiul-macedonean ἄργελλα οἴκημα Μακεδονικόν, ὅπερ θερμαίνοντες λούονται (Suidas), înrudit de aproape cu chimericul ἄργιλλα = κατάγειος οἰκία (Ephoros la Strabo 5, 244) s'a păstrat în alb. *ragál'*, *ragal'a* „colibă", care se întâlnește, supt forma *Rgal'e* și în toponimie. Prin descope-

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

rirea acestui cuvânt albanez devine acum sigură etimologia propusă de Hasdeu pentru românescul *argeà*, de care pe nedrept mă îndoiam în Dicţionarul Academiei. Jokl explică în mod convingător toate trecerile semantice româneşti (cf. şi analogiile slave la p. 22) şi precizează, întemeiat pe forma cuvântului, că nu avem a face cu un împrumut albano-român din acelaşi izvor, ci că *ragál'* albanez e împrumutat din limba macedonică, iar *argeà* românesc din cea chimerică: e istoriceşte dovedit că Chimerii s'au coborît în sec. VIII din locuinţele lor primitive de pe ţărmul nordic al Mării Negre spre sudvest prin Tracia, unde li s'au însoţit Trerii şi apoi, trecând marea, ajunseră în Asia Mică, unde se aşezară în Troas (p. 19). — Pentru coincidenţele albaneze cu dialectele italiene de sud se citează cazul lui *manganum*, gr. μάγγανον (p. 25—26), iar pentru cele între limba albaneză şi limba bisericească a Raetiei, *mane vigñ* (p. 28, cf. şi p. 40). — Pe lângă înţelesul de „meliţă" (alb. *mangen*, sicil. *manganiari* „a meliţă" etc.), v.-grec. μάγγανον avea şi sensul de „medicament, farmec" (alb. *mengí*), care nu se mai păstrează în greceasca nouă, care însă se regăseşte în al nostru *mângâià*. Faptul acesta dovedeşte că Albanezii, care păstrează amândouă sensurile, au primit cuvântul direct de la Grecii vechi, pe când în latina vulgară din Apenini şi din Balcani el a intrat sau într'una sau în cealaltă din cele două accepţiuni (p. 29). — Din grec. εὐλογία a fost împrumutat înainte de sec. VII, alb. *fl'ijε* „jertfă", ca unul din puţinii termeni în legătură cu biserica creştină (cf. *kłoǵer* şi *panaǵür*) care nu-s de origine latină şi nu sânt veniţi prin Dalmaţia (p. 39). In Albania mijlocie *fl'i* are înţelesul concret de „plăcintă de sărbători" (desvoltat din cel de „jertfă") şi anume un fel de „Fladenbrot, von dem mehrere Lagen vereinigt wurden" (p. 31, n.). Forma *fεl'í* „plăcintă din uleu şi făină" (deci un fel de „scoverzi"), pe care G. Meyer o deriva din **frigilinum*, nu-i decât o variantă a aceluiaşi cuvânt. Cred că acest cuvânt albanez a pătruns şi la noi, amestecându-se cu *felie* < grec. φελί. Intr'adevăr, cuvântul nostru *felie* are, prin Ardeal, Moldova, dar şi în Ţara-românească, şi rostirea *fàlie*, care nu poate fi explicată din *felie*, căci, în poziţie moale, *e* nu trece în *ă* după labiale (dimpotrivă, din *fălie* putea uşor reieşi *felie*, ca *perete*, *pereche* etc.). Forma aromână *filie* „felie, bucată" şi cea meglenită *filie* dovedesc că grec. φελί (care e lat. *ofella*) a pătruns în limba

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

noastră în epoca străromână (cf. *Conv. lit.* XLIV, I, 461—462). Se pare însă că alături de el ne-a venit şi alb. *fɛl'i*, care a dat pe rom. *fălie* şi care, având un sens apropiat („plăcintă în formă de scoverzi"), s'a confundat din punct de vedere al sensului, cu el. — Numele Κυρικός — cu rostirea lui *y* ca *ju*, ca în româneşte şi în dialecte sud-italice: *ciuri* „padre" < κύριος, *ciuriaci* < κυριακή — se păstrează în alb. *Sɛn K'urk* (*Ćurk*) şi în numele unui păstor albanez *Kjurko* (în sec. XIV). De sigur că numele românesc *Ciurcu* (în Braşov familia aceasta de negustori români, veniţi probabil din Peninsula Balcanică, e atestată din sec. XVIII) e de aceeaşi origine. Tot din grec. Κυρικός (ca şi ital. de sud. *Chirico*, sard. *Imbirigu*, iar nu din Κυριακός, cum propunea Philippide) derivă, după Jokl, rom. *ciurică* „jour férié dans le peuple, 15 juillet". Accentuarea cuvântului albanez şi al celui românesc arată că în fiecare din aceste două limbi cuvântul grecesc a intrat pe căi diferite (p. 44). — Dintr'o epocă mai târzie, medio-greacă, datează cuvântul grec. μανδραγόρα, care apare la Albanezi supt forma *matĕrgon*(ɛ), *matĕrgan*(ɛ), cu redarea regulată a grupului *-ndr-* prin *-tr-*. Din cauza acestui grup consonantic cuvântul nostru *mătrăgună* nu poate fi împrumutat direct din greceşte, ci ne-a venit prin mijlocire albaneză, dintr'o formă care explică şi redarea finalului *-όρας* prin *-ună*. Şi varianta *mătrăgiune* se explică ca un împrumut din dialectul gheg, în care formele cu *ģ* (din care s'a desvoltat românescul *ğ*) corespund celor cu *g* din celelalte dialecte albaneze. Din aceste fapte scoate Jokl concluzia că împrumutul cuvântului albanez (el însuşi împrumutat din medio-greacă) s'a făcut la noi înainte de sec. VII, şi că epoca străromână a dăinuit până mai târziu (p. 51). — La pag. 53 ş. u. dă Jokl o listă de cuvinte albaneze derivate cu sufixele *-úk*, *-ók*, în schimb între sine şi cu variantele *-uk'*, *-ok'*, întocmai ca *-uc*, *-oc* şi *-uţ* al nostru, cu care se acoper şi în privinţa formei, a funcţiunei şi a înţelesului. Originea lui *-uk'* şi a lui *ok'* albanez o vede în lat. *-ŭcceus* o variantă a lui *-ūceus* (care ar fi dat *-ük'*) explicabilă ca seria *cūpa-cŭppa*, *mūcus-mŭccus*, *strēna-strĕnna*[1].

[1] Cf. Lindsay-Nohl, *Lat. Spr.* p. 132. De curând a insistat mai ales Rohlfs (*Literaturblatt* XLVII [1926] col. 360—361) asupra acestui schimb între vocală lungă urmată de consonantă simplă cu vocală scurtă urmată de consonantă dublă, citând exemplele romanice: *brūtus—*bruttus*, *tōtus—*tottus*, *mātus—*mattus*, *candēla—candĕlla*, *pīla—*pilla*, *lācus—*lăccus*.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

La acest *-uk'* (*-ok'*) se rapoartă *-uk* (*-ok*) ca rom. *-uț* la *-uc*. Cu alb. *-uk'* se potrivește alb. *-uk* și cu privire la funcțiunea sa, căci derivă adjective calitative ca *bel'ebuk'*, *ʒuʒuk'* care se aseamănă cu rom. *uituc* (p. 53).

Studiul acesta al lui Jokl se completează cu un alt studiu al aceluiași autor, *Griechisch - albanische Studien* (în „Festschrift Kretschmer", Wien, 1926, p. 78—95), în care se studiază, pe baza câtorva cuvinte, atingerea Albanezilor cu Grecii în timpuri străvechi. Unele din aceste cuvinte, precum alb. *darʒe* „păr sălbatec" indică ca patrie primitivă a Albanezilor părțile nordestice ale Peninsulei Balcanice (p. 91—92). In sfârșit menționăm studiul *Thrakisches* al aceluiași autor (în „Festgabe Streitberg", Leipzig, 1924, p. 173—181), în care se dă explicația („die am Boden befindliche, am Boden rankende Pflanze") numelui plantei προπέδιλα, προποδιλα în limba dacă, și a numirei tracice Ἄργιλος de la tulpina arg- „alb", de la care și cuvântul trac ἄργιλος „șoarece" (numit astfel după coloare).

Cu un an înaintea lui Jokl vedea **V. Pârvan** (*Considerațiuni asupra unor nume de râuri daco-scitice.* Mem. Acad. Rom. Secț. ist. seria III, tom I, mem. 1, Buc. 1923, p. 12 ș. u.) aceeași tulpină tracă *arg-* „alb" în numele râului *Argeș* — Pârvan crede că și Ὀρδησσός de la Herodot ar fi „o falsă redare a originalului *Ἄργεσος sau *Ἀργισσος (p. 6) — referindu-se, ca Jokl, la același Ἄργιλος și — cu alt sufix — Ἀργιζα, precum și la Ἄρζος, dar citând și pe Ἀργέ-δαβον și Αργιδαύα (=Arcidava) și pe acel Bes cu numele Ἄρζης, despre vitejia căruia Procopius povestește minuni. Pârvan — dat fiindcă „limbile thracă, phrygă și armeană alcătuesc o unitate organică în mijlocul celorlalte limbi indogermanice" — stabilește legături între *Argeșul* nostru și câteva numiri din Armenia, precum lacul Ἀρσησα, orașul Ἄρζες (identificat de unii cu actualul *Ardjesch*), muntele *Argaeus* (azi *Argîshdâgh*) etc., asupra cărora atrăsesc atenția și Hăsdeu (*Etym. Magn.* s. v. Argeș) pentru ca să scoată însă alte concluzii din acest fapt. Cred că Pârvan are perfectă dreptate considerând pe *Argeș* ca o numire păstrată din timpuri trace — cu geagataicul *argiš* „caravană", cu care-l apropie Weigand (*Jahresber.* XXVI—XXIX, p. 79) nu pare a avea nici o legătură — cu aceeași terminație *-eș* în locul sufixului diminutiv tracic *-is-* (cf. Βέργισσον alături de Βεργούλη și Βέργα, Cotiso, numele unui rege getic, alături de Cotus, Κότυς,

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

citat de Jokl în „Streitberg-Festgabe", p. 175). Probabil că și în *Argetoaia* (de unde numele *Argetoianu*) avem a face cu aceeași tulpină străveche *arg-*.

***

In ceea ce privește sufixul din *Argeș*, el e, probabil, același ca în *Mureș*, *Someș*, *Timiș*. Intr'o lucrare recentă, publicată în „Zeitschrift f. Ortsnamenforschung" I (1926), subt titlul *Brendisium und Verwandtes*, **P. Skok** a arătat că acest sufix — pe care el îl identifică cu terminațiunea locativului plural ce apare și la Albanezi ca -š (p. 86) — se găsește și în numele de origine mesapică *Brendisium*, care nu poate fi despărțit de *Brenda*. Dată fiind înrudirea Mesapilor cu Tracii, el găsește același sufix și în vechiul *Tauresium* din Macedonia, care trăește, fără sufix, în serbo-cr. *Taor* (p. 85). Nu putem ști dacă ceea ce Latinii transcriau prin *-esium* avea, la Traci, de fapt această rostire sau dacă pronunțarea era mai de grabă cu un fel de *ś* sau š, pe care numirile românești îl conservă până astăzi. Divergențele în transcrierea grecească sau latinească, la numirile râurilor pomenite la scriitorii vechi, poate fi considerată și ea ca un indiciu despre o rostire palatală a lui *s*. Ceea ce mi se pare mai presus de orice îndoială, e existența acestui sufix în numiri de localități traco-ilirice; nume ca *Canusium*, *Genusia*, *Pandosia*, *Venusiae*, citate de Skok după Thesaurus, ne fac să credem că sufixul acesta era obicinuit și cu alte vocale decât *e*. N'ar fi imposibil ca și sufixele noastre diminutive *-aș* și *-uș* — vechi, fiindcă se găsesc în toate dialectele — să fie și ele de origine străveche. E adevărat că ele să găsesc și la Slavi, dar de obiceiu cu alte funcțiuni și nici pe departe cu acea vitalitate ca la Români. Faptul că *-aš* bunăoară se găsește, dintre Slavi, ca sufix onomastic, la Sârbi și la Bulgari (cf. *Studii istroromâne* II, p. 305 și 311) ne trimite tot la teritoriul locuit de Traci. S'ar putea deci foarte ușor să avem și în cazul acesta de a face cu sufixe mai vechi, cărora sufixele slave asemănătoare să le fi dat la noi o raspândire mai mare și să le fi lărgit funcțiunea.

Fiind vorba de P. Skok, profităm de acest prilej spre a menționă și alte lucrări ale eminentului romanist de la Zagreb, care au legătură cu limba română.

In *Notes d'étymologie romane* („Romania" L [1924] pp. 195, 232) găsim pe *dâlmă* explicat din serbo-cr. **dlma* (p. 201). —

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

Pentru serbo-cr. *mrkatuńa* prefer etimologia din rom. *măr-gutuńu* (cf. în urmă *Studii istroromâne* II, p. 288) decât din *mela cotonea*, cu *l* > *r* (p. 201). — Pentru *întâiu* Skok (p. 217—218) respinge etimologia curentă din **antaneus* pe motiv că — precum a relevat Meyer-Lübke — de la *ante* am aşteptà, judecând după **propeanus*, mai de grabă un **anteanus*, şi fiindcă un asemenea derivat nu explică de ce cuvântul conservă forma masculină şi când e atribut la un substantiv feminin: *clasa întâiu*, şi, dimpotrivă, în Transilvania, se întrebuinţează *dintâie* la amândouă genurile. Obiecţiunea dintâiu s'ar putea înlătura dacă am admite că **antaneus* e metatezat din **anteanus* supt presiunea sufixului *-aneus* (*DR.*, III, 387). Cât despre neacordarea în gen, ea e explicabilă mai întâiu la locuţiunea adverbială *dintâiu* (< *de întâiu*): *ziua dintâiu* (ca *omul din urmă*), de unde s'a născut pe deoparte forma invariabilă *întâiu*, pe de altă parte forma feminină *dintâie* la adverb. Deşi cam complicate, aceste explicări mi se par preferabile etimologiei propuse de Skok: precum lat. *secundus* vine din *sequor*, astfel *întâie* — aceasta ar fi forma primitivă — ar veni din *anteiniens* (de la *ineo, inire*). Admiţând păstrarea formei nominativale (ca *recens* > *rece*), cred totuşi că rezultatul fonetic al lui *ante iniens* ar fi fost **întie* (rostirea aceasta, care se aude pe ici şi colo, s'a născut din *întâie* prin acomodarea lui *î* la *ie* următor), nu *întâie*, cf. *de* + *in* > *din*, *pre* (= per) + *in* > *prin*. Cu acest prilej Skok explică pe *al treilea*, *a treia* etc., (*-a* < *hac*) ca decalcat după limbile slave, în care pronumele ordinale adjective, de la 5 în sus, se formează prin adăogarea terminaţiei adjectivale, care derivă din pronumele demonstrativ *ĭj* = *ille*: *pet—peti*, *šest—šesti* etc. Tot aşa la Albanezi, unde de la 3 în sus, se adaugă *tɛ*, şi el de origine pronominală: *tre—tretɛ*, *katɛr—katɛrtɛ* etc. La Neogreci, de la 5 în sus, avem prepunerea articolului ὁ: ὁ τριάντα, ὁ ἑκατὸ etc. Am avea deci a face cu un fenomen balcanic (p. 219). Se poate însă că în limba română acest *-le* din *doilea*, *treilea* etc., să aibă altă origine (cf. *DR.*, III, 404, ş. u.) — Arătând un număr mare de cazuri, în care, în inscripţii latine, *r* final nu se scrie (*pue*, *Plato*, *mate*, *marma*, *sempe* etc., p. 221, 222). Skok crede că avem a face cu un fenomen fonetic, care se continuă în româneşte (*soror* > *soru* etc), în albanezeşte (*imperator* > *mbret*, *auceptor* > *kift* etc.) şi în vegliotă (*praebyter* > *prat*). Dacă în *frate* ne putem îndoi de avem a face cu *-r* amuţit

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

fiind final sau prin influenţa disimilatorică a lui *r* precedent, el crede că de o disimilare nu poate fi vorba în *alter*, care a dat româneşte **alte* şi apoi, prin alăturare de adjectivele cu dezinenţe pentru cele două genuri, *alt*, *altă* (p. 222). Totuşi dispariţia lui *r* prin disimilare din *altru* este posibilă şi în acest cuvânt în pluralul **altror* > *altor*, de unde s'a putut generaliza tulpina *alt-* şi în celelalte forme. Precum *per* s'a metatezat în *pre*, tot astfel, înainte de ce *r* final începuse să amuţească, s'a produs, în latina vulgară, metateza lui *r* în *quatuor*, *inter*, *super* > *patru*, *între*, *spre* (poate supt influenţa lui *quadraginta*, *intra*, *supra* p. 223). Tot prin metateză *maior* > **mairo* se explică vegliotul *mauro* (alături de *maiuor*, *maor*) şi românescul *mare*. Diftongul *ai* nefiind uzual în latineşte, **mairo* a devenit **mario*, precum **maida* (< *magida*) a dat *madia*; pluralul lui **mario* > **mariu* fiind *mari*, de la acesta s'a format, după analogia lui *cari—care*, *tari—tare*, un singular *mare* (p. 223). Cu ocazia aceasta Skok susţine — pe nedrept, mi se pare, cf *DR.*, I, 437 — că *o* din *preot* nu e reflexul lui *b* din *prebyter*, ci a lui *y*, după amuţirea lui *b* intervocalic (p. 221). *Preot* al nostru — cu accentul pe *e* — s'a păstrat în numele local sârbesc *Pirot* (p. 221)[1]. Studiind soarta lui *-m* final latin în monosilabe, Skok citează, din inscripţii o mulţime de cazuri în care acest *-m* e redat prin *-n* în monosilabe şi polisilabe, făcând constatarea că începutul cuvântului următor nu a influenţat soarta lui *m* final, care, precum se ştie, a dispărut în limbile romanice în polisilabe şi s'a prefăcut în *n* în monosilabe. Concluzia lui e că: „1⁰ tendinţa latinităţii arhaice de a face pe *-m* să amuţească s'a continuat în latina vulgară şi în limbile romanice; 2⁰ că *-m* final în polisilabe se găseşte adesea restituit supt forma *-n*". Acest fapt se explică printr'un compromis între limba literară şi tendinţele populare: „Limba literară a împrumutat limbei vorbite nazala sa în polisilabe, iar limba vulgară i-a dat pronunţarea sa, slăbirea nazalei finale". In două cazuri *-m* a dispărut şi în monosilabe: în prep. *cum* > *co* (ca în *coeo*, *coire*, *coicio*, în inscripţii şi *coius*, *coiux* = *coniux*) şi în *non* > *no*, în româneşte *cu* şi *nu* (pp. 225—227). S'ar fi putut atrage atenţia şi asupra soartei lui *quam* în româneşte, care fiind lipsit de accent, s'a desvoltat altfel decât *quem* > **quene* > *cine* (cf. *spem—spene*). Alături de conjuncţia *ca* (cu *m* dispărut

[1] *Prijot* la Jireček, *Geschichte der Serben* I, 156.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

ca în *cu* şi *nu*), avem adverbul *cam*, care însă nu păstrează pe vechiul *-m*, ci e, precum am arătat în Dicţionarul Academiei (s. v.), o desvoltare ulterioară a vechiului *cam*.

Sub titlul *Notes de linguistique romanes*, Skok dă în „Archivum romanicum“ VIII, 1/2, pp. 147—160, între alte etimologii şi explicarea unor cuvinte româneşti. *Aimintre* e explicat (p. 147) din **alīmente*. Am arătat în *DR.* III, 830 de ce nu se poate admite această etimologie, publicată de autor şi aiurea. Vom rămânea deci la **aliamente*, căci **aieminte* se puteà preface în *aiminte*, cu reducerea lui *ie* proton în *i*, ca în *baliméz* (alături de *baliemez*) < turc. bal-yemez, *căină* < **căienà* < paleosl. kajanъ, *imurluc* < **iemurluc* (alături de *iamurluc*) < turc. yamurluk, *inicer* (alături de ienicer, ianicer) < turc. yeni çeri, *ilic* < turc. yelek, *işi* (şi *inşi*, alături de *ieşi*) < exīre, *îmbăitură* < *îmbăietură*, *îmbăirat* < *îmbăierat*, *ivi* < **ievi* < slav. javiti; chiar şi supt accent: *chilnă* (alături de *chielnà*) < polon. kielna, mold. şi ar. *bair* < *baier*, *mirlă* < *mierlà* < mĕrula, *muhair* < turc. muhajer, ar. *ńirlu* < **ńĭerlu* < **mĕrulus*, etc. In parantez fie spus, că o formă *tât* nu mi-e cunoscută în româneşte, iar afereza lui *a-* în megl. *l'umintrea* e regulată, întrucât în acest dialect *a* iniţial amuţeşte de obiceiu. Cât despre *i* final în forma *aiminteri* el nu s'a desvoltat din *e* din cauza lui *-a* adverbial, căci, tocmai dimpotrivă, finalul *-ia* devine *-ea* (cf. Lunea, Florea etc.); probabil avem a face cu o analogie după pluralele în *-ure* devenite *-uri*. In sfârşit, pe *-re* final din *aimintre* nu-l consideră ca identic cu *-re* din *aşişdere*, decalcat după *takoždere*; originea lui trebue să fie alta, precum am căutat să arăt în *DR.* III, 402—403. — In lat. *alvina*, din *alvus*, Skok (149) vede un diminutiv (despre un *-în* diminutival în româneşte cf. *DR.* III, 665), întrebuinţat în locul primitivului spre a se evita omonimia (*alvus* ar fi dat *alb* ca *albus*), ca în cazurile franc. mouchette = mouche, clavellum = clavem, citate de Gilliéron. Cu această ocazie se explică *fârtat* < **frateratus* (după modelul lui *pateratus* „socru“ al inscripţiilor). Totuşi, după cum a arătat Schuchardt (citat de Dicţ. Acad.). *fârtat* şi *surată* ar putea fi decalcate după slavoneşte, unde întâlnim *(po)bratim*, cu un sufix *-imъ* care e dezinenţa participiului prezent pasiv, întocmai ca *-at* la noi. — Se explică (p. 150) legătura românesculul *brâu* cu alb. *bres*, *-zi*, arătându-se că acesta derivă dintr'o formă mai veche **brę* -**breni* + sufixul diminutiv

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

-zɛ (cf. germ. Gurt, Gürtel), corespunzând unui **bren + d-io*, în legătură cu *mbreñ* „încing“ (G. Meyer). Cuvântul românesc e împrumutat din albanezește, din forma fără sufix diminutiv. — In nota la pag. 152 se explică varianta *salcie* = *salce* după modelul cuvintelor de origine slavă cu *-ъ* final, reflectat când prin *-e*, când prin *-ie*. Astfel de exemple am dat și eu odinioară (*Conv. lit.* XXXVIII — 1904 — p. 705—6), arătând că modelul lor exista chiar în slavonește (bulg. sabъ—sabije). Pentru *salce* Skok admite o declinare latină **salx, salcis* (după falx—falcis). — Lat. *gybbus* îl crede împrumutat din greceşte κυφός, ceea ce ar explică reflexele romanice ale vocalei accentuate. Pentru redarea lui *y* prin *i*, cf. exemplele ce le-am citat în *DR.* III, 691. — Alb. *grur, grun* e considerat ca împrumut din românește, arătându-se imposibilitatea reală a unui împrumut din dalmată (vegliotă), cum credeà Meyer-Lübke. Ceea ce ar fi o nouă dovadă că strămoșii noștri nu erau numai păstori, ci și agricultori, dând Albanezi'or grâul. Pentru *â* > *u* se citează Rumân > sârb. *Rùmun(j)*. Tot din românește (*gl'indură*) e luat alb. *gɛndɛrɛ* (tosc.) *gandɛrɛ* (gheg.), din cauza lui *l* > *r* (p. 155). Aceasta ar dovedì că stadiul intermediar între *glandula* latin și *ghindură* român n'a fost **glèndură*, ci **gl'ăndură*. Din rom. *guşă*, *suguşà* e derivat srb. *guša*, *zagušiti* (s'ar puteà adăogà srb. *gušiti* „a se înăbuși“, asupra căruia pare a fi influențat *dušiti*). Cât despre baza cuvântului românesc, Skok admite pe *geusiae*, al cărui diftong (*eu*) nefiind uzual în latinește, a fost redat sau prin *au* (it. *gogio*) sau prin *u* (rom. *guşă*). — Pe *pururi* îl explică din *pe* + *oară* < *hora* (la plural, după analogia lui *timpuri*), ca alb. *pɛrhera* < *pɛr* + *hera*, pluralul lui *herɛ* < *hora*, cf. și slavul *vъ věky* (p. 157). Rămân totuși câteva greutăți formale, căci din *per* + *horas* am aşteptа **preori* (cf. *proor?*), greutăți care nu dispar nici dacă admitem, cu Capidan *DR.* I, 563, că vorba românească e împrumutată din limba albaneză. Nu înțeleg cum Skok vede în *-le(a)* din *pururilea* „dativul plural al pronumelui pers. 3“ (p. 157). — Nu mi se pare probabilă nici explicarea lui *strein* din „forma determinată a adjectivului masculin slav *stranъ*. Dezinența *-i* a intrat în silaba accentuată, ca în *câine, pâine* etc., pentrucă un adjectiv românesc nu se poate termina în *-i*. Un alt exemplu pentru același procedeu se găsește în rom. *sein* 'gris' din serb.-cr. *siñi*“ (p. 159). Pentru *strein* cf. mai jos.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

Din interesantul studiu *Zur illyrischen Ortsnamenkunde* (extras din „Omagiul Kretschmer", pp. 352—256) relevăm: -ε din alb. **gatε* (din care a rezultat forma actuală *gat*) presupune un mai vechiu **gatava* (slav. gotovъ), care explică și pe românescul *gata* (p. 256). Am avea astfel o dispariție a lui *v* intervocalic, ca în elementele latine, o paralelă interesantă pentru *-dava* > *-da* în *Turda* (cf. mai sus).

*
* *

Pentru clarificarea raporturilor albano-române servesc numeroasele contribuțiuni aduse în ultimul timp de filologii români și streini cu privire la rotacizarea lui *n* intervocalic. A. Procopovici se ocupă pe larg în acest volum de cele două studii dedicate acestui fenomen de **Al. Rosetti** și **A. Balotă**, încât mă voiu restrânge la câteva observațiuni.

In general sînt de acord cu Rosetti, care ajunge la concluzii în parte asemănătoare cu celé expuse de A. Procopovici în teza sa de doctorat asupra „Rotacismului și nazalizării" și de mine în *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, mai ales în ceea ce privește lipsa rotacismului în dialectele suddunărene și legătura lui intimă cu fenomenele disimilatorice și asimilatorice produse de vecinătatea unui *n* sau *r*; Rosetti crede chiar că asimilarea *r* | *n* > *n* | *n* e punctul de plecare al rotacismului (p. 50). N. Jokl atrage acum în urmă atenția („Indogerm. Forsch." 44, p 47) asupra unui fenomen asemănător la Albanezi, referindu-se și la cele spuse de Pedersen („Jahresb. f. rom. Phil.", 9, 1, 214) cu privire la *krüe* „cap", plur. (tosc.) *krerε*, gheg. *krena* < *c(e)rebrum*. Mă deosebesc însă de rezultatele la care ajunge Rosetti în ceea ce privește legătura între rotacismul românesc și albanez. El e de părere (p. 54) că o asemenea legătură nu există, pe când eu stăruesc a crede că fenomenul datează din epoca comunității unei părți a strămoșilor noștri cu o parte a strămoșilor albanezi. In această credință mă întăresc cercetările mele asupra dialectului istroromân (cf. *Studii istroromâne* II, §§ 72 și 317), rămas aproape cu totul în afară de preocupările lui Rosetti, care admite încă, cu O. Densusianu și I. Popovici, că Românii din Istria ar fi Dacoromâni emigrați din nordul Dunării în părțile locuite azi de ei. Concluziile la care ajung în studiul mieu recent asupra Istroromânilor sînt altele și anume că Istroromânii sînt

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

urmașii acelor Români Apuseni rotacizanți care locuiau în vecinătatea Albanezilor și în comunitate geografică cu Dacoromânii. Acest lucru l-a dovedit acum în urmă și **P. Skok** în studiul său important *A propos du nasalisme et du rhotacisme roumano-albanais* (în „Arhivul" lui Barić II [1924], 326—340). N. Jokl („Indogerm. Forsch." 44, p. 50) e de asemenea convins despre legătura organică între rotacismul român și albanez.

Se știe că unele din textele și documentele noastre vechi sânt neconsecvente în întrebuințarea formelor rotacizante. S'au atribuit aceste neconsecvențe diferiților copiști ai textelor și s'a crezut că în documente poate fi vorba de anumite uzanțe grafice. Rosetti e de părere că „grafiile diferite ascund același sunet greu de notat, și adecă un *r* nazal: *n* e o grafie extremă, dar reprezintă același sunet" (p. 47). Citează (p. 39) cazul lui *r* nazal din Perinaldo, pe care editorul îl transcrie prin *nr*, adăugând că: „è vero che in bocca di un Perinaldese difficilmente scernerai la *n* dalla *r*, sendocchè ambedue vengono travolte in un suono nasale...; di modochè odi soltanto un suono che non battezzerai nè di *n* nè di *r*". Se referă și la Petersen („Rom. Jb.", 9 I, 214) care crede că și *r* tosc avea o astfel de „lockere Artikulation", care nu-l deosebea de un *r* nazalizat. Grafiile vechi нр și ⁄р și rostirea *nr* în unele cuvinte la Moți și la Istroromâni pot fi aduse și ele în sprijinul acestei explicări. Dar mai e cu putință și o altă supoziție. Se poate adecă ca în unele regiuni și la unii indivizi, șovăirea care apare în scris să fi corespuns de fapt unei șovăiri de rostire în epoca aceasta (sec. XVI—XVII) când rotacismul era pe cale de a fi înlocuit prin rostirea de la miază-zi, cu *n*. Chiar în limba literară, care tinde în mod firesc la o categorizare cât mai precisă a materialului de limbă și la o uniformizare cât mai mare a variantelor de rostire, putem observa cum anumite șovăiri de rostire dăinuesc multă vreme, nefiind supărătoare. Astfel variantele cu *e* și *i* în poziție neaccentuată, care în limba franceză bunăoară ar fi izbitoare, la noi nu trec de loc ca „rostiri dialectale": *adică* și *adecă*, *galbin* și *galben*, *sălbatic* și *sălbatec* sânt forme pe care le întrebuințam mulți, fără să ne dăm seama despre rostirea noastră șovăitoare. Observarea atentă a dialectelor ne arată că în ele asemenea șovăiri sânt cu mult mai dese și se rapoartă la sunete cu mult mai deosebite între sine decât *e* de *i*. La Bran am auzit la o țărancă *bine că yine*, ca

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

rezultat al tendinței de a introduce labialele curate din graiul „frumos“ în locul celor palatalizate din graiul „prost“. Voind să fac o excursie pe munte cu un preot din Bran, când țăranul ce ne călăuzea a adus caii, preotul îl întrebă: „Bade Ioane, sânt *potcoyiți* caii?“ și apoi întorcându-se către mine îmi dădu sfatul: „când pleci călare la munte trebue mai întâiu să te uiți dacă calul e bine *potcovit*“. Deci două forme pentru același cuvânt, după cum vorbitorul se adresa țăranului sau orășanului. Foarte instructive sânt în privința aceasta observațiile făcute de **Tache Papahagi** în Țara Moților („Grai și suflet“ II, 46—50) — cunoscute în parte și lui Rosetti (p. 16) — asupra rotacismului în ultimul stadiu de stingere în Munții Apuseni. Din observările lui rezultă că 1.) rotacismul se mai păstrează numai în câteva cuvinte, dar nici acestea nu sânt egal de răspândite; 2.) că cei ce-l au, îl întrebuințează numai între sine, de sigur de teamă de a fi luați în râs de ceilalți; 3.) că îndată ce-și dau seama, înlocuesc forma rotacizată prin cea cu *n*. Un asemenea stadiu poate să fi fost atins acu 300—400 de ani în regiunile nordice și deci, întrebuințarea formelor rotacizate alături de cele cu *n* se explică, înainte de toate, prin inadvertența scriitorului de a-și ascunde rostirea dialectală. O paralelă perfectă în privința aceasta ne oferă textele noastre vechi — còpii și originale — care întrebuințează promiscue forme ca *fi* și *hi* etc. Cât privește rotacismul în cuvinte de origine streină, relevat de Frâncu—Candrea și Alexici, el e de sigur un rezultat al rostirei șovăitoare și al nesiguranței în întrebuințarea din ce în ce mai rară și mai redusă a rostirei vechi, în stadiu de stingere [1].

Ca în textele și documentele vechi trebue înțeleasă șovăirea între *r* și *n* și în numirile de persoane și localități. Faptul că bunăoară alături de *Fyntyrĕle* se găsește și forma *Fyntynĕle* (p. 3) — în acest cuvânt și vecinătatea lui *n* precedent a putut produce rostirea dublă — nu cred că îndreptățește la concluzia pe care o face Rosetti: „Il n'y a pas de preuves certaines que la Moldavie proprement dite ait participé normalement à cette innovation phonétique. Les quelques cas de rhotacisme que l'on y a

[1] Rosetti greșește (cf. *Dicț. Acad.* s. v.) când consideră pe *afină* ca un cuvânt de origine ungurească în limba română (p. 12). Tot astfel nu pot fi considerate ca vorbe streine *clătirà* și *slăbiciure*, căci amândouă cuprind sufixe de origină latină (*-inare, -ionem*), indiferent de tema la care au fost legate.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

relevés peuvent s'expliquer par le fait que le Nord de la Moldavie a été colonisé dans le courant du XIVe s. par des Roumains venus des territoires transylvains avoisinants" (p. 8). Nu prea cred în pronunţări duble în ţinuturi cu emigranţi, căci limba nivelează repede deosebirile între cei nevoiţi să trăiască unii cu alţii. Mi se pare, dimpotrivă, că tocmai numirile de persoane şi localităţi, relicte ca *bire-bire* în graiul copiilor din c. Vutcani, j. Fălciu, *rapoi* = înapoi şi chiar şi *pâră* = până, precum şi probele indirecte ascunse în graiu ne dau mijloacele cele mai binevenite spre a preciza extensiunea rotacismului în vremurile vechi. Astfel, pentru rotacismul în Moldova, avem, precum a arătat Giuglea (*DR.* III, 563), un indiciu în extensiunea formei *râlă* în locul literarului *rână*: *l* se explică foarte probabil printr'o disimilare faţă de *r* precedent într'o formă rotacizată **râră*. Tot astfel e cuvântul *firetic*, pe care l-am derivat în Dicţ. Acad. din *phreneticus*, devenit **frenetic*, apoi, în regiunile rotacizante, **freretic* şi, cu disimilarea totală a primului *r* (şi cu apropiere de *fire*), *firetic*. Pentru extensiunea de odinioară a rotacismului în Ardeal s'ar putea cita două numiri. Când pleci de la Cluj în Munţii Apuseni, întâiul sat care aparţine acelei regiuni este *Buru*, în care trebue să recunoaştem — ca şi în numele de familie istroromân *Buru* — pe *Bunul* nostru. S. Dragomir îmi semnalează că în Sibiiu a întâlnit un ciobotar venit din Poşaga de sus (jud. Turda Arieş), care se numeşte *Cirebeà* (= *cine bea*, ca ung. *Boromissza*, *Bornemissza*).

In legătură cu cuvintele *stăpân*, *jupân*, *smântână* şi *stână*, despre care s'a scris atât de mult în vremea din urmă, mai ales în Dacoromania, părerile sânt împărţite. Unii continuă să creadă că ele sânt de origine slavă, dar că au pătruns foarte de timpuriu în româneşte [1], încât au putut luà parte la cele două străvechi

[1] In *Studii istroromâne* II, p. 355 am arătat că un astfel de cuvânt slav pătruns foarte de vreme în romanitatea balcanică a fost *metla*, care, pentru a deveni *mătură* în limba noastră, trebuia să fi intrat în limbă într'o vreme când putea fi romanizat în **metula*. Mă întrebam atunci de ce oare tocmai acest cuvânt să fi fost luat de Români de la Slavi într'o epocă atât de veche? Văzând astăvară cum ţărancele noastre îsi fac singure măturele lor de nuiele din crengi subţiri de m e s t e a c ă n, mă întreb dacă în acest **metula* presupus de românescul *mătură*, nu se ascunde, afară de slavul *metla* şi latinul *betula* (de origină celtică), dacă deci **metula* nu e o forma contaminată din *betula* (înlocuit, atunci când însemna copacul, prin **masticinus*) + slav. *metla*?

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

prefaceri, a lui *a* accentuat în poziţie nazală în *â* şi a lui *n* intervocalic în *r*, alţii admit că avem a face cu cuvinte de origine latină sau autohtonă. A treia părere e exprimată acum de P. Skok în articolul citat mai sus. Eminentul romanist de la Zagreb crede că dacă în aceste cuvinte, pe care le consideră de origine slavă, *án* nu s'a păstrat ca în celelalte împrumuturi din slavoneşte, ci a devenit *ân*, ca în elementele latine, explicaţia ar fi că „l'esprit linguistique roumain a pu très facilement remplacer (ou identifier) la terminaison slave par la terminaison correspondante roumaine grâce à la série des mots roumains au sens ou à la forme rapprochées", deci *jupân*, poate şi *stăpân*, s'au luat după *român*, *bătrân; stână* după *stâncă; smântână* după *fântână* etc. Asemenea cazuri de „adaptare" (mai ales a părţii finale a unui cuvânt după analogia sufixelor) nu sânt rare în limbă când avem a face cu împrumuturi şi mai ales cu neologisme. Un studiu în privinţa aceasta, bazat pe multe exemple, ne-ar putea arătà în ce măsură putem admite asemenea adaptări ca principiu linguistic. In cazul de faţă cele patru cuvinte, atât de populare şi atât de răspândite, nu arată numai pe *a* trecut în *â*, ci şi prefacerea lui *n* în *r*. Skok (p. 339—340 n.) crede că şi în privinţa rotacismului e admisibilă adaptarea, aducând ca exemplu pe *striiru* al textelor rotacizante, pe care nu-l poate despărţi de v.-bulg. *straninŭ*. Incă un pas pe calea aceasta şi ajungem la principiul profesat de Balota în cartea sa, după care o lege fonologică veche poate dăinui — ca „adaptare" — la infinit. Dar nici unul din exemplele citate de Balotă nu rezistă unei critice serioase, încât ele nu ne silesc să părăsim experienţa de până acum, după care o lege fonologică, după ce s'a generalizat asupra materialului linguistic, se încheie, căci însaşi condiţia principală care promovează generalizarea, analogia faptelor asemănătoare (cf. DR. II, p. 32 ş. u.), lipseşte. Dacă n'ar fi aşa, atunci toate deducţiile noastre asupra cronologiei relative a schimbărilor fonetice, întemeiate tocmai pe convingerea mărginirii în spaţiu şi în timp a legilor fonologice, ar sta în vânt[1].

[1] In nota la pag. 1321 am insistat asupra faptului că o lege fonologică cu repercusiuni adânci asupra morfologiei şi derivaţiunii poate dăinui, şi după încheierea ei, ca lege gramaticală (morfologică sau derivativă). Dar aceasta nu e cazul la *stână*, *stăpân* etc. Mai avem şi cazuri când o lege fonologică străveche, după mult timp, se poate repeta în aceeaşi limbă. Astfel ştim că *j* latin iniţial a trecut prin stadiul *d'* (*ġ*) la cel de *(d)ž* în *joc*,

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

Cu privire la cele patru cuvinte citate am ajuns, în discuția încinsă în jurul lor, la un punct mort. Ar trebui să se producă fapte nouă pentruca problema principială ce stă la baza discuției să se lămurească.

***

O contribuție serioasă la raporturile slavo-române aduce lucrarea lui **Th. Capidan,** *Elementul slav în dialectul aromân* (Mem. Acad. Rom., seria III., tom. II, mem. 4, Bucureşti, 1925), operă premiată de Academia Română. Autorul distinge cuvintele slave intrate în perioada veche, când Aromânii trăiau în comunitate geografică cu ceilalți Români, de cele împrumutate în perioada nouă, după despărțirea dialectelor şi aşezarea Aromânilor în regiunea ocupată de ei astăzi. Se studiază rând pe rând schimbările fonetice (pp. 6-14), schimbările semantice (pp. 14-18) şi influențele gramaticale (pp. 18—22), arătându-se în acelaşi timp asemănările cu dialectul dacoromân (pp. 22—23). Urmează

jug etc. Acelaşi lucru se repetă cu ung. *j-* în cuvinte ca *jelent-* > *d'elăntuì* (cf. acest volum p. 1082). Tot astfel, precum *g* urmat de vocală palatală a dat în elementele latine, prin stadiul intermediar *ģ (d')*, un *ğ*, întâlnim, în anumite regiuni ardelene (cu deosebire pe unde şi *k'* secundar din *chem* şi *chiatră* a ajuns la rostirea *tś, č)* pe ungurescul *gy* devenit *ğ*: *gyaló* > *gealău, agyag* > *ageag, gyengye* > *gingaş, gyolcs* > *giulgiu, hölgy* > *helge* etc. Dacă la Aromâni şi Megleniți cuvinte slave cu grupul *kl* se rostesc *cl'* (de ex. *cl'in* < paleosl. *klinŭ*) am mai putea oare vorbi de o dăinuire a legii fonologice care prefăcea pe *cl* latin în *cl'*? Cred că nu, ci explicarea e următoarea: pe timpul când strămoşii Aromânilor şi Megleniților actuali au ajuns în atingere cu Slavii, în limba lor nu exista grupul consonantic *cl*, încât, nedeprinşi cu rostirea lui, l-au redat, în împrumuturi din slavoneşte, prin grupul asemenător şi lor familiar *cl'*; când contactul cu alte popoare a devenit mai des, au deprins însă şi rostirea *cl.* Mai curios e că şi la noi avem câteva exemple sporadice de *cl* strein redat prin *k'*, ca în cuvinte latine. Astfel, alături de forma obicinuită prin regiunile vestice *cleanț* < sârb. *klanac* (N. Drăganu, *DR.* III, 704), avem, prin Muscel şi Buzău, şi forma *cheanț*; alături de *gloabă*, atestă Bogrea în acest volum forma *ghioabă*. Se pare că prin Banat rostirea *cl'* în elemente latine s'a păstrat mai mult decât în regiunile estice: la Anonimul Caransebeşan găsim încă scrierea „Klejè. Clavis [kejè]" şi „Kleiczè. Clavicula". Pe vremea când în regiunile vestice se rostea încă *kl'e(a)ie*, iar în cele estice deja *k'e(a)ie*, a pătruns de la vest (precum arată originea sârbească a cuvântului) spre est (Muscel, Buzău) cuvântul *cleanț*, care a fost prefăcut în *k'anț*, fiindcă rostirei vestice *kl'aie* îi corespundeà *k'aie*. Numai aşa devin explicabile cazurile de hiperurbanism, ca bănăţeanul *clientuş*, alături de *chientuş*, forma corespunzătoare ungurescului *köntös*.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

capitolul dedicat elementului lexical (pp. 22—33), în care cuvintele de origine slavă nu sînt studiate numai din punct de vedere al epocei când au pătruns în limbă, după categorii gramaticale (verbe, adjective, numerale) şi semantice (termeni religioşi, vieţuitoare, înrudire, locuinţa cu dependenţele ei şi obiectele de trebuinţă, îmbrăcăminte, corpul omului, scule, numiri privitoare la teren, plante, abstracte şi diferite noţiuni), ci şi în comparaţie cu celelalte dialecte române, dându-se lista celor comune cu dialectul dacoromân şi meglenit, precum şi câte o listă a cuvintelor slave pătrunse şi la Albanezi şi Neogreci. Foarte instructive sînt consideraţiile asupra caracterului elementului slav (pp. 33—43) şi asupra vechimei lui (pp. 43—51). La sfârşit se dă, în ordine alfabetică, lexicul, întemeiat nu numai pe dicţionarele şi glosarele cunoscute, ci şi pe scriitorii vechi (Ucuta şi Codicile Dimonie), pe scrieri rare şi greu accesibile şi pe material inedit.

Reţinem din acest studiu condensat al harnicului şi eruditului linguist de la Cluj câteva constatări deosebit de interesante (sintetizate în parte în cele două pagini, 51—52, supt titlul „Consideraţiuni finale"): Influenţa slavă a început în epoca străromână, este deci anterioară sec. X, când ne e atestată prezenţa Aromânilor în Tesalia şi Epir, unde au emigrat din spre miazănoapte, căci un număr mare de elemente slave este identic cu slavismele din celelalte dialecte române. Ca cel mai vechiu element slav sînt considerate cuvintele — comune celor trei dialtecte româneşti — care nu se găsesc la Albanezi şi Neogreci. După formă, elementul slav se dovedeşte în cele mai multe cazuri aparţinând dialectului bulgar de răsărit. Cu toate acestea există şi slavisme din epoca străromână, care indică în mod clar ca loc al împrumutului regiunea sârbească. In mod foarte ingenios şi convingător explică astfel ca de provenienţă sârbească reflexul *un* (în *scump*) al vocalei nazale ѫ, pe când reflexul *ân* (în *pândesc*) îl consideră de provenienţă bulgară. Asupra acestui fapt — în afară de altele — am insistat în *Studii istroromâne* II, p. 359 ş. u. spre a arăta că patria Străromânilor trebue să fi avut o întindere mare, cuprinzând teritorii locuite de strămoşii Bulgarilor, Sârbilor şi Albanezilor de azi.

***

O lucrare plină de învăţături nouă şi de un deosebit interes pentru filologia română este cartea lui **G. Rohlfs**, *Griechen und*

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

Romanen in Unteritalien (vol. 7, seria II, din „Biblioteca dell'Archivum Romanicum"), Geneva. 1924. Coloniile grecești din sudul Italiei erau cunoscute de mult prin studiile lui Gius. Morosi („Archivio glottologico" IV [1878], 1—116), care credea că ele sînt venite în sec. X, supt stăpânirea bizantină. Rohlfs a studiat din nou aceste colonii, a stabilit răspândirea lor de azi, a căutat urmele expansiunei lor de odinioară și a emis părerea — pe care o găsim exprimată ca o ipoteză și la A. Thumb și la Hatzidakis — că avem a face cu o populație grecească care se păstrează din timpuri străvechi în Magna Graecia de odinioară. Critica îi dă, în general, dreptate (cf. cu deosebire recensiile lui J. Jud în „Romania" 41 [1925], 599—604 și M. Friedwagner, în „Literaturblatt f. germ. u. rom. Phil." XLVIII [1926], col. 113—117). Deși, în lipsa documentelor istorice, uneori în contrazicere unele cu altele, e greu a accepta fără rezerve noua teorie a lui Rohlfs, sigur este că argumentarea sa e din cele mai temeinice și foarte seducătoare. Mi se pare chiar că meritul cel mare al acestei lucrări nu este de a fi dat soluția definitivă a unei probleme, ci de a fi atras atenția asupra ei și de a fi făcut-o cu atâta înțelegere linguistică, încât a deschis un câmp de discuții fertile. Voiu releva în cele următoare câteva fețe ale acestei probleme, care au o mare afinitate cu chestiunea vecinic deschisă a originii Românilor și a continuității în regiunile lor actuale.

Romanitatea triumfătoare a biruit cu timpul asupra coloniilor grecești din sudul Italiei, oricât de puternice și înfloritoare fuseseră ele odinioară și cu toate ca creștinismul în întâiele veacuri, prin haina sa grecească, era un susținător al elenismului (p. 86). Azi mai sînt șapte sate grecești pe lângă Bova, spre miază-zi de Aspromonte în Calabria, și nouă sate spre sud de Lecce (Terra d'Otranto). Ca și în cele șapte sate de Istroromâni la miază-zi de Monte Maggiore, graiul părintesc a devenit mai mult o limbă întrebuințată în familie de acești indivizi în mare parte bilingui. Desnaționalizarea Grecilor s'a întâmplat în măsură mai mare de când — în sec. XVI și XVII — ritul latin a înlocuit — întocmai ca la Istroromâni — religia ortodoxă (p. 89—90). Pe alocuri (în Cardeto) Rohlfs abia mai găsește pe un „zappatore" cu numele Giovanni Nicolò, de 66 ani (în 1923), care-și mai aduce aminte de câteva cuvinte și fraze grecești auzite în copilărie. Întocmai ca la Românii din Veglia sau la cei din Schitazza istriană.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

„După ce limba Romei devenise limba oficială a administraţiei, grecismul pierdu tot mai mult teren şi decăzu la stadiul unui graiu vorbit de păstori şi ţărani“ (p. 85). Aşa s'a întâmplat de sigur şi în sudestul european locuit odinioară de strămoşii noştri: limba latină, înlocuită în armată şi în administraţie de cea bizantină, se rustifică, iar din cei ce o vorbeau, au rezistat slavizării cuptropitoare tot numai acei „Hirten und Kleinbauern“ (p. 5) pe care îi găsim şi în Italia de sud ca păstrători ai grecismului. Şi acolo, ca şi la noi, de la un timp încetează mărturiile istorice şi, dintre ele, mai întâi inscripţiile: în tot districtul Cosenza bunăoară nu se găseşte nici o inscripţie grecească sau romană. „Cauza lipsei totale de inscripţii [în oraşele greceşti din sudul Italiei] o vedea Mommsen în multele invazii şi în starea culturală decăzută a locuitorilor. Italia de sud devenise, după stingerea vieţii orăşeneşti, o ţară de păstori şi agricultori, care, lipsită de orice centre culturale, ducea o viaţă primitivă de nomazi, în grupuri mici“ (p. 82—83).

Dar populaţia romanizată azi păstrează urme vădite de limba şi firea grecească a strămoşilor ei. Rohlfs le arată, cercetând toponimia, onomastica, gramatica, tezaurul lexical şi unele obiceiuri. In unele privinţe concluziile lui nu mi se par hotărîtoare. Astfel el crede că felul de a negà ridicând capul de jos în sus, ca la Greci, răspândit în Italia meridională, ar fi o trăsură caracteristică etnică (p. 48). Punctul de plecare al acestui obiceiu este, după toată probabilitatea, grecesc (ἀνανεύω), dar aria de răspândire nu trebue să fie identică cu suprafaţa locuită odinioară de Greci, căci obiceiul s'a putut extinde, prin imitaţie, şi la populaţii învecinate, care n'au în vine sânge grecesc. Acest fel de negaţie e uzual în toată Peninsula Balcanică şi o găsim şi în Ţara Românească (unde, de obiceiu mişcarea aceasta a capului de jos în sus este întovărăşită de un sunet, un fel de *t* cu ploziunea produsă prin inspiraţiunea aerului), adusă de Balcanici. Cam aşa poate fi şi cu pierderea infinitivului şi cu apul. *ku*, calabr. *mu*, despre care Rohlfs a publicat un articol în „Zeitschrift f. rom. Phil.“ 42 [1922], 211 ş. u. (cf. *DR.* III, 1076), constatând că aria pe care sânt răspândite aceste fenomene coincide cu locurile în care 50 % din cuvintele referitoare la viaţa primitivă casnică sânt de origine grecească. Şi în privinţa acestor-fel de fenomene linguistice nu trebue să uităm că ele se pro-

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

pagă, de la popor la popor, dincolo de ariile substratului etnic. Tocmai pierderea infinitivului la popoarele balcanice şi în românește e o dovadă despre aceasta; pe când Sandfeld—Jensen şi Rohlfs admit limba grecească ca punct de plecare, Weigand crede că avem a face cu un fenomen de origine tracică.

Dintre celelalte inovaţiuni linguistice sud-italiene, a căror origine trebue căutată în greceşte şi pe care le întâlnim şi în românește, mai relevăm întrebuinţarea infinitivului neînlocuit prin construcţiile personale după verbul *sónno* „pot“ (dar, spre deosebire de noi, şi după *cánno* „fac“, p. 65); înlocuirea conjunctivului prezinte prin indicativul prezinte, care în greceşte se explică prin transformări fonetice normale (p. 65), şi care apare şi la noi în afară de pers. 3 (în câteva relicte ca *blem*, *plăsem*, istro-rom. *paséţ* şi în pers. 1 şi 2 din plur.), însă astfel că la Aromâni şi Megleniţi s'a generalizat forma indicativului şi la pers. 3 în unele conjugări, iar la Istroromâni în toate conjugările; apariţia imperfectului în propoziţii condiţionale ireale, care în italieneşte şi în alte limbi romanice este posibilă, însă mai mult ca un mijloc stilistic (p. 66); cu această ocazie Rohlfs atrage atenţia asupra construcţiei *peri-vrea* „ich wollte umkommen“ > „ich wäre umgekommen“, cu care s'a ocupat în „Zeitschrift f. rom. Phil.“ 40, 503. In sfârşit se constată că *habeo cantatum* este în Italia meridională o construcţie cât se poate de nepopulară, forma obicinuită fiind *cantavi*, ca în greceşte, unde aoristul este urmaşul vechiului perfect (p. 68—69); şi în românește pe *cântaiu* şi pe *am cântat* îl întâlnim repartizat astfel, că forma dintâiu este cu atât mai uzuală cu cât ne depărtăm mai mult în spre sud (în Ardeal aproape numai prin Munţii Apuseni, foarte obicinuită în Muntenia şi mai ales întrebuinţată la Aromâni).

Punctul de greutate pe care îşi întemeiază Rohlfs părerea sa că Grecii din Italia de sud sânt urmaşii vechilor colonii greceşti, este limba lor, care prin elementele sale dorice şi prin câteva inovaţiuni de dată foarte veche se dovedeşte a fi anterioară sec. X, când, după Morosi, s'ar fi putut întâmpla colonizarea lor. Astfel dispariţia lui *s* final — în afară de monosilabe! — s'a întâmplat, după Thumb, supt influenţă latino-romanică. Cum însă acest fenomen era încheiat, pe teren latino-romanic, în sec. VIII, influenţa aceasta nu s'ar mai fi putut exercita în sec. X (p. 94).

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

Pentru analogia cu stările de la noi e importantă constatarea că în graiul Grecilor din Italia meridională s'au păstrat câteva relicte arhaice (de ex. participiul activ al aoristului, imperativul aorist, o seamă de cuvinte) pierdute în celelalte regiuni greceşti, întocmai precum la noi se păstrează forme şi cuvinte latine pierdute în restul Romaniei. Dar şi mai interesantă este constatarea că această izolare de restul grecismului n'a împiedecat graiul italo-grec să se desvolte în aceleaşi direcţii generale ca neo-grecească. Acest lucru nu s'a petrecut numai în sudul Italiei, ci Rohlfs citează, după Hatzidakis, analogia graiului din Silli şi Pharasa, lângă Pontus şi în Capadochia: „aceste dialecte izolate, care arată urmele clare de κοινή διάλεκτος răspândit odinioară peste toată Asia Mică, sânt despărţite, în urma cuceririi turceşti, de patria-mamă grecească de 1200 de ani şi totuşi ele conţin toate acele evoluţiuni care sânt caracteristice limbei neogreceşti" (p. 93). Şi în Creta şi în Cipru limba neogrecească este „in sostanza" aceeaşi ca pe continent (p. 73). Observaţii analoge am făcut în *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen* cu privire la grupurile de Români izolaţi prin populaţii aloglotice şi am explicat inovaţiile în acelaşi sens (care adesea apar numai regional în dialectele de azi) prin continuarea unor începuturi de inovaţie datând din epocă străromână.

Ne rămân, în sfârşit, câteva observaţii de amănunt, mai ales în legătură cu limba noastră:

Cel ce observă limba vie va fi făcut adesea, chiar asupra sa, observaţia cum dintr'un cuvânt polisilab, rar auzit, când te forţezi să ţi-l aminteşti, îţi vine în gând mai întâiu structura lui ritmică; aceasta formează pentru memorie oarecum osatura lui şi ceea ce-ţi „joacă pe limbă" este de obiceiu cadenţa lui silabică. Exemplele pe care le citează acum Rohlfs (p. 23 şi 35) de cuvinte stâlcite, prin metateză, etimologie populară şi prin contaminări felurite, atât de mult încât cuvântul original nu-l mai recunoşti decât din ritmul său, sânt o ilustrare binevenită a acestei observaţii şi ne atrage atenţia asupra unui factor de care de obiceiu se ţine prea puţin seama în linguistică.

La pag. 114 se aduc exemple despre răspândirea în Italia meridională a grec. στέριφος (care trebuia să devină *sterpus* în gură romanică) şi din care derivă şi alb. *šterpe* şi rom. *sterp*. El combate explicarea cuvintelor romanice din **extirpus*, dată de E.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

Herzog şi admisă de Meyer-Lübke, după cât cred acum, cu drept cuvânt, cu toate că Jud, în recensia amintită (p. 603—604), apără etimologia lui Herzog.

Pentru accentul bov. *fascía* < lat. fáscia, *lanía* < lat. línea (p. 136) este a se asemăna *manía* (grec. μανία) în loc de *mánia*, pastrat în rom. *mânie*.

Intre cuvintele latineşti trecute la Neogreci — precum crede Jud şi Rohlfs (p. 138—139) — din Italia de sud, unde ele se găsesc şi pe teren italo-grec, relevăm: *plicare* şi *applicare*, care apar cu un sens apropiat de al rom. *plec* (atât că la noi *plecarea* e o mişcare de s e p a r a r e de la un punct, iar la Neogrecī şi în Italia de sud o a j u n g e r e la un punct): n.-grec. ἀπλικεύω „einkehren, wohnen", calabr. *acchicare* „erreichen", *chicáre*, *chicari* „ankommen", sicil. *agghicari*, *ghicari* „ankommen". Sensul lui *circellus*, ca în româneşte, se găseşte, în afară de dialectele citate şi în Dicţionarul mieu etimologic, în n.-grec. κουρκέλλι „eiserner Ring", calabr. *ciurcellu* „Ohrring, Frauenschmuck". *Tubula*, *tubulum*, ca în n.-gr. τοῦβλον (> arom. *tuvlă*), neap. *túfolo* „Röhre", irpin. *túfalo* „Wasserröhre" este, precum au arătat P. Papahagi şi Th. Capidan (*DR.* III 765), conservat şi în arom. *tulă* „ţiglă". In al nostru *cană*, care se găseşte supt această formă şi în bulgăreşte (de unde-l derivam în Dicţ. Acad.), se poate ascunde un cuvânt cu mult mai vechiu. Rohlfs (p. 139) atestă, la Venantius Fortunatus, un lat. *canna* „genus vasculi" (acesta însă nu cred că poate fi identificat cu *canna* „trestie", explicat ca „Gefäss mit engem, rohratigem Hals"), identic, probabil, cu germanul *Kanne*; derivatul **cannata* s'a păstrat în limbile germană, albaneză, neogreacă, italo-grecească, serbă şi ungurească (de unde al nostru *cantă*).

Grecescul μοῦτρον (sau forma plur. τὰ μοῦτρα, cf. rom. *mutră*), păstrat şi la Sarzi, e răspândit şi în Italia de nord.

Pentru etimologia ce am dat-o pe vremuri lui *leagăn* (în legătură cu „legà", pentru care e a se compara ce spune Spitzer în acest volum p. 650, găsim un sprijin în grec. νάκη „wolliges Fell" > „Wiege", sic. calabr. basil. salent. *naka* „Wiege": „în Calabria de nordest leagănul constă dintr'o ramă dreptunghiulară de lemn, pe care e întins un postav şi care e legată de tavan, un tip care e răspândit şi în Sicilia şi corespunde aproape exact cu leagănul peloponezic descris de Thumb" (p. 146).

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

Rohlfs (p. 116—117) se ocupă şi de reflexele în Italia de sud, ale lui *ὀσμός „miros“ — între ele şi verbe ca *addusimà* „wittern“ „riechen“ (cf. rom. *adurmeca*) — cuvânt despre care crede că a pătruns de timpuriu în limba vânătorilor romani, precum arată răspândirea lui pe teritoriu romanic (Meyer-Lübke, *REW.* No. 6112). Pentru cele două reflexe, cu *s* (span. *husma* etc.) şi cu *r* (ital. log. *orma*, rom. *urmă*), care, precum observă Meyer-Lübke *l. c.* au o paralelă în *celeusma* > sic. *kyurma* etc. faţă de portg. *chusma* etc., explicarea ne-o dă, cred, tocmai formele din Italia meridională, precum calabr. *ósimo* etc. Se pare adecă că anumite cuvinte greceşti de două silabe au intrat în categoria cuvintelor de felul lui *alnus* = **alinus* (rom. *arin*, sard. *alinu*, calabro-grec. *aḍḍana* „Erle“, p. 165), grupa consonantică finală fiind apropiată, prin intercalarea unui *i*, de terminaţiuni latineşti curente. Astfel δάφνη a devenit **dafina*, *-nus* > Lauranea *dáfina* (alături de forme ca *afra*, *lafra*, *nafra* în regiunile învecinate, p. 18), ca al nostru *dăfin*. Tot astfel grec. ὀσμή a putut deveni **ósĭma*, care, dacă a fost împrumutat în vremuri vechi, a putut să se rotacizeze în **orima*, sincopat mai târziu în *orma*.

Pentru răspândirea lui σπανός — se atrage (p. 102) atenţia asupra atestării lui la Dioskurides — în Italia de sud (cuvânt care apare şi la Români, Albanezi şi Vechibulgari), Rohlfs atestă acum, alături de cunoscutul reflex sicilian *spánu*, pe calabr. *spanu*, *zbanu* şi pe basil. *zbánu* „spân“. In *DR.* III, 387 am arătat că şi cunoscutul autor al dicţionarului sard, *Spano*, era, probabil, tot un „Spânul“.

La pag. 148—149 atrage atenţia asupra unei posibile legături între rom. *sită*, care, în forma aceasta, ne-a venit de la Slavi, şi grec. σήτα „sită“ (cf. şi *dârmonul* nostru, tot de origine greco-slavă).

Asemănările remarcabile, mai ales în tezaurul lexical, ce există între limba românească şi dialectele italiene meridionale, asemănări care au fost explicate fie prin substrate etnice asemănătoare, fie prin poziţia periferică, păstrătoare de stadii vechi de limbă, fie prin legături comerciale în anticitate sau în epocă bizantină, şi care, după studiul lui Rohlfs, s'ar putea explica şi prin influenţa grecească, se confirmă din nou, deşi, mărturisim, în măsură mai mică decât ne aşteptam când am luat în mână

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

cartea lui Rohlfs. In tot cazul nu trebue să scăpăm din vedere şi deosebirile ce se pot constata adesea, precum sensul de „suveică“ a lui *sagitta* (p. 139), care lipseşte cu totul lui *săgeată* al nostru, înţelesul de „fund“ sau „coperiş“ a lui *tympanum* (Jud, Romania LI, (1925) 604), pe care nu-l are *tâmpină* al nostru ş. a.

*
* *

O carte apărută în timpul războiului şi rămasă din cauza aceasta mult timp neobservată la noi, cuprinde o ştire nouă despre Românii din Peninsula Balcanică, interesantă prin conţinutul şi vechimea ei.

Cartea aceasta, *Anonymi Descriptio Europae orientalis. „Imperium Constantinopolitanum, Albania, Serbia, Bulgaria, Ruthenia, Ungaria, Polonia, Bohemia“. Anno MCCCVIII exarata*, apărută la Cracovia în 1916, cuprinzând o descriere a Europei orientale de un Anonim, a fost editată, adnotată şi întovărăşită de un studiu frumos de **Dr. Olgierd Gorka.** Manuscriptul păstrat în cinci variante nu e datat şi autorul lui este necunoscut. Totuşi editorul a stabilit cu siguranţă că originalul a fost scris în primele luni ale anului 1308 de un cleric, după toată probabilitatea Francez, care se pare că cutreierase unele din ţările descrise, adică Albania, Serbia şi o parte din Ungaria. Datele sale istorice sânt mai toate exacte, descrierile sale adesea bine informate.

Anonimul îşi începe lucrarea sa geografică cu o descriere a Greciei. Vorbind despre provinciile acestei ţări, după ce a descris Tracia, Macedonia şi Tesalia, înainte de a ajunge la descrierea Achaiei, intercalează următoarele: „Notandum [est hic] quod inter machedoniam, achayam et thesalonicam est quidam populus ualde magnus et spaciosus qui uocantur blazi, qui et olim fuerunt romanorum pastores, ac in vngaria ubi erant pascua romanorum propter nimiam terre uiriditatem et fertilitatem olim morabantur. Sed tandem ab ungaris inde expulsi, ad partes illas fugierunt; habundat enim caseis optimis, lacte et carnibus super omnes nationes. Terram [enim] horum blachorum que est magna et opulenta exercitus domini karuli qui partibus grecie moratur fere totam occupavit et ideo convertit se ad regnum thesalonicense et actu mari terraque, expugnant civitatem Thesalonicensem dictam cum regione circumadjacente“ (p. 12—14).

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

Precum observă editorul (p. V) „exercitus domini Caroli“ sânt faimoasele cete de Almugavares care, tocmai la începutul anului 1308, recunoșteau pe Charles de Valois de domn al lor și al țărilor ocupate, și care rămânând în iarna anilor 1307—1308 în Macedonia, voiau să ocupe Tesalonicul.

Avem dar o nouă știre, de la începutul veacului al XIV-lea, despre Aromânii din Pind, atestați ca o populație „foarte mare și răspândită“, ocupând „o țară mare și bogată“, așezată „între Macedonia, Achaia și Tesalia“. Acești Vlahi erau „ca odinioară“, „păstori romani“, vestiți „între toate națiunile prin abundanța laptelui, cărnii și brânzeturilor lor excelente“. Pe lângă confirmarea caracterului lor păstoresc și a mulțimii lor, se accentuiază deci din nou romanitatea lor, ca și în celelalte știri anterioare despre Vlahi.

Dl. Gorka, recunoscând importanța acestei știri, atrage atenția potrivelii ei, în ceea ce privește origina Vlahilor, cu teoria lui Hasdeu din „Strat și Substrat“ despre migrarea Românilor spre sud supt presiunea Ungurilor năvălitori (p. XXXVII).

Totuși ne-am face o idee greșită dacă supt „Ungaria“ am înțelege țara întreagă stăpânită de regii unguri, căci Anonimul nostru, în descrierea Ungariei, spune (p. 43—44): „E de notat că Regatul Ungariei odinioară nu se numea Ungaria, ci Messia și Pannonia... Iar Pannonii, cari locuiau atunci în Pannonia, toți erau păstori romani (pastores romanorum)“.

Cât despre „Ungurii“ care au alungat pe păstorii romani, ei sânt Hunii lui Atila, căci în continuarea descrierii de mai sus cetim că Pannonii „erau stăpâniți de zece regi a căror putere se întindea peste toată Mesia și Pannonia. Destrămându-se însă Imperiul roman, au ieșit Ungurii din Schitia („de sycia provincia“)... și au luptat cu cei zeci regi (ai Panoniei) în câmpul larg care este situat între Sicambria și Alba Regală (Székesfehérvár) și i-a prins... Și după repurtarea acestei învingeri, pe Atila, care era cel mai puternic între cei șapte duci cari veniseră din Schitia, l-au ales în bună înțelegere și l-au făcut regele lor și au cucerit toată țara și s'au așezat în ea. Și de atunci toată țara s'a numit Ungaria, după Unguri, care cu alt nume se numesc și Huni“.

Important ar fi să cunoaștem izvoarele din care Anonimul și-a luat știrile despre Vlahi. Dl. Gorka (o. XXVII) crede că in-

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

formaţiile le-a primit de la vreunul din confraţii săi călători prin acele regiuni. Lucrul acesta e posibil, cu atât mai mult, cu cât la scriitorii bizantini se vorbeşte adesea despre Vlahia şi despre Vlahi[1] şi, judecând după faimoasa mărturie a lui Kekaumenos[2], se pare că la Vlahi exista chiar tradiţia coborîrii lor din regiunile dunărene. Foarte probabil e însă că Anonimul cunoştea şi cronicele ungare din sec. XIII, care „întemeindu-se pe o cronică anterioară ca izvor comun"[3] vorbesc despre Vlahi pe care Hunii i-au întâlnit în Panonia ca „păstori romani".

Se pare deci că Anonimul nostru cunoscând pe de o parte cronicele ungureşti cu ştirile despre Vlahii care erau „pastores Romanorum" locuind în Panonia la venirea Hunilor, şi aflând pe de alte parte despre Vlahii din Pind, care erau tot păstori şi vorbeau o limbă romanică, păstrători ai tradiţiei că sânt veniţi din regiunile dunărene, a combinat cele două ştiri, făcând din Vlahii din Pind urmaşii păstorilor romani din Panonia.

Pentru noi e de importanţă atestarea din nou, în sec. XIV, a acestei tradiţii care păstra, după sute de ani, amintirea unei migraţiuni din regiunile dunărene, unde speculaţiunile linguistice aşează o parte din trunchiul comun al Străromânilor.

In sfârşit merită să pomenim şi faptul destul de însemnător că Anonimul nostru, care a vizitat probabil unele părţi ale Ungariei şi descrie ţara întreagă, cunoaşte Transilvania cu râurile Lăpuş, Arieş, Mureş, Bistriţa (Siretul şi Prutul le numără tot la Ungaria, care se mărgineşte cu Bulgaria şi Rutenia) şi ştie despre Alba Iulia, dar nu face nici o pomenire despre Românii de aici (de altminteri nici despre Saşi), care ca schismatici ce erau, nu interesau pe acest catolic înflăcărat. Constatarea aceasta ne poate servi spre a explica lipsa de ştiri istorice despre neamul nostru de la nordul Dunării în scrierile de provenienţă catolică.

***

[1] Cf. G. Murnu, *Istoria Românilor din Pind. Vlahia Mare.*

[2] Vlahii „locuiau mai întâiu în apropiere de Dunăre... şi Sava, unde locuesc astăzi Sârbii, în locurile întărite şi greu de străbătut" (cf. în urmă Th. Capidan, *Românii din Peninsula Balcanică*, în „Anuarul Institutului de Istorie Naţională" din Cluj II (1923), p. 115.

[3] Cf. Dimitrie Onciul, *Tradiţia istorică în chestiunea originilor române*, Analele Acad. Rom. tom. XXIX, Mem. Secţ. ist. p. 571—573.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

Prin dublarea numărului universităților românești, catedrele de limbă și literatură română au sporit și în jurul lor s'a înjghebat o activitate îmbucurătoare, care se manifestă și în publicații nouă cu caracter științific. După Cluj, urmează acuma Cernăuții cu impunătorul buletin al Institutului de Istorie și Limbă, *Codrul Cosminului* supt direcția lui **Ion I. Nistor** și având ca secretar pe **Vasile Grecu** (vol. I pe anul 1924, Cernăuți, Glasul Bucovinei, 1925, prețul 350 lei).

Două sânt observările pe care aș vrea să le fac de la începeput acestei publicații. Impărecherea istoriei cu a filologiei în același buletin, astăzi, când organizația muncii științifice pretinde o țărmurire cât mai precisă a specializărilor și scumpetea cărții o restrângere tot mai mare în procurarea cărților la ceea ce e indispensabil, nu mi se pare fericită. Promiscuitatea publicației se cunoaște mai ales la alcătuirea indicelui de materii, unde după „accent" (filologie) urmează „acvarelă" (istoria artelor) și apoi „adjutores tabulariorum" (istorie). Și — fiindcă veni vorba de indice — ce caută îndată după acestea, „Aktionsart" în nemțește, într'o publicație românească? A doua observație privește „Bibliografia", dată — pentru istorie și filologie — pe 8 pagini din cele 653 + XVI ale volumului. Cam puțin, când ne gândim la folosul mare pe care recensia sau darea de seamă o aduce științei și aș putea zice, la obligația morală pe care fiecare din noi o avem să rupem din timpul ce ne stă la dispoziție atât cât e de lipsă pentru ca să informăm pe cetitor asupra lucrărilor colegilor noștri. Dar chestiunea informației biografice cere a fi discutată mai pe larg. Nădăjduesc că, sezisat de gruparea de la Muzeul Limbei Române, care are acum un bibliograf specializat, viitorul congres al filologilor români se va ocupa cu organizarea și coordonarea problemei bibliografice pentru filologia și istoria literaturei românești.

Din bogatul material al acestui volum nu pot aminti decât cu titlurile lor studiile care n'au o legătură mai intimă cu preocupările Dacoromaniei: N. Iorga, *Note asupra unui Câmpulung muntean;* V. Grecu, *Versiunile românești ale erminiilor de pictură bizantină;* O. Lutia, *Legenda sf. Ioan cel Nou de la Suceavă* (am fi preferit Suceava!) *în frescurile de la Voroneț;* Al. Bocănețiu, *Contribuții epigrafice relative la chestiunea financiară din Illyricum;* N. Grămadă, *Vicina.* Important pen-

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

tru cunoașterea elementului românesc de peste Nistru este documentatul studiu al lui **Ion I. Nistor**, *Românii Transnistrieni* (p. 461—565), în care se urmărește istoria și așezările lor, arătându-se că ei „sânt cei mai vechi gospodari din acele îndepărtate meleaguri" sălășluind acolo „încă subt păgânească stăpânire a Tătarilor nomazi" (p. 465). Numărul Românilor transnistrieni era, după statisticele rusești, în 1900, 310.082; după socotelile lui Șt. Ciobanu numărul acesta trebue rectificat la 403.318, ceea ce, ținând seama de sporul natural al populației într'un sfert de veac, ar da, pentru zilele noastre, cifra de o jumătate de milion (p. 468).

Dintre lucrările filologice menționăm serioasa cercetare a tânărului nostru slavist **Gr. Nandriș**, *Contribuție la morfologia verbului slav:* Aspectele verbale în Evangheliarul slav de la Putna (sec. XIII—XIV), pentru ca să ne oprim la cele două studii importante péntru filologia românească: *Morfologia verbului predicativ român* de **Leca Morariu** și *Glosarul dialectului mărginean* de **E. Herzog** și **V. Gherasim**.

Cea dintâiu e o lucrare mai veche, care formașe odinioară teza de licență, apoi — augmentată — disertația de doctorat la Universitatea clujană a actualului profesor de literatură și folclor la Universitatea din Cernăuți. Din ea se publică numai partea dintâiu, cuprinzând Bibliografia (p. 3—10), Introducerea (11), Considerațiuni generale: Romanitatea morfologiei române (12—14) și Bogăția de forme în morfologia verbului (14), apoi Timpurile (15—66), Conjugările (67—92) și Addenda (93—94).

Lucrarea aceasta, făcută de un învățat cu o bună pregătire filologică și întemeiată pe un material bogat, cules din scrieri literare, literatura populară, din toate dialectele și din scrierile vechi, este unul din cele mai serioases tudii asupra unui capitol important al morfologiei române. In consonanță cu preocupările stilistice ale autorului, el dă o deosebită atenție formelor verbale „negramaticalizate", acelor circumscrieri și inovațiuni prin care se exprimă, cu o mulțime de nuanțe stilistice, „timpurile" verbului latin. Dintre constatările și explicările nouă ale lui Morariu relevez următoarele: conjugarea verbelor istroromâne *dâvu*, *stâvu*, *lâvu*, *bevu*, și *stivu* la prezentul indicativ o consideră de origine slavă (p. 13); în *Studii istroromâne* II § 170 am căutat însă explic formele istroromâne ca născute pe cale analogică —

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

punctul de plecare fiind la verbul *levare* — din materialul vechiu, fără ajutorul limbei slave. Forma veche *intraru*, istrorom. *se avuru* e explicată în mod convingător din viitorul exact latin *(intravero)*, pe când cealaltă formă (vechiul *se deadere*, arom. *puturim*, istrorom. *se avure*) este reflexul conjunctivului perfect latin *(dederim*, p. 33—35). Conjunctivul imperfectului latin se păstrează în forme ca *firemu* (la Dosofteiu) și *bereți*, *dareți* (în lit. pop.) și în imperativ negat. din limba veche *(nu vă teamereți)* și din părțile vestice ale teritoriului dacoromân actual (p. 36 ș. u.). Pentru conjunctivul prezent găsește câteva relicte de forme de plural deosebite de indicativul prezent în *blemu*, *bleți*, *(bleați)* < *ambulemus*, *ambuletis*, în vechiul *să plăsemu* < *plausemus* și istrorom. *paséț* < **passetis*, (p. 42—43). Schimbările de conjugări sânt studiate în baza unui material bogat (p. 66—92), care totuși poate fi ușor înmulțit (cf. DR. II, 221, III 676, IV 700 ș. u.). Cât despre apărarea etimologiei *cuntina* (*conteni)* < *continere*, împotriva lui **cunctinare* propus de mine (p. 87—90), mărturisesc că Morariu n'a izbutit să mă convingă.

Un studiu dialectal mult promițător este cel întreprins de **E. Herzog** și **V. Gherasim** asupra graiului din satul bucovinean Marginea. Autorii și-au propus să ne dea o descriere amănunțită, întemeiată pe studii întreprinse în curs de mulți ani, a limbei vorbită într'un sat. Gherasim, ca fiu de țăran din Marginea, contribue cu simțul său dialectal, Herzog cu experiența sa lingvistică, atentă pentru cele mai interesante nuanțe, și cu urechea sa deprinsă să prindă cele mai fine subtilități de rostire. Studiul a început să se publice în „Codrul Cosminului" I, (1924) cu *Glosarul dialectului mărginean*, din care ni se dau deocamdată literele A și B. De sigur că felul acesta fragmentar de publicare nu e cel mai potrivit; dar azi, când posibilitățile de tipărire sânt atât de reduse, trebue să ne mulțumim de a urmări glosarul în câteva volume consecutive ale publicației cernăuțene. Autorii au luat ca bază dicționarul român-german al lui Gh. Pop, și înșiră, pe rând, cu pronunțarea, formele și înțelesurile locale, toate cuvintele cunoscute în Marginea, însemnând cu o cruce pe cele rare și închizând în paranteze pe cele despre care țăranul mărginean are conștiința că nu aparțin dialectului, ci le întrebuințează numai când vorbește cu „domnii". In felul acesta vom cunoaște tezaurul lexical al graiului din Marginea nu numai în

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

partea lui pozitivă, ci și în cea negativă, putând urmări ce s'a pierdut sau ce n'a existat niciodată. Ceea ce ni se dă până acuma cuprinde un material bogat, care dă prilej la multe observări interesante; cum însă autorii au de gând să scrie, după glosar, și gramatica dialectului, nu voim să anticipăm nimic. Numai câteva amănunte: *m'adú-ku aizâmbancu* cred că trebue analizat „ma duc cu a.“, nu „m'aduc cu a.“, p. 15 (din extras); în *s'a gasî iel ak și di kožóku lui* se dă explicarea: *„iel* nămlich *ak“*; construcții (auzite de mine) ca: *are să-l certe el preoteasa pe popa* ne-ar face să credem că *el* se rapoartă la complement, iar nu la subiect; dar am auzit la Brașov și: *las' c'o să păștască el hoții . . .*, unde *el* e de sigur neutralul *illud*, care s'a putut întrebuința și după verbe intransitive: *stai că vine el Junii*; — *basamalęrk'i* (și *basamalęrkuș*) în fraza *o biserikâ frumoasâ b.*, tradus de autori prin „Gottswunder!“ e la origine o înjurătură trivială de origine ungurească (basszom a lelkét); — *bohoglindâ* „ein hässlicher Kerl“ e un interesant exemplu de reminiscență literară pătrunsă în popor: e vestitul personaj al cărții populare *Til Eulenspiegel*, românizat de Barac în *Tilu Buhoglindă* (= buhă + oglindă). — Recolta, mai ales pentru lexicograf, e foarte bogată chiar din fragmentul publicat. Editorii „Codrului Cosminului“ ar aduce un mare serviciu științei dacă ar publica și ilustrații la cuvintele care însemnează obiecte din viața țărănească necunoscute orășenilor.

In „articolele mărunte“, **V. Grecu** dă etimologia lui *moare* cu înțeles de „năravˮ < lat. *mos, morem* (p. 569), fără să bănuiască că această explicare o dăduse pe vremuri — precum îmi atrage atenția N. Drăganu — și poetul Coșbuc (*Versuri și proză*, în „Biblioteca noastră“, Caransebeș [1897], p. 59), care a arătat și confuzia ce s'a produs în limbă cu omonimul *moare* < *muria*, și a lui *nestimat* (în *piatră nestimată*) < lat. *aestimatus* (p. 570). V. Grecu mai vorbește (p. 571) de un manuscris autograf al fostului dascăl al lui D. Cantemir, Ieremie Cacavela, pe atunci „stareț și dascăl al mănăstirii Pavlicenii“, cuprinzând o traducere din 1686 din italienește în grecește despre Impresurarea Vienei, în care traducătorul „e necăjit că rolul lui Șerban e trecut cu vederea“. Traducerea s'a făcut din îndemnul lui Const. Brâncoveanu și a fost închinată lui Șerban Cantacuzino. Pe pp. 574—576 dă câteva adende la studiul său publicat în *DR.* I, despre Ero-

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

tocritul lui Cornaro. Dr. V. Paşchivschi semnalează (pp. 578—579) un Triod, tipărit în 1771 în Blaj, necunoscut „Bibliografiei vechi“ de Bianu-Hodoş.

*
* *

La sfârşitul acestor „note marginale“ fie-mi permis a mai pomeni câteva publicaţii.

I. Negrescu şi-a trecut doctoratul la Universitatea din Iaşi cu teza *Influenţele slave asupra fabulei româneşti în literatura cultă*, Chişinău, 1925. E o lucrare conştiincioasă, în care sânt arătate modelele slave care stau la baza fabuliştilor români Ţichindeal, Sârbu, Stamati şi Donici. Concluziile sânt juste şi rezultatele ajunse alcătuesc o întregire binevenită a lucrărilor mai vechi de acest soiu, înainte de toate ale lui Al. Epure (*Influenţa fabulistului rus Krylov asupra fabuliştilor noştri Donici şi Stamati*, Iaşi, 1913). Lucrarea lui Negrescu e partea a doua a unui studiu mai întins, din care au mai apărut două capitole, ca extrase cu acelaşi titlu în „Arhiva“ din Iaşi şi adecă „I, Introducere“ (Iaşi, Goldner, 1924, pe copertă 1925) şi „I, Fabule de origine indiană“ (Iaşi, Goldner, 1925) şi un alt capitol „I, Fabule esopice: Textul vieţii; raporturi cu alte producţiuni din lit. pop. scrisă. Textul fabulelor; raporturi şi influenţe“ (Chişinău, Leibovici, 1825). Acestea aduc câteva date nouă, dar în general se întemeiază pe studii ale altora şi ating mai mult decât să adâncească problemele puse.

*
* *

E un semn îmbucurător că minoritarii din România se ocupă din ce în ce mai mult cu literatura noastră. In periodicele lor apar din când în când, traduceri, adesea bune, uneori şi studii şi schiţe literare. Pentru noi e interesant a afla care din scriitorii români sânt mai gustaţi de cetitorii de alt neam şi cum îi vede un strein. Dacă cetitorului neromân îi lipsesc adesea coardele ce vibrează în sufletul nostru când citim pe un poet crescut în acelaşi mediu, având aceleaşi tradiţii şi aspiraţii şi, mai ales, vorbind aceeaşi limbă ca noi, aflăm la el adesea un discernământ mai sigur — tocmai fiindcă e lipsit de partea sentimentală şi fiindcă are o perspectivă mai depărtată — pentru judecarea personalităţii şi a aportului de originalitate în opera scriitorului. Din cauza aceasta ne e binevenit studiul lui **Adolf Heltmann**, *Ion Luca*

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

Caragiales Stellung innerhalb der europäischen naturalistischen Strömung (Herausgegeben vom Presbyterium der ev. Stadtpfarrgemende A. B. în Brașov-Kronstadt. Johann Götts Sohn, Kronstadt. [1925]. Pp. 25).

Autorul începe prin a constata originalitatea celui mai mare scriitor dramatic român și că influențe directe primite de la reprezentanții streini ai naturalismului lipsesc; se constată însă o înrudire mare estetică și a ideilor politice și filosofice cu reprezentenții naturalismului începător: Ibsen (cu care se aseamănă în felul de a prelucra subiectul Năpastei), Flaubert (cu care are comun nu numai cultul stilului, ci și o individualitate dusă până la extrem și o rupere timpurie de sentimentalitate lirică), Dostoievsky (ca și care este înainte de toate psiholog; pentru amândoi tragicul subiectului are o bază pur omenească, nu socială). Intrebuințând o clasificare a lui Th. Mann, Heltmann constată ca, spre deosebire de reprezentanții mai noi ai naturalismului (Gerh. Hauptmann, Zola, Tolstoi, B. Schaw), preocupați de idei sociale și urmași — patetici — ai lui Rousseau, Caragiale derivă, ca și autorii pomeniți mai nainte, deadreptul de la satiricul Voltaire, pe care-l pomenește adesea în scrierile sale. Ca și aceasta, el nu crede în bunătatea firei omenești, râde de manifestările ridicole ale democrației și rămâne atât de mult un „Geistesaristokrat", încât condamnă orbirea țăranilor răsculați în 1907, deși găsește accente atât de calde pentru explicarea mișcării lor. Prin analize și exemplificări clare, autorul își susține cu mult talent teza sa care contribue la o cunoaștere mai bună a marelui nostru scriitor.

***

A[urel] A. M[ureșanu] publică la Brașov (Tipografia A. Mureșanu [1926], pp. 19) subt titlul *Mihail Eminescu și întemeierea României June* o interesantă contribuție la biografia lui Eminescu în vremea ședерii sale în Viena. Aflăm că „serbarea de la Putna a fost pregătită de mama «României June», de către societatea «România». Atât primul apel către public, cât și primul program al serbării au fost compuse de către fostul ei președinte și membru al primului comitet aranjator al serbării, Aurel Muresianu", comitet prezidat de N. Teclu. „Serbarea s'a amânat pe anul 1871. Din noul comitet în primăvara acestui an a făcut parte și Mihail Eminescu" (pp. 5—6). Reușita serbării se datorește acestui nou

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

comitet. Interesante sînt ştirile ce ni se dau despre înjghebarea întâiei societăţi literare a studenţilor români din Viena, datând de la sfârşitul deceniului al şaselea al veacului trecut. Au început studenţii în teologie, la început mai numeroşi. În 1862 li s'au asociat şi studenţii celorlalte facultăţi şi mai cu seamă a celor ieşiţi din liceul de la Braşov, unde Iacob Muresianu înfiinţase „Compania literară" a elevilor din clasele superioare ale „gimnaziului". Definitiv s'a organizat societatea studenţilor vienezi însă abia în 1863, având ca prim preşedinte pe *Pandeli Dima* din Braşov. Acesta, octogenar astăzi, mi-a confirmat exactitatea acestor date. In 1867 ia fiinţă societatea „România", care, fuzionată cu „Societatea ştiinţifică şi literară" dădu, în 1871, naştere „României June", nume imitat după „La giovine Italia" a lui Mazzini. Greutăţile acestei fuziuni au fost mari şi se datoresc îndemnului lui Aurel Muresianu, colaborării desinteresate a lui G. Vasilco şi gestului frumos al lui Eminescu relevat de I. Grămadă în monografia sa. Eminescu în 1869, „voind să dea colegilor săi învrăjbiţi o pildă de obiectivitate, se înscrie membru şi în societatea «România», rivala «Societăţii literare şi ştiinţifice»".

In *Anul 1848 în cultura şi literatura Bucovinei* (Reproducere din „Anuarul LIII al Şcoalei reale superioare ort. pe anul 1924/25" Cernăuţi, 1926, pp. 36) harnicul şi cam grăbitul cercetător al mişcării culturale din Bucovina, **Const. Loghin** vorbeşte despre frumoasa mişcare pornită în casa atât de românească de la Cernauca, înstreinată astăzi printr'o condamnabilă indiferenţă a urmaşilor în viaţă a familiei Hurmuzachi, şi de activitatea lui Aron Pumnul şi Ieraclie Porumbescu. Fără a aduce contribuţii nouă, autorul a făcut bine că a reînviat o epocă în care, prin pribegii veniţi din toate ţinuturile româneşti, s'a manifestat atât de puternic şi conştient ideea unităţii noastre, care avea să dea, peste şasezeci de ani, unirea definitivă.

Dicţionarul etimologico-semantic al Limbei Române, de **Alexandru Resmiriţă** s'a tipărit cu o greşală pe copertă: ca an al apariţiei se dă 1924, în loc de 1824.

*
* *

După tipărirea paginelor de mai sus ne-a sosit al doilea volum din „Balkanarchiv", în care **G. Weigand** consacră 30 de pagini unei recensii asupra celor trei volume dintâiu ale *Daco-romaniei*.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

O mare parte din cele publicate în revista noastră sânt arătate ca: „unmöglich“ (259, 264), „unanehmbar“ (264), „wunderbar!“ (264), „komisch“ (273, 276), „phantastisch“ (260, 284), cu gradațiile „ganz phantastisch (264, 284), „ungeheuerlich phantastisch“ (286) și „so phantastisch, dass es sich nicht lohnt darauf einzugehen“ (283), „total verfehlt“ (261), „grober Fehler“ (273), cu nuanța „ein so grober Fehler ist unverzeihlich“ (262), „lächerlich“ (280), „ungeheuerlich“ (286), „das ist wirklich grossartig!“ (271), „G[iuglea] hat den Mut uns solch einen Blödsinn ... vorzutragen und der Herausgeber weist es nicht zurück“ (271), „in ganz aufdringlicher Weise“ (276), „leere Phrase“ (276), „deshalb konstruiert er frisch drauf los!“ (258), „unrüberlegte Behauptung“ (265), „wir müssen ihm doch danken, dass er etwas Scherz in die trockene Wissenschaft bringt“ (265), „dass Puşcariu keine Ahnung hat vom... Ich habe keine Lust und keine Zeit ihm darüber eine Vorlesung zu halten...“ (267), „als Zeichen der Freude werden auch die Leser wohl grunzen vor Vergnügen“ (272) etc.

Cu aceste delicate epitete este a se compara ceea ce se scrie despre felul cum înțelegem noi să facem recensiile: „Die Rezensionen... sind in ruhigem, anständigen Ton geschrieben, wie man das sonst in rumänischen Zeitschriften wenig findet, und sie begnügen sich nicht, nur zu kritisieren“ (p. 266).

Cetitorul se va întreba cu drept cuvânt, ce explicări au fost date în *Dacoromania*, de au putut provoca această erupție de hilaritate sau de indignare la autorul recensiei din „Balkanarchiv“? Vom cita câteva, împreună cu explicările prin care Weigand caută să înlocuiască pe cele ale colaboratorilor noștri sau cu motivările prin care le respinge une-ori (căci de cele mai multe ori respingerea se face fără motivare): Capidan crede, împotriva părerii lui Weigand, dar în consonanță cu Jireček, Skok ș. a., că *-ul* de la sfârșitul numelor personale serbo-bulgare e de origine românească. Tot Capidan e de părerea că cele două reflexe ale nazalei slave *ą* în românește (*un* și *ân*) nu reprezintă două stadii cronologicește deosebite, precum admit Byhan și Weigand, ci două deosebiri geografice, *un* fiind reflexul sârbesc, iar *ân* cel bulgăresc al aceluiași sunet vechiu-slav. Aceasta e ideea „comică“, pe care totuși Sandfeld—Jensen o găsește foarte serioasă (cf. referatul lui Bezdechi din acest volum p. 1288—89). — Eu am derivat pe *cărămi* din *calami;* Weigand crede că e un plural dia-

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

lectal din *cărâmb*, deși *carăm* are accentul pe silaba dintâiu și *cărâmb* pe a doua (259). — Bogrea a arătat că *în áretul vântului* „în bătaia vântului" ar putea fi *in halito venti*; Weigand accentuiază *arét* și-l derivă din *in erécto* (care ar fi dat **arépt*) (261). Îl va interesa poate că unul din „latinomanii" de la Muzeul Limbei Române s'a gândit la o origine ungurească pentru cuvântul *arét*. — Drăganu a arătat că *Tâmpele* noastre au o formă ascuțită, deci că nu pot fi aduse în legătură cu „tâmp" (din slav.); cu toate acestea, pentru Weigand, *Tâmpa* „ist natürlich bulg. *tǫp*" (264). Tot Drăganu apropie numirea topică *Țara Bârsei* cu *bârsa* de la plug. Pentru Weigand această apropiere e „sicher verfehlt", pentrucă „gewöhnlich heisst Griessäule *bârța* und ist am privitiven Pflug nicht vorhanden" (264). Din Dicționarul Academiei s'ar fi putut convinge însă că forma cu *s* e cel puțin tot atât de răspândită ca cea cu *ț*, iar vechimea cuvântului e dovedită prin faptul că îl aflăm și la Albanezi (cf. *DR.* III, 818). — Prin Ardealul de nordest și prin părțile mărginașe ale Maramureșului și Moldovei, se întrebuințează verbul *îmbăgiuà*. Putem să ne îndoim de etimologia ce o dă N. Drăganu (din **ambagella*), dar nu avem nici un motiv să nu-l credem pe cuvânt, când ne spune că acest verb se pronunță în graiul său natal (Zagra, jud. Năsăud) cu *ğ* — precum îl atestă de altfel și R. Ionașcu din Năsăud și Gh. Kirileanu din Broșteni în Moldova — și că însemnează „a încurcà pe cineva". Cu toate acestea Weigand scrie că „*j* nicht *gi* ist die korrekte Schreibung" și că sensul e „drängen" (p. 265). — Etimologia lui Giuglea *ușta* < *oscitare* e respinsă pe motiv că verbul „seufzen eigentlich nur im Singular vorkommt" și deci ar trebui să se fi păstrat formele rizotonice *oaștet* < *oscito* (p 264). Dar verbul acesta se conjugă ca „ofta" și are numai forme accentuate pe desinență: uștéz, uștézi, ușează, uștăm, am uștát, uștând, uștáre.

Asupra etimologiilor propuse de Giuglea se poate discuta, căci ele se referă de obiceiu la cele mai obscure cuvinte ale limbei noastre, precum *băga*, *brânduș*ă, *brânză*, *gudura*, *jupân*, *stână*, *stăpân*, *strungă*, *urdă*, *zgriburi* etc. Din discutarea lor — și nu dintr'o simplă respingere — poate să se reverse oarecare lumină asupra originei lor. Dar nu mi se pare de loc că etimologiile date de Weigand pentru *brânză*, *strungă*, *gudura* și *urdă* sânt mai puțin discutabile. Asupra lui *brânză* < **brancia* nu in-

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

sist, căci Weigand nu o mai repetă. Pentru *strungă* el construeşte, după Miklosich, un prototip slav **stronga*, care ar fi „Hochstufe“ la *streng* = lat. *stringere* (p. 271). Când e vorba de altfel de reconstrucţiuni, atunci înceată siguranţa şi sânt cel puţin admisibile şi alte reconstruiri de tipuri primitive, mai ales că reducerea ariei geografice pentru acest cuvânt albano-român la limbile slave din Peninsula Balcanică, face de la început probabilă pătrunderea lui prin împrumut la Sârbi şi Bulgari. Pe *urdă* Weigand îl consideră împrumutat din alb. *urδε* căutând să înlăture (după părerea mea, fără succes), dificultatea fonetică a lui $\delta > d$, deşi sensul cuvântului albanez e „mucigaiu“ şi i s'a arătat în *Dacoromania* că *urda* nu se poate socoti între brânzeturile cu „mucigaiu“ (ca rocfortul, gorgonţola ş. a.). Dimpotrivă, mucigaiul poate fi asemănat cu urda şi deci e posibil că Albanezii au acest cuvânt de la noi. Spre a dovedi contrarul ar trebui să se arăte cel puţin că pe teren albanez cuvântul se poate explica etimologiceşte fără greutate. In loc de această demonstrare se spune: „was den Ursprung des alb. *urδε* betriff, so hat der für die rumänische Sprachgeschichte keine Bedeutung“ (p. 283). Ei bine, când Capidan, vorbind despre rom. *baligă*, zice că „el nu poate fi despărţit de [alb.] *baigε* (*baġε*, *bagεl'ε*)“, obscur etimologiceşte, dar că forma *baligε* la Albanezii din Grecia „n'ar fi cu neputinţă să fie un împrumut din dialectul aromân, dus în Grecia de Albanezii din Epir care veneau în contact cu Aromânii“ (*DR.* II, 518), Weigand îi obiectează tocmai ceea ce n'a făcut el la cuvântul *urδε*: „C[apidan] vergisst die Hauptsache, nämlich das Wort als rum[änisch] zu erweisen ... Um sicher zu entscheiden muss der Ursprung klar gelegt werden“ (p. 273). — Cât despre *gudura*, care se întrebuinţează la noi numai în funcţiunea reflexivă, totul se opune a-l deriva din *coadă* (p. 271), mai întâiu forma, apoi sensul, căci *cânele se gudură* nu însemnează simplu că „dă din coadă“, ci „îşi manifestă iubire (bucurie, alipire) faţă de om, dându-i târcoale şi atingându-se de el şi în acelaşi timp mişcând mereu, împreună cu coada, partea dinapoi a corpului şi chelălăind de bucurie“. Cuvântul mai însemnează şi „a se linguşi“. In Dicţionarul Academiei, de unde am citat şi explicarea cuvântului, îl apropiam de alb. *gudułís* „gâdil“. Astăzi cred că *gudura* al nostru e bulg. *kotorja* „kätzele, schmeichle“, derivat al lui *kot* „pisică“ (Berneker, *SEW.*, 589). In împrumuturi streine trecerea

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

lui *c* în *g* este mai obicinuită și în cazul nostru s'ar putea datori și unei apropieri de *gudă* „căţea", precum sinonimul lui *gudura*, *cuciura*, stă în legătură cu *cuciu* (*cuţu*).

Dar Weigand nu se mulţumește să respingă etimologiile lui Giuglea, ci îi impută și reacredinţă și „bewusste Fälschung" (p. 270). De asemenea bănuieli n'a scăpat nici unul din colaboratorii *Dacoromaniei*: „Voreingenommenheit" (276), „hervortretende Latinisierungssucht" (167), „Geist von Blasendorf" (286), „Bogrea leidet offenbar an Latinomanie" (261), „natürlich, anders kann es nicht sein!" (265), „unerlaubte Mittel" (271), „das passt so ganz und gar nicht in die Kontinuitätstheorie, da muss es um jeden Preis entfernt werden (261) etc.

Dacă „Blödsinn" și alte asemenea calificative pot trece într'un B a l k a n-archiv, bănuielile de neobiectivitate și învinuirile de neonestitate ştiinţifică nu se mai potrivesc de loc cu „gut gemeint"-ul de la pagina 286!

Weigand ne impută „latinomanie", adecă tendinţa de a demonstra cu orice preţ, chiar când am fi convinși de contrariul, originea latină a limbei române. Se înșală însă. Pentru noi, romanitatea limbei noastre e un lucru dovedit de mult și atât de clar, încât nu simţim nevoie de a o documenta; faptul că tezaurul nostru lexical este atât de bogat în împrumuturi streine (care au atins uneori și structura gramaticală a limbei), nu zdruncină întru nimic convingerea despre romanitatea ei. Mirare ar fi dacă n'ar fi așa, date fiind împrejurările istorice în care ne-am desvoltat, departe de ceilalţi Romani și lipsiţi de influenţarea necurmată, în curs de multe veacuri, a limbei latine, prin biserică, ştiinţe și administraţie, ca în apus — și date fiind înseși legile de primenire, prin împrumut, ale oricărei limbi, pe care, cu deosebire în timpul din urmă, le-au scos la iveală studiile de geografie linguistică.

Mărturisim însă bucuros că noi simţim totdeauna o bucurie când găsim o etimologie nouă latinească. O bucurie care se poate asemăna cu satisfacţia arheologului care descopere, în straturile adânci ale solului, dovezile trecutului îndepărtat. Dar această bucurie nu e în stare niciodată să întunece în noi simţul de obiectivitate și setea de adevăr. Dovadă mulţimea de etimologii de origine streină publicate în Dacoromania, și dovadă etimologii latine propuse de unii și respinse de alţii din colaboratorii constanţi ai acestei publicaţii.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

Cât despre teoria continuității, ea nu formează la noi nici o idee fixă, nici un program[1], ci noi o discutăm cu sânge rece și fără nici un gând de ordin sentimental. România și-au ajuns integritatea teritorială în baza altor drepturi decât cele istorice, încât nu există nici un interes politic să dovedim cu orice preț că am fost în tot cursul veacurilor locuitorii țării, pe care o stăpânim astăzi prin vrednicia noastră. Trecutul nostru îndepărtat este învăluit în ceață atât de deasă, încât mulți ani istoricii și filologii vor avea să lucreze, cu forțe unite, spre a-l elucida. Într'o chestiune atât de nelămurită și atât de grea, nu se pot emite decât ipoteze mai mult sau mai puțin probabile. Weigand o are pe a sa, noi pe a noastră. Cine ar putea spune în stadiul actual al științei, de partea cui e dreptatea?

Ceea ce i se pare lui Weigand latinomanie și idei fixe la noi, e cu totul altceva. E o emancipare lentă, dar din ce în ce mai hotărîtă, la elevii săi din Cluj, de supt influența fostului lor dascăl. Simțind acest lucru, dascălul trebue să aibă un sentiment de amărăciune, care e atât de explicabilă omenește încât trecem fără revoltă peste ieșirile violente la adresa noastră. Dar de oarece Weigand aduce vorba și despre aceste legături între dascăl și elevi (p. 285), fie-mi permis să ating și această chestiune, vorbind, firește, numai în numele meu.

Voiu păstra totdeauna cea mai adâncă recunoștință primului mieu profesor universitar, de la care am învățat să iubesc știința și să-mi găsesc cărările ce duc la descoperirea adevărului. Nu regret și n'am să regret niciodată dările-de-seamă elogioase ce le-am scris — la cerere sau din îndemn propriu — asupra operelor lui, care au adus o reală și foarte valoroasă contribuție filologiei române. Weigand este acela care a pășit pe urmele lui Miklosich și — cu toate greșelile de amănunt, izvorîte dintr'o prea mare grabă și dintr'o cunoaștere superficială a limbei române — și-a câștigat merite mari pentru studiul dialectologiei românești și a dat nenumărate îndrumări tinerilor cercetători.

După Weigand am avut norocul să am de dascăli pe Gaston Paris și pe Meyer-Lübke. In școala lor am putut să-mi com-

[1] Deoarece Weigand crede că „Dacoromânia" e la noi un program, îl rugăm să citească exact titlul revistei noastre, care e „Dacoromania" (cu *a* accentuat) și a fost ales după modelul revistei „Romania", adăogându-i-se acel „Daco—" care vrea să arăte limitarea terenului nostru de activitate la romanitatea păstrată în părțile noastre.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

pletez cunoștințele, mai ales în materie de romanistică, care la Leipzig nu se putea învăța pe vremea mea. De la ei am mai învățat o mulțime de alte lucruri. Astfel, spre deosebire de Weigand, care în orice chestiune avea o părere tranșantă, văzând într'un singur fel, am observat la maeștrii miei o modestie care stătea în contrast vădit cu erudiția lor vastă și un respect pentru părerea adversarului, care izvora din convingerea că adevărul e relativ; o neliniște și curiozitate științifică vecinic trează, care nu se mulțumea cu soluționarea provizorie a unei chestiuni, echivalând cu o amânare a soluției, ci cerea urmărirea fenomenului până la izvor; un simț pentru nuanță, care de multe ori este esențialul; o răzvrătire împotriva dogmatismului, care e o îngrădire a libertății de cercetare; o bucurie sinceră și părintească pentru orice contribuție nouă adusă de elev, chiar când ea făcea să se năruie aserțiunea dascălului.

Prin evoluțiunea binefăcătoare datorită noilor miei dascăli, am început să văd lucrurile mai nuanțate, să nu mai jur în cuvintele maestrului, care uneori nu mai erau în consonanță cu lucrurile nouă pe care le învățasem. Atâtea fenomene din limba noastră, care la Leipzig erau „natürlich“ de origine slavă, mi se păreau, după o mai atentă privire, că fac parte din patrimoniul latin al limbei noastre, iar pentru unele fenomene comune cu limbile popoarelor învecinate, neexplicabile cu mijloacele acestor limbi, mi se părea că geneza cea mai firească se poate găsi în românește. Când asemenea cazuri s'au înmulțit, mi s'a format încetul cu încetul în minte o altă imagine despre trecutul îndepărtat al poporului român. Și deoarece la aceleași convingeri ajunseseră și tovarășii miei de muncă, s'a început la Cluj o revizuire a concepțiilor noastre de odinioară. Precum un curent sănătos, bazat pe cunoașterea limbilor slave, a dialectelor noastre și pe temeliile solide ale școalei neogramatice, a reacționat cu succes împotriva romantismului filologilor noștri vechi, tot astfel ideile nouă ce stăpânesc azi linguistica au produs o reacțiune firească împotriva interpretărilor prea simpliste și dogmatice a fenomenelor de limbă din partea generației trecute și în special împotriva exagerărilor școalei de la Leipzig.

Dar să nu avansăm prea mult fără a ilustra cu exemple. Pe acestea ni le furnisează însaşi recensia lui Weigand în număr atât de mare încât doar alegerea e grea.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

Drăganu găseşte în scrieri vechi adverbul *utrinde*, care corespunde exact latinescului *utrinde*. Etimologia este atât de clară, încât, dacă vorba aceasta n'ar fi atestată şi la Coresi, ci numai la Anonimul Caransebeşan şi la Viski, am fi aplecaţi să o credem un latinism. Totuşi Weigand propune un v.-bulg. **ot ręda* (care ar fi dat *otrândă* şi ar fi însemnat „din rând"): „ich kann allerdings *ot ręda* nicht belegen, es ist aber sehr gut möglich" (p. 266). — Tot Drăganu explică pe *cince* în expresia *sătul cince* din lat. *cimex, -icem*, cu sensul original „sătul ca o ploşniţă care s'a imbibat de sânge". L. Spitzer primeşte această etimologie, pe care o găseşte „frumoasă" (*DR.* IV, 660), precum acelaşi autor admite etimologia aceluiaşi Drăganu: *gen(o)ate* < **genuata*, propunând o nouă explicare pentru desvoltarea fonetică a cuvântului (*DR.* IV, 647). Lui Weigand etimologia lui *cince* îi stârneşte hohote de râs, caci el ştie că dacă ar veni din *cimex* ar trebui să se zică *mis sătul cimece*. Dar desvoltarea lui *cīmĭcem* în *cimce* > *cince* e cea pe care o întâlnim în *salce* şi alte asemenea cuvinte, iar construcţia sintactică e tocmai ca cea din *pământ de negru, Dunăre de mânios, leoarcă de ud* etc. (cf. *DR.* IV, 732). Cât despre tipul **genuata*, Weigand îl găseşte „kühne Konstruktion" (ca şi când n'am avea *brachiata* etc.) şi propune etimologia: ung. *csont* (din care avem pe *cioante* = „oase" şi, prin extensiune, „degete") cu o „Erweiterung", spre a nu se confunda cu *ciont* „verstümmelt" (p. 285). — P. Papahagi a arătat că lat. *ruga* se continuă în arom. *arugă*. Etimologia aceasta a fost acceptată de Meyer-Lübke (*REW.* No. 7426) şi de Giuglea. Weigand o respinge, susţinând că arom. *arugă* e împrumutat din n.-grec. ρούγα (p. 271), deşi dacă ar fi aşa, am aştepta ca Aromânii să rostească spiranta γ şi nu velara *g* (precum e atestat cuvântul la Dalametra). Dar pe ce-şi întemeiază Weigand această aserţiune, dacă nu pe o simplă impresie şi pe credinţa că în româneşte elementele latine sânt excepţie şi împrumuturile streine regulă? Grecii de unde au luat cuvântul? De sigur de la Romanii balcanici. Atunci de ce acest cuvânt, devenit termin păstoresc, să nu se păstreze tocmai la continuatorii acestor Romani balcanici?

Cu privire la romanitatea balcanică, mai avem de făcut o observare. Weigand nu admite că *Rusalii* la noi ar fi urmaşul direct al cuvântului latin, ci crede că îl avem dela Bulgari, care la rândul lor îl au din „Balkanlateinischen". Aceasta din trei

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

motive. Mai întâiu pentru că dacă ar fi cuvânt vechiu la noi, ar trebui să aibă forma **rusaie;* pentrucă cuvântul are o răspândire foarte mare la popoarele vecine; pentrucă Românii au răspândit câţiva termeni păstoreşti „aber gewiss keine kirchlichen Ausdrücke, da in dieser Beziehung die Balkanwalachen auch nicht die allerbescheidenste Rolle gespielt haben" (p. 278). Cât priveşte forma cuvântului, constatăm mai întâiu că Aromânii rostesc până azi *Arusal'e* (şi Capidan a arătat că forma cu *u* proton în bulgăreşte se explică mai bine dacă admitem că Bulgarii au împrumutat cuvântul din româneşte decât din latineşte), iar forma noastră *Rusale*, am explicat-o ca o disimilare din **rusare*, care corespunde exact lui *rosaria* atestat. (Am avea deci un caz analog de schimb între sufixe cu *-al-* şi *-ar-* ca în **gutturalium* > *guturaiu*, alături de **gutturarium* > *gutunar*). Cât despre împrumutul din partea Bulgarilor dela Latinii balcanici, mi se pare că trebue să facem o distincţie precisă. E neîndoios că la venirea Slavilor în Peninsula Balcanică, limba latină, adică literară — aceeaşi în esenţă în Peninsula Balcanică ca şi în ţările de vest — era încă întrebuinţată în clasele suprapuse, în biserică, în administraţie, armată etc., deşi bizantina începuse în mare măsură să o înlocuiască. Numai aşa ne putem explica atâtea numiri de localităţi primite de Slavi în formă latină şi unii termini oficiali ca acel *communicare* > bulg. *kumkam*, citat de Weigand. Dar *Rosalia?* Biserica creştină întrebuinţa pentru sărbătoarea Rusaliilor alţi termeni: *pentecoste*, sau traducerea lui latinească („a cincizecea zi"): *quinquagesima* (cf. J. Jud. *Zur Geschichte der Bündnerromanischen Kirchensprache*, p. 8 şi 12). *Rosalia* era termenul sărbătorii păgâneşti, care s'a conservat, împreună cu obiceiurile legate de ea, la poporul romanic din Peninsula Balcanică, din care ne tragem noi. Tot astfel *Calatio*, de unde *Crăciunul* nostru, nu era terminul bisericesc oficial — care era *Natalis*, precum dovedesc limbile romanice — ci cuvântul popular, de origine păgână, la Romanii estici, care l-au transmis până în cele mai îndepărtate regiuni. Weigand nu crede nici acest lucru — admis însă de Berneker (SEW. p. 604) — fiindcă Românii n'au putut transmite vecinilor lor decât termini păstoreşti. Dar de unde ştie el acest lucru? La dreptul vorbind, despre strămoşii Românilor, înainte de a-i afla pomeniţi în documente istorice, nu ştim nimic. Prin specu-

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

lații istorice putem numai presupune că aspectele sociale supt care ne apar atestați în a doua jumătate a evului de mijloc — ca păstori, mici agricultori, chervanagii și negustori, ostași („voinici") cu nuclee de organizații politice și cu un „ius valachicum" recunoscut (cf. în urmă „Introducerea" la *Studii istroromâne* II) — continuă forme mai vechi. Prin speculații linguistice putem să aducem și alte contribuții pentru cunoașterea lor, cu condiția însă ca acestea să nu fie tulburate de nici o idee preconcepută, ci să constate faptele, așa cum ele reies în mod firesc din mijloacele ce ni le dau cunoștințele filologice. Avem bunăoară cuvintele slave *kolęda*, *čubrъ* (v. rus.), *čuma*. Cel dintâiu e un împrumut din lat. *calendae*. Care a putut fi cale împrumutului? S'au emis mai multe păreri (vezi-le înșirate la Berneker, SEW. p. 544—545). Intre acestea ni se pare interesantă în deosebi a lui Jireček, care, dată fiind vechimea și răspândirea cuvântului la Slavi, presupune că el a fost luat de Slavi de la Romanii care locuiau în părțile cele mai nordice și estice ale Imperiului, deci în Panonia sau Dacia. De unde ar urma că pe vremea primelor năvăliri slave în Dacia — probabil după părăsirea provinciei din partea oficialității, dar înainte de prefacerea lui *-l-* în *-r-* între vocale în limba română — în această provincie continua să locuiască o populație romanică. Urmând pe calea indicată de Jireček, am presupus că, din cauza răspândirei mai mici, dar totuși până în Rusia și în Ungaria, a cuvântului *crăciun*, locul de împrumut al acestui cuvânt, tot din sfera cultului religios-popular, a fost iarăși Dacia, în epoca mai târzie, pe când *l* intervocalic latin (*calatio*) devenise *r* românesc. *Rusalii* ar fi al treilea exemplu, din aceeași sferă de termini de natură religioasă-populară (cf. *Studii Istroromâne* II p. 359). — Evidentă e și legătura slavului *čubrъ* cu grec. θύμβρος. Limbile slave arată însă o dublă tratare a vocalei, căci forma rusească, ruteană și cehească presupun un **čębrъ*, iar cea sârbească, veche-rusească, polonă și unele variante ceheşti presupun un **čąbrъ*. Chiar admițând aceste două reflexe în redarea grecescului υ, „macht das slav. č Schwierigkeiten" (Berneker, SEW, p. 160). Aceste dificultăți încetează, dacă admitem că Slavii au primit cuvântul prin mijlocire românească, în care limbă č este reflexul regulat al grecului θύ (cf. Al. Philippide, *Bausteine Mussafia*, p. 54 ș. u.) și unde avem atestate forma *ciumbru* alături de

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

cimbru, născută din ea (ca *cin* din *ciun*, iar acesta din sârb. *čun* < *čoln*), deci amândouă variantele care în vremuri străvechi puteau fi reflectate la Slavi prin *ą* (ca *strungă* > **straga*, *Montimerus* > *Mątimirъ*, sârb. [sec. IX] *Mutimir*, cf. Ghiuglea, *Dacoromania* II 350) și *ę*. De fapt Vasmer (*Greko-slavjanskie Etjudy* III, 225) propune pentru cele două refexe slave împrumut din cele două forme române. Același reflex al lui κυ grecesc în *ciu* românesc îl avem în *ciumă* < κῦμα. Berneker (SEW. 163) crede ca posibil împrumutul din românește al slavului (bulgăresc, sârbesc, rusesc, rutenesc, polon) *čuma*, iar Dr. V. Bologa a arătat în *Dacoromania* IV că această răspândire a cuvântului prin Români ar putea sta în legătură cu apariția pestei bubonice în regiunile noastre pe vremea lui Iustinian.

Dar ne oprim. Weigand nu admite aceste speculații ale noastre. E dreptul său. Noi ne mângâiem că ne aflăm în tovărășie bună. Meyer-Lübke, Spitzer, Sandfeld-Jensen, Skok, Jireček, Berneker, Vasmer — latinomani? Allons donc! Spre a respinge pur și simplu cu un „unmöglich" păreri admise sau pornite dela acești savanți, se cere mai mult decât autoritatea pe care o are Weigand în materie de romanistică, slavistică, balcanistică și istorie sudesteuropeană.

E posibil, ca în opoziția ce o facem curentului de la Leipzig să exagerăm uneori, căzând în celălalt extrem. Dar cine e scutit de exagerări? E inerent firei omenești ca analiza impersonală a faptelor să nu mai fie posibilă cu desăvârșire din chiar momentul când în minte ți s'a lămurit o convingere sintetică, că în dorința de a ilustra mai bine o teorie ce ți se pare justă să „potrivești" uneori i n v o l u n t a r argumentele. N'o face oare și Weigand, când — convins că Românii nu pot fi socotiți între popoarele romanice — neagă chiar că un cuvânt ca *altar*, atestat în cele mai vechi traduceri de psaltiri românești și singur cunoscut la poporul românesc din multe regiuni, ar fi o formă savantă, devenită oficială prin biserica unită (p. 277); când despre *creț* scrie „hat slav. Ursprung" (p. 272), deși se găsește, fără familie în limbile slave, numai la Sârbi, care au și alte împrumuturi din românește, în care limbă el poate fi explicat în mod plausibil; când forme ca *fsat* și *coafsă* el le scrie *fșat* și *coafșă*, spre a dovedi că sânt împrumuturi relativ recente din albaneză (DR. IV, 1344); când pentru a apropia pe *îm-*

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

băgiua de rut. *bažati* (care ar fi dat *băja, băjăi* s. *băji*) îi „potriveşte“ sensul şi forma, etc. etc.? Dacă aceste inadvertenţe sau schimbări de forme şi înţelesuri le-am numi şi noi bewusste Fälschungen“, de sigur că Weigang ne-ar putea zice cu drept cuvânt că sântem necuviincioşi.

Când cineva bănueşte cu atâta uşurinţă de reacredinţă pe altul, trebue să aibă împotriva lui un parapon mai adânc decât cel izvorît din divergenţe de păreri: „Müssen die Leute aber Zeit haben und was müssen da für Mittel zu den Druckkosten zur Verfügung stehen!“ (p. 285) Exclamaţie plină de tâlc. Ziua la Cluj e de 24 de ore ca şi la Leipzig şi dacă din aceste 24 de ore întrebuinţăm cât mai multe, e pentrucă ştim că nu e niciodată bine să fii prea grăbit. Cât despre bani, din raportul pe care-l publicăm în fiecare volum al Dacoromaniei despre gestiunea financiară a Muzeului, Weigand poate vedea, cu cifre exacte, că subvenţia ce o primim de la Stat nu echivalează nici pe departe cu cea pe care o primea el pe vremuri pentru institutul său de la Leipzig. Această subvenţie a încetat a i se mai da în anii din urmă şi n'a fost înnoită nici în urma solicitărilor repetiţe şi insistente. In acelaşi timp cu încetarea ei, dascălul şi-a pierdut deodată părerea bună despre elevii săi, care nu au depus stăruinţele dorite pentru obţinerea subvenţiei. Acest lucru Weigand nu ni-l va ierta niciodată, căci el e convins ca Românii sânt datori să-l sprijinească, fiindcă filologia ce se face la Leipzig e singura adevărată. Şi ca să nu mi se poată imputa că vorbesc fără dovezi, reproduc aici postala adresată de Weigand Academiei Române în 19 Ianuarie 1924 — faptul că am înaintea mea o postală deschisă dovedeşte că scriitorul ei n'a ţinut ca să nu fie cunoscut cuprinsul ei — şi răspunsul ce i s'a dat:

An die rumänische Academie!

Leipzig, 19 Ian. 1924.

Ich danke bestens für freundliche Uebersendung des Buletin hist., möchte aber darauf aufmerksam machen, dass ich Jahrgang III Nr. 3, Jahrgänge IV—IX noch nicht erhalten habe, und möchte sehr bitten mir auch diese fehlenden Bände, sowie sonstigen Publikationen zukommen zu lassen, da ich bei der grossen Finanznot Deutschlands eine Staatsunterstützung bekomme, die gänzlich unzureichend ist, nur 100 M für das Semester. Das ist

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

auch der Grund, weshalb mein Jahresbericht nicht erscheinen konnte, obgleich sehr wichtigte Arbeiten über Rumänisch druckfertig bereit liegen. Es ist sogar wahrscheinlich, dass das Institut ganz eingehen muss, wenn mir die rum. Regierung nicht zu Hilfe kommt. Es wäre das besonders bedauerlich auch im Interesse der Siebenbürgen Sachsen, die damit die Gelegenheit verlieren, sich mit der rumänischen Sprache praktisch vertraut zu machen. Ich glaube, dass ich mehr für die Erforschung des Rum. getan habe als irgend ein Rumäne und dass ich diese Unterstützung der rum. Regierung wohl verdiene und mir scheint, dass auch die rum. Academie an dem Weiterbestehen des Seminars an der zweitgrössten Universität Deutschlands Interesse haben sollte. In gröster Hochachtung.

(ss.) *G Wgd.*

20 Februarie 1927.

Domnule Profesor şi Coleg,

Primindu-se carta D-voastre postală de la 19 Ianuarie a. c., s'a dispus a vi se trimite îndată atât fasciculele din *Bulletin historique de l'Academie*, pe cari arătaţi că nu le-aţi primit, cât şi alte publicaţiuni al căror cuprins poate interesa studiile D-voastre. Intârzierea trimiterii publicaţiunilor şi pierderea unora (din *Buletinul istoric* vi se trimiseseră fasciculele toate) se datoreşte scăderilor în reorganizarea serviciilor postale după războiu.

In forma şi cu tonul în care este scrisă carta D-voastre postală nu poate fi prezentată Academiei. Cele ce vă scriu aici sânt deci numai din partea mea, a colegului care a fost una din întâiele D-voastre cunoştinţe făcută în casa neuitatului Hasdeu, în întâia D-voastre călătorie între Români, coleg care — deşi datoriile şi soarta l-au depărtat de studiile filologice iubite în tinereţe — a urmărit cu cel mai viu interes şi simpatie activitatea D-voastre, cât timp venea de la un prieten sincer al neamului nostru.

Fireşte, ne-ar părea rău ca Institutul înfiinţat de D-voastră să nu poată rezista, ci să se cufunde în valurile crizei financiare de acum. Dar această criză atinge — cum este uşor de înţeles — şi Statul nostru într'o măsură cu atât mai mare, cu cât au crescut îndatoririle lui acum după cuprinderea în hotarele sale a provinciilor noastre străbune scăpate de sub stăpânirile streine.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

Câte sarcine financiare se impun numai pentru a se face organizarea și înzestrarea celor două Universități nouă (Cluj și Cernăuți) și reorganizarea celor două mai vechi (Iași și București) spre a corespunde, pe cât se poate, cerințelor împrejurărilor de acum! Este deci ușor de înțeles — deși adeseori dureros — ca Statul să nu mai găsească mijloace băneşti de a ajuta acum unde o făcea înainte de marele războiu, care atât de multe a schimbat, a desvelit și a stricat.

Cred însă că un mijloc practic spre a nu rămâne nepublicate lucrările de adevărată valoare științifică care s'ar face la Institutul D-voastre ar fi ca ele să fie trimise spre a se tipări de Academia noastră în *Memoriile Secției Literare*. Ar fi primite cu toată bunăvoința și ar putea fi publicate chiar în limba germană după posibilitățile de tipărire și când le va veni rândul.

Intru cât privește pe concetățenii noștri saşi din Ardeal, nu vă îngrijiți prea mult, căci dânșii au acum aici acasă, în patrie, înlesniri mult mai mari decât acolo pentru a face studii științifice și mai ales practice despre limba română, la Universitatea din Cluj, în școala bogat organizată sub conducerea Colegului Pușcariu, aici în Capitală la școala lui Densusianu, fără a mai vorbi de Iași și Cernăuți. De altfel este și în interesul lor, al neamului și al patriei lor, să iea contact cât mai de aproape cu atmosfera universitară română din această patrie a lor în actuala ei formație.

Scrieți din durerea pricinuită de criza de acum. Numai așa se poate explica explozia surprinzătoare eșită din condeiul unui bărbat așa de cumpănit, prin cuvintele: „Ich glaube, dass ich mehr für die Erforschung des Rum. gethan habe als irgend ein Rumäne". Asta hotărît nu! Dar Cipariu, Hasdeu, Tiktin, O. Densusianu, Pușcariu? Asemenea judecăți despre meritele relative ale persoanelor și școlilor trebuesc în orice caz lăsate să le facă alții și viitorul spre a putea fi făcute cu obiectivitatea cuvenită.

Fiind încredințat că veți socoti cele spuse într'această scrisoare ca venite din sinceritatea unui coleg care vă cunoaște și apreciază activitatea D-voastre cam de patru decenii, rămân cu colegială stimă,

Al D-voastre

(ss.) *I. Bianu.*

Sextil Pușcariu.

BDD-A31772 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)